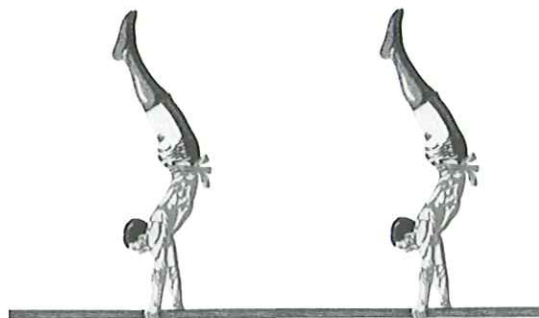

קו נטוי

7

כתב עת לספרות ואמנות
משותף למורים ולתלמידים
במכללה האקדמית אורנים

אורנים

סיון תשס"ז, יוני 2007

עורכים: משה יצחקי, עידית לבבי גבאי
עיצוב גרפי והפקת דפוס: יסמין שלן

מערכת: יעל בן צבי, שולה בירגר, אורון יהלום,
מופיד סידאווי, רועי רשקס, נטע מלצר, משה שר
מזכירות המערכת: שרון שילדקראוט - יפעת יוסף-מחנאי

סדר ועימוד: 'מערכת' קיבוץ דליה
דפוס: 'רחש', חיפה

כתובת המערכת:

קו נטוי, כתב עת לספרות ואמנות
מכללת אורנים
דאר טבעון 36006
טלפון: 04-9838829

סיון תשס"ז, יוני 2007
אורנים - המכללה האקדמית לחינוך, התנועה הקיבוצית

© כל הזכויות שמורות לקו נטוי, לאורנים וליוצרים

הערה: כל המידות של יצירות האמנות נתונות בסנטימטרים

ישראל (רולי) נתיב, א.ת. מפרץ חיפה, 2006, צילום דיגיטלי

תוכן העניינים

3	א.ת. מפרץ חיפה / ישראל (רולי) נתיב
9	צומת הסוללים / ישראל (רולי) נתיב
10	קו העורכים
13	בלכתי בשדה / ורדה קנול-יהלום
14	שוב שום / לימור קריגל
15	זה לא ציפור / נורית גור לביא
15	חוטמית זיפנית / נורית גור לביא
16	חצב מצוי / נורית גור לביא
17	ביום ההולדת שלך / מיכל ארנון
18	קידוש / אורון יהלום
19	ההולכים / חובב רשלבך
20	דיוקן: עין בעין / חובב רשלבך
21	מחנכים אחרי המלחמה / משה שניר
22	חולשה ובנאליות של כוח / משה שניר
25	משבר של מיתוס ומיתוס של משבר / אבנר כהן
28	יעקב נאבק עם המלאך / עידית לבבי גבאי
29	יעקב מגלה את פניו / משה יצחקי
31	יעקב והמלאך / עידית לבבי גבאי
32	מחנכים אחרי המלחמה / אורלי סלע
35	שלושה בתים ושריפה אחת / משה יצחקי
	אמנות תחת אש
37	סיפורת של תערוכת בוגרים 2006 / עידית לבבי גבאי
39	ללא כותרת / תומר כץ
40	ללא כותרת / סיוון האופטמן
41	אבא, אולגה / יוליה קרימר
43	הטפט הלבן / לי גלים-דלפן
43	חפתים / טלי בלומנאו
44	יחסים אמביוולנטים / יפעת יוסף מחנאי
45	סדנה לכתובת פרוזה / דורית פלג
46	נענע / נמרוד פישלר
48	הפסקת חשמל / שירה דוד
49	שחור / כרמית בוזגלו
50	בית / עמית רוכברגר
52	הדלת / תמנה באלף
53	עדות / איה נחמיה
54	אירוניה / טל גרין

55	דייסה / רות מדליון
56	הצפון / אלונה סניץ
57	ללא כותרת / לובנא נוואטחה
59-58	'מלבן' / לובנא נוואטחה
60	הדרך אל הכפר / מרינה מנטל
66	MADE IN BERLIN 2 / סלאם מוניר דיאב
67	MADE IN BERLIN / סלאם מוניר דיאב
68	הקורידה שלי עם ג'אמוס / אברהם בראב
71	הכנסתי צלם להיכל / ריקי דסקל
73-74	'אלף' / אפרת פלד שדה
75	הבל / ריקי דסקל
76	אני יצחק (חי-מת) / זוהר פורשיאן
77	בני / מירה טנצר
78	שתיקת החדרים / מירה טנצר
79	לפנים / ורדה קנול-יהלום
80	ונתנה תוקף / ורדה קנול-יהלום
81	גמדה בקפולסקי / יעל גלוברמן
82	ללא כותרת / אסף רומאנו
83	האדריכלית / אסף רומאנו
84	שדרה / יעל גלוברמן
85	געגוע / יעל גלוברמן
86	כחול / יעל גלוברמן
87	סדנה לכתובת שירה / יעל גלוברמן
89-88	מפגש / טליה דבורי
90	גילוי וכיסוי / פרח בורברג
91	עירומה / פרח בורברג
92	געגוע / שירה ביטון
93	נקודה אדומה עם כתר / חן שיש
94	חלל / חן שיש
95	בדד / חן שיש
96	Morire d'amor / חן שיש
97	קירות חשופים / שירה ביטון
98	דיוקנאות / דפנה גרשטיין
99	פורטרטים / יוכי יעקבזון
100	יערות / יוכי יעקבזון
101	יער / סיגל גולן
102	מה אין לי / ניר מעין
103	אל המעיין / ניר מעין
104	עגל הזהב / ליאור גל

105	יערת דבש / ליאור גל
106-108	טבילה / שולי נחשון
109	ביקשתי את הים / דניאל שאוב
112	בי רוח ד'ממה / יעל מור יוסף
114	פסגת הר הליקון / אילת אטינגר
115	צורחת כעורב / תמרה אור סלילת
116	דרורית 1962 / נרי אלומה
120	השם / לימור קריגל
121	בואי כלה / תלמה נבו
122	הוא היה משורר / אילת אטינגר
123	מה שאין בשיר / מירי אבקסיס
124	גבורה ילדית / אלישע פורת
125	וכולם יודעים, וכולם רואים, אבא כבר נוצח / אלישע פורת
129	דיוקן עצמי עם נחש / דני זק
130	ציור בדיו שחור / דני זק
131	כציד על טרפו / דני זק
132	דיוקן עצמי / שלומי ללוש
133	אך הבל איש / אורי מרטון
135	שקרן מילדות / יהודה יציב
137	ילדה גדולה של סבתא / ליאה ויסברט
138	על יוצרים ויצירה באורנים - מעגל שיח
152	רשימת משתתפים

ישראל (רולי) נתיב, צומת הסוללים, 2007, צילום דיגטלי

קו נטוי מציין שבע שנים להיווסדו. רצינו להגיד 'חוגג', אך לנוכח אירועי השנה החולפת שהחלו במלחמת לבנון השנייה, מלחמה שחשפה לאור השמש את שברי החברה הישראלית ומכאוביה, לא עת לחגיגות היא. שנת ה-59 של מדינת ישראל חושפת ומציגה את מנהיגות המדינה על שריה ומחוקקיה במלוא עליבותם. שנה זו מסתמנת כשעת מבחן לעתידה של החברה הישראלית על מרכיביה, פלגיה, עדותיה ודתותיה. התלבטנו כיצד לתת ביטוי לשבר ולמועקה, הפכנו מעט בדבר והגענו למסקנה שאיננו מוכנים עדיין לקרוע קריעה. החלטנו לא להיכנע לרוח הנכאים ולכתוב את דברנו באמצעות הסופר, איש הרוח והמנהיג יוסף חיים ברנר, אשר בכתיבתו הענפה, בין היתר בכתב העת "המעורר" ובדוגמא האישית שנתן, מצא את ה'אף על פי כן' לנוכח כל ייאוש וסכנה שעמדו לפתחו של העם היהודי בראשית המאה העשרים. על אף שהדברים הבאים מתייחסים בעיקר אל החברה היהודית, אנו רואים בהם גם את היסוד האוניברסאלי שמתאים ונכון לכלל הציבור בתקופה זו. באחת מפניותיו הנרגשות אל הקוראים בכתב העת "המעורר", אותו ייסד והוציא לאור בלונדון בסתיו תרס"ו (1906) כתב ברנר:

"...כיום הזה - אשר אי הדעת מולכת בכיפה, ודברי תורה נתמעטו, וכעוורים נגשש באפילה, והספקנות אוכלת לב ונפש, והמרה השחורה משתפכת בכל (...). כיום הזה, - הנני בא אליך, אח נדכה. ולא להתיימר לפניך בדרכי הסלולה (...). לא לצוותך: זו המסילה האחת והיחידה, לכה בה ותמצא מרגעה! כי לא מרגעה תדע אתי אחי, אף לא שלוה ולא הנאה, כי לעוררך אני בא אחי, לעוררך לאמור: שאל, בן אדם, לנתיבות עולם, שאל, אי-הדרך, אי?

וכה יאמר לה: שמע בן ישראל, שמע בן הצער, שא ראשך - וינשאו פתחי עולם, אל מנוחה ואל הונאה עצמית תהי איזה שתהיה, אל יראה מפני כל תוצאות, תהינה מה שתהינה. אל קורט של שקר ורכות הלב, הלאה עננים, צא מנקרת הצור, הסיר מעליך את הכף, גשה עד הערפל, עלה לפרדס, ראה את פני ההווה, השיג את מהותה, את כבודה, התקדש...

(יוסף חיים ברנר, 'המעורר', כרך א' חוברת ו', עמ' 33)

ב-100 השנים שחלפו מאז אותה קריאה, עבר העם היהודי תהפוכות רבות - שיבת ציון, חורבן קהילות יהודי אירופה ותקומת העם בארצו. 100 שנים חלפו ודומה כי לנוכח השברים הנחשפים יום-יום במלוא חריפותם ועוצמתם, יש לחזור אל דבריו של י.ת. ברנר ולבחון את משמעותם. ברנר פונה אל רגש האחריות של כל אדם מישראל, בתקופה בה כל מרקם החיים

מתפורר. הוא פונה ליחיד ואומר לו שעליו לגלות אומץ, תעוזה, אחריות ומעורבות, אפילו יותר מאשר היו למשה, גדול הנביאים. ברנר מבקש מכל אדם להסיר את המסך החוצץ בינו לבין ההוויה, בלי קורט שקר, בלי יראה מפני התוצאות. ההתקדשות אליבא דברנר היא אחריות עליונה של האדם לפעול בתוך ההוויה בה הוא חי. במלים אלה שנכתבו לפני קצת יותר מ-100 שנים סיים הסופר מיכה יוסף ברדיצ'בסקי את מאמרו 'סתירה ובניין': "...מעבר מזה לנו עתיד מרומם את הנפש, ומעבר מזה עם תועה אנו על ידי רוענו המתעים. אחריות גדולה עלינו, הכל בידינו!..."

(כל מאמרי מ.י. בן גריון (ברדיצ'בסקי) עמ' ל')

אהרון דוד גורדון בין הידועים שבאנשי העלייה השנייה, חלוץ, הוגה ומורה דרך ניסח בכתביו את היחס שבין חיים אנושיים, התחדשות, יצירה, אחריות וחרות: "בלי השלטת רגש האחריות העליונה בנפש האדם אין התחדשות אמיתית לאנושיות ולחיים האנושיים. עצם רגש האחריות העליונה, במדה שיכבוש את מקומו בנפש האנושית הישרה, העובדת, היוצרת, כוחו גדול מכל כוח אחר לשים קץ למלחמה וחורבן, לעושק ולמרוצה, ולהעמיד את החיים האנושיים על יסוד של יצירה וחרות עליונה".

(כתבי א. ד. גורדון, האדם והטבע, עמ' 315)

פתחנו במובאות אלו כדי להרחיב את זווית מבטינו על הזמן בו אנו חיים, ראשית המאה ה-21. דומה שגם אנחנו כפרטים וכחברה צועדים אל עבר עתיד מעורפל ו'כעיוורים מגששים דרכינו באפילה'. ברנר, ברדיצ'בסקי וגורדון מכוונים בדבריהם באופן ברור אל המרחב האישי, המרחב בו לדעתם צריכה ועשויה להתרחש התמורה. המציאות אינה מחזה או חיזיון, המתרחש על במה רחוקה שבה צופה האדם מהצד, אלא היא שייכת לגורלו, לזירת חייו ולאחריותו כשותף פעיל בהתרחשויות ובהוויה. האפשרות לתיקון ולשינוי המצב נמצאת ברובה בתנועה ובתודעה הפנימית, הגרעינית, שתתהווה בליבו, בנפשו ובתודעתו החופשית של כל אדם באשר הוא אדם.

קו נטוי מס' 7 ממשיך ומהווה במה לרחשי הלב, להמיית הקולות וליצירה במכללת אורנים. הסיסמוגרף הפנימי שחש בסערות החיצוניות והגוף שחוה את המציאות, הניעו חלק מהיוצרים המשתתפים בקו נטוי להגיב באופן ישיר למלחמה, להשלכות ולמשמעויות של 'רעש האדמה' שפקד אותנו בקיץ וממשיך להדהד בתוך מעגלי החיים שלנו גם בימים האלה. ביוזמתו של משה שנר שהצטרף למערכת, פתחנו את ה'קו' לרחשי הלב האותנטיים של קהילת אורנים באמצעות פורום אינטרנטי שקראנו לו: "מחנכים אחרי המלחמה". מתוך המסות שנכתבו, בחרנו שלש לגיליון זה. הדף הפותח ובו דגל מדינת ישראל הקרוע (צילום של ישראל (רולי) נתיב), משקף לדעתנו את המציאות, אבל גם מסמן את האפשרי והראוי לתיקון. יצירות אחרות בגיליון זה יוצרות דיאלוג עם שכבות ומקורות תרבותיים עתיקים. תופעה זו מלמדת בין היתר על כוחו של העבר להזין את יצירת ההווה, אשר יש

בה כדי למצוא פשר ומשמעות לטלטלות החיים. יצירות אחרות נוגעות בהוויה מנקודת מבט נשית, מיתית וריאליסטית קונקרטיית. את הגיליון חותם רב שיח העוסק בשאלת מקומה של היצירה בחיי המכללה.

גיליון זה של קו נטוי חותם שבע שנים של דיאלוג פורה ויצירתי בעריכת כתב העת. אנו רוצים להודות כאן לפרופסור יאיר קארו, ראש אורנים, על התמיכה והאמון ללא סייג שקיבלנו ממנו. אמון זה שזכינו לו יצר מצע חשוב לשבע השנים הטובות של כתב העת, וציפייה לעוד שנים טובות של יצירה זו. אנו מקווים שהוצאת כתב עת לספרות ואמנות של סטודנטים ומורים במכללה לחינוך ולהכשרת מורים, נותנת ביטוי, במיוחד בשנה זו, לכוחות החיים, לתשוקות, לתקוות, ולאפשרות של מתן צלם אנושי יותר לחיינו על פני האדמה הזאת, כנאמר בספר דברים פרק ל':
"לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה:
ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה
ונעשנה: כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו..."

משה יצחקי
עידית לבבי גבאי

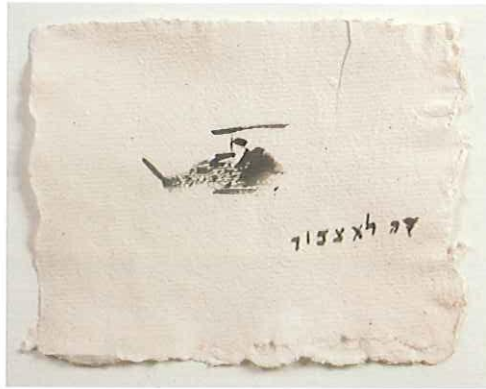
ורדה קנול־יהלום / בלכתי בשדה

*

בְּלִכְתִּי בְּשָׂדֵה הַצְּרוּב
מְרַדֶּפֶת אוֹתִי הַצִּפְיָרָה.
אֲנִי זוֹחֶלֶת אֶל הַמְּרַחֵב הַמְּוֹגֵן
בֵּין זְרוּעוֹתֶיהָ שֶׁל אִמִּי, עֵמֶק
בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה
אֶל תוֹךְ רַחֲמָהּ
וְשֵׁם אֲנִי יוֹלֶדֶת אֶת בְּנִי
וְשֵׁם הוּא מֵת וְגַם
אֲנִי
עֵמֶק בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה
נִשְׁמָעֶת הַדְּמָמָה
וְקוֹל הַהֲרָגָעָה עוֹד לֹא נִשְׁמָע.

יולי 2006

שום מכתשי קטיושות
לא יניבו פה עצי קטיושה
ולא קומפוסט לעצי דעת
לא זה לא
מצע להסדר מדיני
והחילים שבוקעים ועולים
אל מעבר לגבול
לא הם לא
נביטה של משהו גדול יותר
גם אם דוחקים
גרגרי אבק הצדה
מתיחסים להכי זבלה
כאלו היה שמש
וצריך לשמר שהאדמה
לא בטעות
תכסה אותם
שלא יהיה בלבול
כי לא זה
לא כל זה
לא טבע
האדם

למעלה: נורית גור לביא, זה לא ציפור, 2006, דיו על נייר ממוחזר, 30x25
למטה: נורית גור לביא, חוטמית זיפנית, 2006, שמן על בד על עץ, 33x77

נורית גור לביא, חצב מצוי, 2006, שמן על בד על עץ, 30x60

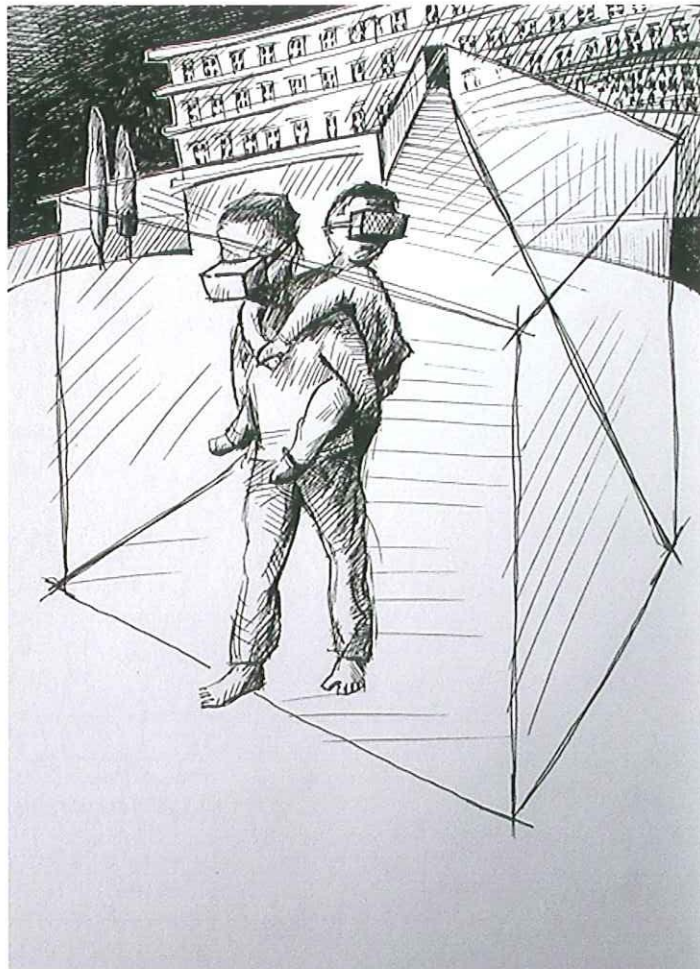
*

בְּיוֹם הַהֲלָדֹת שְׁלֶךְ אֲנִי הוֹלֵכֶת לְמִסְפָּרָה
צוֹבְעֵת אֶת שְׁעָרֵי וְחוֹשֶׁבֶת עָלַיָּה.
אַחַר-כֵּן אֲנִי יוֹשֶׁבֶת בְּבֵית קָפָה
מִסְתַּכֶּלֶת עַל הַמִּסְתַּכְלִים.
בְּיוֹם הַהֲלָדֹת שְׁלֶךְ
אֲנִי עוֹשֶׂה מְשֶׁהוּ נְעִים בְּשִׁבְלֵי
מְשֶׁהוּ שְׂמַח.

בְּיוֹם הַהֲלָדֹת שְׁלֶךְ אֲנִי הוֹלֵכֶת לְמִסְפָּרָה
וְשִׁבְעִים וְשְׁלוֹשׁ מְשִׁפְחוֹת
הוֹלְכוֹת לְבֵית הַקְּבָרוֹת.

נְסַרְאֲלָהּ הוּא אֶכְפֵּר
נְסַרְאֲלָהּ הוּא אֶכְפֵּר
שְׁרִיקוֹת מֵאָה עֲשָׂרִים וְשָׁנִים מִלִּמְטָר מִיִּלְלוֹת לְכַבּוֹדָהּ
קוֹלוֹת עֲמוּמִים שֶׁל חֲבַטַּת דִּלְתוֹת נְטָרְקוֹת לְכַבּוֹדָהּ
הַשֵּׁם הֶגֶן עָלֵינוּ
הַשֵּׁם רַחֵם עָלֵינוּ
שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת בְּטֵלְפוֹנִים וְעוֹד הִיד נְטוּיָה
הַרִינִי מְבָרֵךְ עַל אֲנִרְגִּיָה עֲצוּרָה שֶׁשְׁתַּלְתָּ בְּבֵית הַחֲזֵה שְׁלִי
וְקוֹ הַכְּתָפִים הַנִּקְשָׁה
הַשָּׁנִים הַקְּפוּצוֹת
וְהַצָּרָה הַבְּלִתִּי נִסְבֵּל בְּעֵשְׂבִים
אִם לֹא קִטְיוֹשָׁה אִזְ סֵרְטֵן
אִם לֹא פְּגִיעָה יְשִׁירָה אִזְ שְׁגָעוֹן
כְּאֹמֹר, אֲנִי פוֹתַח אֶת יָדֵי
בוֹצֵעַ אֶת הַלְחָם טוֹבֵל בְּמֶלַח
וְצוֹרֵחַ בְּמַעְרוֹת הָאֵף
חֲדַל

חובב רשלבך, ההולכים, 1995, רישום, עט על נייר, 27x20.5

חובב רשלבך, דיוקן: עין בעין, 2006, רישום בגירי פסטל על נייר, 27x35

"מחנכים אחרי המלחמה" הנו פרי הרצון של קו נטוי לתת במה משלנו לשיח המתנהל בין מחנכים בעקבות מלחמת לבנון השנייה. המלחמה הותירה אחריה מבוכה גדולה, רגשות קשים, מחשבות ותהיות לגבי מציאות החיים הישראלית. ניסינו לברר מהן התגובות והעמדות של אנשי 'אורנים' ביחס למלחמה, למועקה הכבדה שנותרה בנו, לפרספקטיבה שהיא משרטטת עבור החברה הישראלית ולמשימות שהיא מציבה בפנינו, במכללה להכשרת מורים. פנינו לחברינו בבקשה לכתוב מתוך עמדה האומרת שלנו המחנכים (למורי המכללה כמו גם המורים שיצאו מכאן לבתי הספר) אין זכות השתיקה, כאשר החברה שלנו נתונה בדרמה מעין זו ומתרחשים בה תהליכים כה משמעותיים והרי גורל. בשלב ראשון בנינו סביבת עבודה שיתופית, מקוונת, בתוך אתר האינטרנט של המכללה והזמנו את אנשי אורנים לכתוב ולהגיב. מתוך החיבורים שהתקבלו בחרנו לפרסם שלושה בבימת קו נטוי היוצא לאור בדפוס. זוהי התחלתו של מדור חדש בגיליונות קו נטוי, מדור שיוסיף לצד דברי השירה והאמנות גם כתיבה הגותית, מסאית באופייה. הדברים שבדפוס, כמו גם סביבת העבודה המקוונת, מהווים ניסיון לקיים שיח ערכי של צוות המכללה בנושאי יסוד שעל סדר יומה של החברה בישראל. אנו מקווים להמשיך ולפתח מרחב זה של מחשבה משותפת.

ספטמבר 2006

לעתים קרובות אנו מבלבלים בין "התגברות" ל"התחזקות". בעת משבר או מבחן קיומי קשה אנו מגייסים את משאבי הגוף, החומר והרוח שלנו כדי להתמודד בהצלחה עם האתגר ול"התגבר". "התגברנו" אבל נחלשנו. פעם, בלומדי אצל מורה מדהים, שלמה ברזניץ, השכלתי להבין שמאבק כרוך בשחיקה פנימית. הרזרבות של כוחות הגוף והנפש אינן אינסופיות ולכן עלינו לנהל בתבונה את משאבינו ויותר מכך לאתר דרכים למלאותם.

בשיחה שהייתה לי לפני 5 שנים עם שותפה לעבודה בניו-יורק עסקנו בדמותה של החברה האמריקאית לאחר אסון ה-11 בספטמבר. טענתי שאני מאמין כמוה שהחברה האמריקאית תדע לאסוף את משאביה העצומים ותתגבר על האסון, אולם הוספתי לתימהונה ומחאתה את האמירה שהיא תהיה חברה חלשה יותר; מאסונות לא נבנים ולא מתמלאים בכוחות. הוספתי ואמרתי לבת שיחי, אשת חינוך בתחום השואה, שגם העם היהודי יצא מהשואה חלש יותר. העם היהודי, כמו גם אומות אחרות, יודע היום לזהות טוב יותר את זרע הפורענות הגזעני-פשיסטי ואת המקומות בהם נבעים בקיעים ברקמת החיים הדמוקרטית, אולם אין זה מובן מאליו שהוא יודע גם להתמודד עם הבקיעים אותם הוא מזהה בגופו וברוחו. יש מי שמאמין, ברוח רעיונותיו של הפילוסוף היווני הקדום הרקליטוס שהמלחמה היא הכוח הבונה של ההיסטוריה. בעקבותיה ייפתחו נתיבים חדשים. אולם, מלחמה, תהה צודקת ככל שתהיה, חכמה או רבת אשליות, מחלישה את המעורבים בה, מעכלת וזורעת חורבן ושכול. שכול הוא חור שחור שבולע לתוכו את כוחות החיים. מלחמה מחזקת לעתים בעלי שררה וממון, אולם את רקמת החברה היא מחלישה; היא אינה נכס מבחינת בנייתה של חברה דמוקרטית. מלחמות, גם אם הן צודקות, מהוות זליגה של כוחות אל האין.

זה נכון גם לגבי משאבי הגוף והנפש של החברה הישראלית. הפילוסוף היהודי, אולי החשוב ביותר, ברוך שפינוזה, טבע בהגותו מושג מוקשה: "הקונאטוס", חותמו הקיומי של כל פרט ופרט בעולם וכוחותיו לממש את עצמיותו. לכל יחיד יש נוכחות בטבע וכך גם לגבי הציבור – ישנן עתים בהן נחלשת נוכחותו ההיסטורית של הציבור והוא מתפזר ויורד מהבימה היסטורית. ישנן עתים בהם מתחזק הקונאטוס של הציבור והוא שב להיות גורם משפיע. ייתכן, מהרהר שפינוזה, בן המאה ה-17, שיבוא יום ועם ישראל ישוב ויתחזק ויקים את ממלכתו מחדש (המאמר התיאולוגי מדיני, פרק ג'). אבל, בתנאי שימצאו לו הכוחות לכך.

לעתים אנו פוגשים בפער תודעתי בין הריאליה של "הקונאטוס" של הציבור ובין הציפיות שלו מעצמו. הוא מעמיד מטרות אזרחיות, מדיניות וצבאיות, אבל מתקשה לעמוד בהם כי אין לו את כוחות הגוף והנפש לכך. 'מנדלי מוכר ספרים'

תיאר בספרו "מסעות בנימין השלישי" (1896) את גיבוריו המתיימרים לחצות את נהר הסמבטיון אבל כוחם עומד להם להגיע רק עד נהר הפישון. גם בישראל היומרה דורשת כוחות מעשה שאינם תמיד בנמצא. החברה הישראלית חייבת להתמודד עם מקורות החולשה שלה כדי להיות ריאלית ביחס ליכולותיה וכדי לשרות עם האנמיה של שריריה הערכיים והתרבותיים הפושה בכל מערכותיה. בתוך מציאות של מאבק מתמשך על החברה בישראל להמשיך ולדבוק במסכת ערכים דמוקרטית, צעירה, נטולת שורשים עמוקים ורבת התנגשויות עם מסורת ישראל. הדמוקרטיה הישראלית מוגבלת, נטולת ממד עומק היסטורי, שבירה, רבת פגמים, מאוימת על ידי כוחות חברתיים לא דמוקרטיים הפועלים בתוככי החברה הישראלית. כל כך קל ומפתה לבעוט בה.

היכן ימצא הכוח? יהיה זה טריוויאלי לדון בממדיו הכלכליים של חוסן לאומי כמו גם באיכות מערכות השלטון; התחדשות החיים הישראלית אינה יכולה להסתפק באספקלריה של פוסט מלחמת לבנון השנייה. האתגר הנו עמוק ומקיף הרבה יותר. העם היהודי ומדינת היהודים והאזרחים הערבים שבה, עומדים עדיין בצלו של חורבן גדול. החברה בישראל צריכה לקחת אחריות על היתמות שלה – הרס הציוויליזציות היהודיות במחצית המאה ה-20 כמו גם אסונה של החברה הערבית פלשתינית ולהתחיל בעבודת הבניה. מלאכת שיקום חברתית ותרבותית רבת ימים, אפורה ונעדרת כריזמה של גאולה נדרשת מאומה של פליטים וניצולים, מהגרים בכוח ומרצון, עדות ולאומים שונים בעלי אינטרסים שונים ומסורות שונות.

חיי היומיום הם לכאורה בנאליים, אבל חיפוש המשמעות ורצון החיים צריך להתחיל שם; אין בהם מזוהרן של האמונות הגדולות ומרגשת אחרית הימים: השמש זורחת ואנשים יוצאים מביתם למקום עבודתם, ילדים הולכים לביה"ס, רוקמים את עולמם בין חלומות לחוויות הילדות, פיגומים הולכים ומתלבשים בבניינים, עבודת חשיבה ויצירה נעשית בסדנאות וחדרי לימוד. כדבר המשוררת, אנו לומדים לאט לברך על נוגה פרי בשל ולהתפלל על סוד עלה קמל. ואם אנו מפנים מבטנו לאחור, אנו מתאבנים – כאשתו של לוט – למראה החורבן. המבט אל פאתי הסיפור ההיסטורי שלנו במאה שעברה מראה עד כמה הפלא של החיים הנבנים אינו בנאלי כלל ועיקר ועד כמה הוא שברירי וחסר ביטחון עצמי; עד כמה איננו בטוחים בו ובטעם שהוא נותן לחיינו. לשם מה המאמץ? – היש משמעות ל"חיי שעה שלמים ובריאים" כדברו של ברנר? היש טעם לחיפוש אחר איכות, צדק, עומק, רצינות בפנינות חיינו? האם הסיפור הזה – על כל הכשלים שבו – ראוי לנו והאם אנו ראויים לו? אל נוכח עבודת ההווה הסיזיפית, חולף הרהור כפירה ציוני בראשם של יהודים, שמא נשוב לסיפור אחר, קדמון, עומם בלבבות, גדול מהחיים, שיצליח ליתן טעם לחיים היהודיים. שמא נשוב אל הנרטיב היהודי הכריזמטי בן אלפי השנים במקום לעסוק בכבישים קטלניים, ביוב מרעיל, בתי ספר רעועים, בתי חולים צפופים ושאר ענייני דיומא משעממים?

יאנוש קורצ'אק כתב בעקבות ביקורו הראשון בארץ ישראל (1934) על היחס הרציני הראוי לחיים, לא לחיים שהיו פעם ולא לחיים שיהיו אי פעם, אלא כבוד ליום החולף, לעכשיו. הגיבור העשוי ללא חת נופל כשכדור מפלח את ליבו (לעינינו

עולה הציור "כיתת יורים" של גויה, 1808) – קל למות בקרב על מזבח האמונות הגדולות, אולם הגבורה האמיתית היא גבורת החיים. "קשה יותר היא הגבורה של חיי עמל" (דת הילד, 1978, 84) ובניה של חברה אנושית, המחפשת סיוזיפית אחר האלוהים; לא האלוהים של לפני אלפי שנים אלא אלוהי האדם והאדמה.

לא רק 'סיני' אבד תוקפו בעיני רבים מאד – לאחר מאורעות המאה ה-20 אבדה האמונה באוטונומיה המוסרית של האדם. כ-350 שנה שקועים היו היהודים בטנגו מרתק עם ההשכלה האירופית, עם תרבות הומניסטית חובקת זרועות עולם ועם רעיונות של חירות אנושית ואוטונומיה מוסרית. היהדות הזו חרבה ועמה האמונה בכוחה של הרציונאליות ובכוחם של ערכים הומניסטיים לבנות קוסמוס אנושי. ציניות, כוחניות והעלמה של בושה ציבורית הם מרכיבי יסוד של החוויה הישראלית. יצחק קצנלסון בשירתו פונה אל השמים הריקים שנחשפו כ"שמי מרמה וכזב". כך הם היו גם בימי הנביאים – ממלל המשורר בקינתו – נחשפה התרמית ההיסטורית הגדולה. העולם התגלגל לתוהו. אין משמעות לשיח מוסרי, אין משמעות להבעתן של תקוות. אבדה האמונה בתוקפן של מילים. זו המטאפיסיקה של המשבר הישראלי. כל מעשה שחיתות פוליטי, כל גילוי של שקר ציבורי, מאשרים את ההנחה הסמויה בלב שאכן אין לתת אמון באיש, "שהזולת הוא גיהנום" (סארטר).

מתחת לפני השגרה הישראלית האינטנסיבית, ממשיך לקנן הספק החמור בקיומו העתידי של העם היהודי. נשיא איראן אחמדיניג'ד מדבר על הכחדת ישראל ודבריו מהדהדים בלבבות – צל החורבן מלווה ואינו מרפה מהתודעה. לאחר אושוויץ איש אינו יכול להכחיש יותר את אפשרות קיומו. מאות אלפי יהודים ישראלים בחרו לנטוש את החיים בישראל לטובת מציאות אחרת, מבטיחה יותר. הם מבטאים בפועל את הספק המכרסם. כך גם אלפי ישראלים שדואגים בשנים אלו לדרכון אירופי לילדיהם: "שיהיה לעת הצורך". הגות פוסט-ציונית מבטאת אף היא ספק בעתידו של המעשה הציוני או בדמותו המוסרית. שאלתי בקורס אקדמי את תלמידי "מי צריך בכלל ציונות?". המענה שנתנו לא היה חד משמעי. המחקר לא יכול לסייע – הוא יכול לספק תובנות רק לגבי העבר.

אין מרפא של פלא לרפיון הישראלי. יש ללמוד לכבד (ולבקר עד כאב) את ההווה הישראלי ולהבין את הצורך שלו בממדי עומק, בהקשר תרבותי, בשפה לאומית עשירה (שהספק מכרסם גם באמונה בה), בשפה מוסרית ובחזון חברתי שיוכלו למלא במשהו את מה שאבד. הציונות איננה עניין של ספירת מלאי של עם והיא איננה מתמצית עם מימוש פוטנציאל ההגירה היהודי לארץ ישראל (כטענתו של ס. יזהר ז"ל). שאלת רצון החיים הישראלי כרוכה בבנייתה הנמשכת – הבלתי גמורה ורבת הקלקולים – של חברה אנושית חדשה שיש לה קלסטר פנים מוסרי, הומניסטי. ב-1933 כתב קורצ'אק לאחד מידידיו בישראל: "אין העולם זקוק לעבודה ולתפוחי זהב אלא לאמונה חדשה" (דת הילד, 179). ההומניסט האוניברסאלי, שמעולם לא הזדהה לגמרי עם הצד הפרטיקולארי של המפעל הציוני, ראה את הטעם לכינונה של חברה יהודית בארץ ישראל לא בפראזות אידיאולוגיות אלא במאמץ מתמשך לבנייתה של חברה שיש בה סולידאריות אנושית.

אבנר כהן / ישראל בעקבות מלחמת לבנון השנייה - משבר של מיתוס ומיתוס של משבר

7 בינואר 2007

המלחמה הסתיימה. עוד לפני שנשמעה אנחת רווחה, כבר היה ניתן לחוש ברחש של אכזבה. הניצחון המוחץ, המכריע, לא הושג. מה שנלקח - ההרוגים, הפצועים, הסבל והאימה - נלקח, אבל תמורה לא ניתנה, האויב לא מוגר, והאיום לא הוסר. המסקנה הייתה מיידית וחד-משמעית מישהו חייב לתת את הדין. לא ברור מי החל במסע הצייד, האם היה זה הציבור שדרש לגלות את האשמים? או שמא הייתה זו התקשורת שהלהיטה את היצרים? ואולי היו אלו פוליטיקאים שפעלו מאחורי (וגם לפני) הקלעים? ואולי כל התשובות נכונות באותה מידה? לא ברור, אבל גם לא כל כך חשוב. בין כך ובין כך מקץ חודשים אחדים הפך הזעם לדיכאון. הקריאות הרמות לחשיפת האחראים לכישלון אמנם לא תמו לגווע, אבל תחושת הכעס התחלפה באווירת נכאים. שוב אי-אפשר היה עוד להסתפק בתליית הקולר בצווארם של מדינאים או מפקדים צבאיים מסוימים. הנגע יוחס עכשיו לחברה כולה, הריקבון, כך הוגד לנו, מתחיל בשורשים. מדינה שלמה חולה במחלה אנושה, ומרפא אין.

ימים יגידו לאן הולכים מכאן, ומי עתיד בסופו של דבר לתת את הדין. ענייננו כאן הוא רק לברר מה מלמדת ההאשמה על המאשימים, כלומר על הציבור עצמו. אולם בתוך כך עלינו גם ליישב את הסתירה בין העובדה שציבור זה מאשים, פחות או יותר בו-זמנית, אישים בודדים מחד-גיסא, ואת החברה בכללותה מאידך-גיסא. נקודת המוצא של הדיון היא כאמור הכעס על מה שנתפס כהחמצה, התסכול לנוכח הניצחון שחמק. בנסיבות אלו נראה החיפוש אחרי האחראים למחדל כתגובה מובנת מאליה. אבל מהו בעצם המובן שלה? לכאורה מודרך החיפוש על ידי השאיפה לתקן את הפגמים שבאו לידי ביטוי במלחמה שאך זה הסתיימה, כדי להבטיח הצלחה בסיבוב הבא. אולם מדוע עלינו להניח שסיבוב נוסף הוא בלתי נמנע? ולמה כל כך ברור שהוא יפתח כבר בקיץ הבא? וגם אם יתוקנו כל המשגים, לא יהיה בכך אלא כדי לוודא שבמלחמה הבאה יבוצעו, ללא דופי, כל המהלכים של המלחמה הקודמת. ואם אמנם כך יהיה, מובטח לנו שגם בפעם הזאת תוצג הדרישה להקמת וועדת חקירה. מלחמה באה ומלחמה הולכת וועדת החקירה לעולם נשארת.

אבל גם אם נחליט להתעלם מהספקות שהועלו, ולערוך ניתוח מקיף ומעמיק

לגבי תפקודה הכולל של המערכת המדינתית-ביטחונית-חברתית במלחמה (ואולי גם בהכנה למלחמה), אין שום סיבה להניח שהסעיף הראשון של התחקיר חייב להתייחס דווקא לבחינת אופן התנהלותה של ההנהגה. מכל מקום הטיפול בסוגיה אחרונה זו מכוון להגיע לממצאים שיבהירו מי נכשל, במה בדיוק הוא נכשל, ומדוע הוא נכשל. ואם לא תלובנה שאלות אלו נמצא שכל התחקיר הוא בבחינת ברכה לבטלה.

אולם התביעה לבחון את תפקודה של ההנהגה לא בטאה עניין בפרטים טפלים אלו. זהות האשמים הייתה ידועה מלכתחילה, וגזר הדין כבר נקבע מראש, כל שנותר היה רק להוציא אותו אל הפועל, ולשם כך נדרשה ועדת חקירה. משמעותה של קביעה זו אינה אומרת שהצמרת המדינית והצבאית חפה מאחריות לתוצאות המלחמה, אלא ש"דעת-הקהל" לא הונחתה על-ידי שיקולים הגיוניים, לא בטאה גישה עניינית וסבלנית, ובוודאי לא כוונה להפקת לקחי המלחמה. היא גלתה קוצר רוח, נקמנות ולהיטות יתר לעריפת ראשים. מדוע? מה עמד מאחורי הדחף לחזות בחיסולה המהיר של ההנהגה המדינית-ביטחונית?

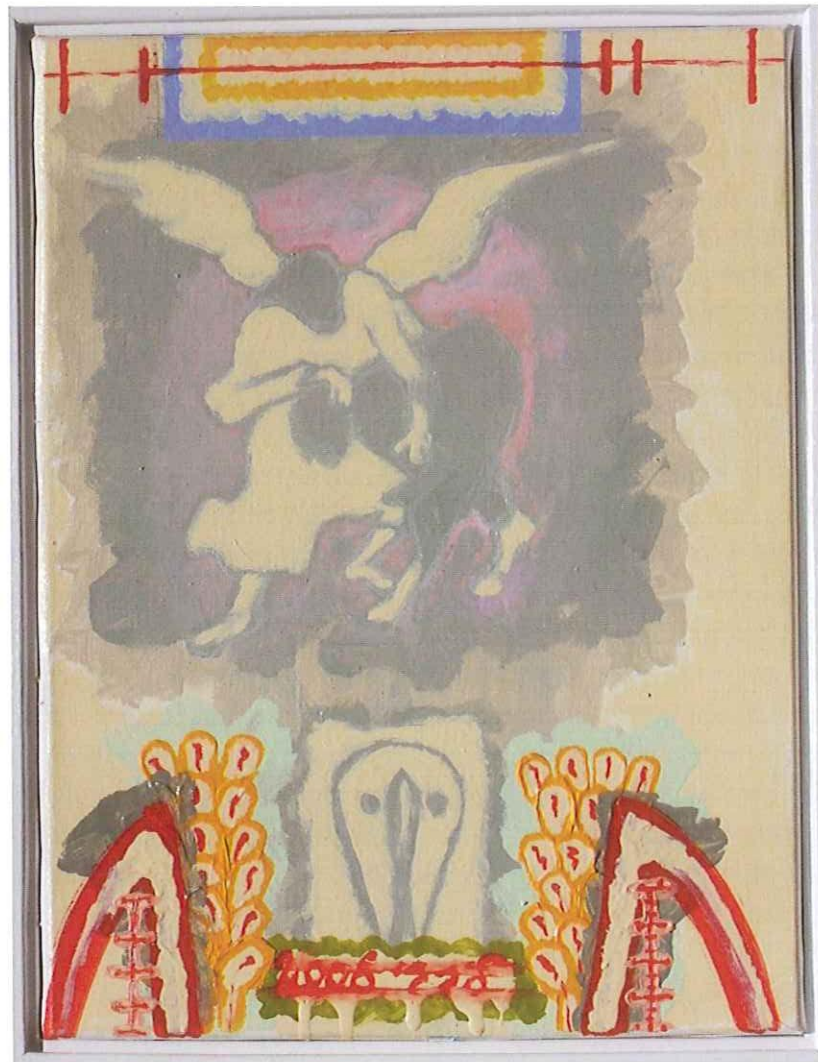
להערכת לא היה זה אלא אינסטינקט בסיסי שפעל כדי להגן על מיתוס חיוני, ולאפשר את המשך ההיאחזות בו. התודעה הקולקטיבית של החברה הישראלית עומדת בצלו של איום קיומי מתמיד. יש אפילו הסבורים שאיום זה מהווה את האלמנט המכונן של הזהות הישראלית. אין אפוא פלא שהעוצמה הצבאית, יכולת ההרתעה וההכרעה הכוחנית נתפסים כתנאים הכרחיים לחיותה ולעתידה של מדינת-ישראל ולתפקוד היומיומי במסגרתה. אולם בעקבות המלחמה האחרונה התערער האמון היסודי של הציבור הישראלי בכושרו של הצבא בכלל, ובכושרו למנוע את הפגיעה בעורף בפרט. בנסיבות אלו התבקש אם כן להטיל את האחריות הבלבדית לתוצאות המלחמה על אישים מסוימים העומדים בראש הפירמידה המדינית והצבאית. רק כך ניתן היה להציג את הכישלון במלחמה כמקרי, כאילו הוא נובע מהחלטות מוטעות של בעלי תפקידים אלו או אחרים, ואינו משקף חולשה מבנית חברתית, תרבותית או אחרת. אם אכן לא מלמדת המלחמה הכושלת אלא על חוסר התאמה של בעלי משרות למשרתם הרי שניתן להחליפם באחרים (מן הסתם ראויים יותר) ובא שלום (ליתר דיוק מלחמה מוצלחת יותר) על ישראל. הצגת המלחמה באופן זה מסייעת לציבור להמשיך ולשמר את אמונו במערכת הביטחון, במדינה ומעבר לכל בעתידו במסגרתה, ומכאן נובעת ההתלהבות שבה הציבור מקבל אותה.

צד אחר של הלך-הרוח של התקופה שלאחר המלחמה מתבטא כאמור בנטייה לצייר בצבעים קודרים את מכלול ההווה הישראלית, כביכול היו שחיתות, עצלות, גסות, בורות ואלומות מונחות בבסיסה. תכונות אלו משמשות כהסבר לביצועים המאכזבים, ולמחדלים שנחשפו במלחמה. בהתאם לתפיסה זו, המתפתחת כתגובה מאוחרת או מעוכבת מעט ביחס לתגובה המיידית למלחמה, ההפקרות והרשלנות אינן מאפיינות רק את צמרת המדינה והצבא, אלא הן טיפוסיות לחברה. הן היו כאן גם לפני המלחמה, אולם המלחמה "הוציאה אותן מהארון", והעניקה להן מעמד קונסטטיטוטיובי ביחס לקיום הישראלי. בהתאם לדרישות של הנטייה הנוכחית

מסולק אפוא כל יסוד חיובי או קונסטרוקטיבי מהמציאות, ואינו מותיר אחריו עקבות כלשהן בדימויה. יוצא אפוא שבניגוד לתגובה המוקדמת התולה את תוצאות המלחמה בגורמים אישיים ומקריים, הרי שעל פי התפיסה המעודכנת הן נובעות מפגמים מבניים. משום כך תיקון תוצאות המלחמה על פי התפיסה הראשונה הוא אפשרי ותובע רק את החלפת ההנהגה, ואילו על פי התפיסה השנייה הוא בלתי אפשרי מאחר שהוא מחייב את החלפת האוכלוסייה. הניגוד בין שתי התפיסות הוא חד ומזדקר לעיין, כיצד אפוא יכולה התודעה המייצרת את התפיסה האחת לנקוט, כמעט בו-זמנית, גם את התפיסה ההפוכה?

סתירה זו ניתנת להיפתר, כך נדמה לי, רק אם מבחינים כי מתחת לפני השטח רב המשותף על המפריד בין שתי התפיסות. כלומר, אם מעמיקים אל תשתיתן מוצאים שהן משקפות גישה דומה כלפי המציאות. הראשונה מנסה כידוע לשקם את האמון שרוחש הציבור הישראלי לכוחות הביטחון, וממילא לעתידה של המדינה, באמצעות החייאת המיתוס אודות הצבא הבלתי-מנוצח שפוליטיקאים מושחתים, וגנרלים בלתי מתאימים הכשילו אותו. כדי לשמר את המיתוס יש אמנם צורך להתעלם מפרטים מסוימים במציאות שניכר בעליל כי הם אינם מתיישבים עמו בנקל. אך בתמורה למאמץ "פעוט" זה זוכים היחידים מחדש בתחושת היציבות שאבדה להם מאז המלחמה, ויכולים לשאוב עידוד ותעצומות נפש המאפשרים להם להמשיך ולתפקד בחיי היומיום, במיוחד בהקשר לפעולות שתכליתן ממוקמת בטווח הארוך. אולם מעבר לאקט הסמלי של הצלתו של המיתוס באמצעות הקרבת הצמרת הפוליטית והצבאית, תחזוקו של המיתוס אינו תובע מהצבור שום התערבות מעשית לתיקון הסיטואציה המדינית-ביטחונית, שהרי על פי המיתוס מציאות זו היא תקינה ממילא. עמדה דומה מונחת גם ביסודה של התפיסה האלטרנטיבית. תפיסה זו משקפת את הקשיים ההולכים ומצטברים בכל הנוגע להמשך ההיאחזות במיתוס של יכולת ההרתעה וההכרעה, בנסיבות האקטואליות. אולם ההתפכחות מהמיתוס הישן אינה מוליכה לעמדה ביקורתית אלא לבנייה של מיתוס חדש. אובדן האמון העיור בכושרו של הצבא מוליך להתפתחות של גישה ספק צינית ספק ניהיליסטית כלפי מוסדות המדינה וכלפי החברה בכללותה. כשם שהחיוב הבלתי מותנה מצדה של הגישה הקודמת מכתב ייצוג מיתי של המציאות, אף השלילה הטוטאלית אליה חותרת הגישה "המתוקנת" כרוכה בדימוי מיתי של ההווה. ובין אם לפי התפיסה הראשונה המציאות אינה זקוקה לשיפור, ובין אם על פי התפיסה השנייה היא אינה ניתנת לשיפור, התוצאה היא זהה: היחיד נמצא פטור מאחריות לגבי הכלל. או שבעיות המדינה והחברה מוסדרות גם ללא התערבות, או שהתערבותו אינה יכולה להועיל להסדרתן.

הלכי הרוח המתפתחים בעקבות המלחמה האחרונה בלבנון מוכיחים אפוא שאתיקה של אחריות אינה מתיישבת עם היצמדות נואשת למיתוס, כשם שהיא אינה מתיישבת גם עם מיתוס הנולד מתוך ייאוש. אתיקה מעין זו, בניגוד לשתי הגישות שהוצגו, תובעת ויתור על תמונת עולם חד-ממדית, והשלמה עם המורכבות, חוסר הוודאות ואפילו המקריות שבמציאות. איננו זקוקים למלחמה כדי לדעת זאת, אולם לא ניתן להתעלם מכך אחריה.

עידית לבבי גבאי, יעקב נאבק עם המלאך, 2006, שמן על בד, 30x40

משה יצחקי / יעקב מגלה את פניו

וַיִּנְתֵּר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ
וַיֵּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֵלוֹת הַשָּׁחַר
(בראשית פרק לב, כד)

א.

לְפָנַי שָׁחַצָה אֶת גְּבוּלוֹ,
גָּלָה יַעֲקֹב אֶת פָּנָיו,
מִחֲרֵי עֵינָיו הִגִּיחַ מִלְאֵךְ
אִישׁ עִם כֶּתֶם לְדָה, פְּלוּמָה
אֲדָמוּנִית בְּכַנְף יְמִינוֹ,
בָּא עַד גְּבוּלוֹ, הִלִּילָה

ב.

לְפָנַי שָׁחַצָה בְּעֵצְמוֹ אֶת הַלִּיל
רָאָה יַעֲקֹב אֵיךְ ה' חָשַׁךְ פּוּעֵר
בוֹ חוֹר שָׁחַר. מִתּוֹכוֹ
יֵצְאוּ שָׂדִים מְרֻקָדִים בְּלְבוֹשׁ
אָבִיו וְאָמוֹ, אָחִיו, חוֹתָנוֹ,
נְשׁוֹתָיו, בְּגִידוֹתָיו, לְדָתוֹ
יִלְדוּתוֹ.

ג.

וְקָךְ
נֹתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ. וּמִלְאֵךְ
אִישׁ נֹצֵב בְּדָרְכוֹ. יַעֲקֹב
שָׁלַח זְרוּעוֹתָיו לְהַכְנִיעַ פְּחָדָיו,
לְגָרֵשׁ אֶת הַשָּׂדֶה. הַמִּלְאֵךְ
אִישׁ

ד.

מגבולו של החֶשֶׁךְ
נשְׁלַחַה יָד לְאַבְרוּ. הַמְלֵאךְ
כִּף רִגְלֵי תִקַּע בִּירְכוּ. יַעֲקֹב
עוֹד נִסָּה לְקַרַע בִּילָל
מִסִּכָּה מִפְּנֵי. הַמְלֵאךְ
בְּכִרְזוֹל מְלָכֵן צָרַב
שְׁמֶשׁ כְּחֶלֶה בִּירְכוּ,
הַשְּׁבִיעוּ לָכֵן עַל שָׁחַר,
לֵיל קְדוּשׁוֹ הַחַתָּם
בְּתַעֲוֵדַת זְהוּתוֹ: יִשְׂרָאֵל.

וְכֵן בְּצִלְעָה חֲצָה בְּגִבּוּלוֹ שֶׁל הָאוֹר

ה.

עַל גִּבּוֹל הָאוֹר
הוֹלֵךְ בְּשָׂדוֹת
בֵּין יָלֵל צוֹפְרִים
לְנִפְיֵלַת הַטִּילִים
כִּף יָד תִּקְיָפָה כְּבִרְזוֹל
אוֹחֲזוֹת בִּירְכֵי, מְזַכְרָה
"שְׁמֵךְ הַשְּׁנִי: יִשְׂרָאֵל"
אֲנִי חוֹזֵר בְּצִלְעָה אֶל בֵּיתִי
נוֹפֵל שְׁבַע, קֶם וְאוֹמֵר
אֵין מְלֵאכִים כָּאן יוֹתֵר

יולי-אוגוסט 2006

עידית לבבי גבאי, יעקב והמלאך, 2006, שמן על בד, 60x80

12 בינואר 2007

הקריאה לכתוב מסה קצרה בנושאי חינוך לאחר המלחמה נפלה אצלי על אוזניים קשובות, מפני שמאז שהיא הסתיימה אני מחפשת מישהו שיקשיב למה שיש לי לומר, וכבר הפסקתי לדבר כי הבנתי שרוב האנשים המשיכו את חייהם ולא ממש מעוניינים לשמוע. מצוידת במוטיבציה גבוהה התיישבתי ליד המחשב, וכצעד ראשון קראתי את דבריהם של האנשים שכבר הספיקו לכתוב ולפרסם באתר האינטרנטי של "קו-נטוי" - 'מחנכים אחרי הלחמה'. קריאה זו הייתה כדלי מים קרים שנחת עלי ושיתק אותי למשך מספר שבועות, שרק בסופם התיישבתי שוב לכתוב. לא מפני שהדברים לא היו מעניינים (הם היו), או חשובים (הם היו גם כן), או ראויים (כמובן שכן), אלא מפני שהם היו כל-כך שונים ממה שהיה לי בראש (ובלב, ובבטן), וממה שהיה לי בקצות האצבעות כאשר התיישבתי ליד המקלדת. הכותבים שקדמו לי דיברו על השלום, המלחמה, החברה הישראלית, השואה, אמנות בצל המלחמה, מה יש לעשות ומה אין לעשות, והיו להם המון שאלות חשובות ועוד יותר חשובות ברורות ומנומקות, חשובות גם הן, מבוססות על מראי מקום אקדמיים מכובדים, וספרות יפה, ופילוסופיה. ועוד דבר אחד קטן (או שלא?) - הם היו כולם גברים. ואילו אני רציתי רק לספר לכם על תחושותיי בעת המלחמה כתושבת 'ישוב גדר', ועל תחושותיי כיום כתושבת אותו מקום המתכונן כבר באופן ברור למלחמה הבאה, שלדברי "יודעי דבר" (יש צורך לומר שגם הם גברים?) תהייה כנראה כבר בקיץ הקרוב, ואולי לצאת בסוף מהפרטי לכללי ולהציע גם כמה תובנות לכל מי שמעוניין לשמוע. בעקבות הקריאה של דברי קודמי התערער הביטחון העצמי שלי - האם הסיפור הפרטי שלי מעניין? האם יש לו מה לתרום? האם הוא נחשב ל"אמירה בנושאי חינוך", כפי שהוגדרה מטרת השיח?

ובכן - לאחר מספר שבועות של שיתוק, החלטתי, באקט של מרד - בכללי הפוליטי במובנו הגברי, היודע כל, לספר דווקא את סיפורי האישי, הנשי, המיוחד. מי שירצה ימצא בו תובנות כלליות, ומי שלא ירצה, אולי יעריך דווקא את חוסר ההכללה שבו ומשמעותה.

אני תושבת מטולה. כאשר עברתי עם משפחתי לגור שם, לפני שמונה וחצי שנים, חשבו רבים שזהו מעשה לא אחראי. הימים היו ימי טרום הנסיגה מלבנון, קטיושות עפו באוויר באופן קבוע, ואנחנו קונים בית ליד הגדר?! אך אנחנו לא הרגשנו מאוימים, והיו לנו הרבה טענות נגד - כולם כאן חיים ככה, וצה"ל מגן

עלינו, ובכלל, בתל-אביב ובירושלים מתפוצצים אוטובוסים, אז גם שם לא יותר בטוח. ואכן, השנים הראשונות בביתנו החדש עברו עלינו בשקט ובשלווה. מדי פעם ישנו לילה או שניים בממ"ד, אבל הוא רחב ידיים ונוח יחסית, ושגרת חיינו לא הופרה. לאחר הנסיגה מלבנון חששנו מעט, אך עד מהרה התבדו חששותינו, והחיים נמשכו בשגרה שקטה ושלווה. ואז הגיע קיץ 2006, ובבת אחת מצאנו את עצמנו במצב בו חיינו היו בסכנה. אמיתית. מוחשית. מיידית. מאיימת. מפחידה. את הילדות שלחנו מיד לסבא וסבתא במרכז, כי ממילא חופש, ואין להן מה לעשות, ושגרת הקיץ שתכננו לא מתקיימת, אז שתהיינה במקום בטוח. אנחנו נשארנו. גם כי יש הורים קשישים בקרית שמונה שיש לדאוג להם ובת בצבא המשרתת קרוב לבית, וגם כי אנחנו גיבורים ולא מפחדים, וגם כי קצת לא נעים להיות "עריקים", כדברי ראש עיריית תל-אביב במלחמת המפרץ הראשונה.

עם התמשכות המלחמה גבר עלינו הלחץ מצד בני משפחה וחברים לעבור למרכז. הרי פרנסתנו מובטחת, ויש לנו לאן לבוא, ומה בעצם מחזיק אותנו שם, תחת האיום התמידי?! והתשובה היחידה שהייתה לי לא נשמעה לאף אחד הגיונית או רלוונטית, אך אותי היא החזיקה בעבותות בבית במטולה ולא נתנה לי לעזוב, גם לאחר שנפתרה בעיית ההורים, והבת, ונגמרו התירוצים. והתשובה הזאת היא – זה הבית שלי. בית במובן של HOME ולא של HOUSE. הבית, שבהגדרה, אמור להיות המקום הכי בטוח בעולם, ושתמיד אכן היה כזה בשבילי. לא הייתי מוכנה בשום פנים ואופן להודות שהבית שלי איננו מקום בטוח יותר, כי אם זהו המצב – אז מה כן בטוח? היכן אהיה יותר בטוחה מאשר בביתי-מבצרי?! ובהשאלה, הדבר נכון גם לגבי המדינה. אם מדינת ישראל, בה נולדתי, בה נולדו גם הורי לפני ובנותי אחרי, שהייתה לי תמיד בית בטוח וחס ומבין ודובר את שפתי (מילולית ומטפורית) – אם היא איננה בטוחה, אז מה כן בטוח? היכן אוכל למצוא מקום בו ארגיש "בבית"? ואולי אין מקום כזה, בארץ או בעולם?

אולי גורל היהודי הנווד, שחשבתי שהשארתי הרחק מאחורי, כאשר סבי וסבובתי עזבו את אירופה בשנות העשרים והשלושים של המאה הקודמת ועלו לארץ ישראל, אולי גורל זה בעצם רודף אחרי, ואני ומשפחתי נדונו להיות שוב תלויים וחסרי שורשים, נעים ונודים ממקום למקום, ללא "בית" אמיתי? אולי תחשבו שאני דרמטית מדי, ומגזימה, 'כולו' מלחמה אחת קטנה, רק אחת בסדרה של מלחמות שהיו ועוד יהיו. אך בשבילי השבר הוא אמיתי, ומשמעותי, ועוד לא התאוששתי ממנו. לא ממש. ולכן אינני יכולה עדיין לדבר על חינוך, ולהסיק מסקנות כלליות, ולהציע תובנות פילוסופיות, ולומר לכם כי אם רק תלכו בדרכי הכול יבוא על מקומו בשלום. מפני שאין לי דרך, כי מי שאין לו בית לא יכול לצאת ממנו לשום דרך שהיא.

ושני משפטי סיום: – ראשית, למי שמתעניין, לאחר שלושה שבועות של חוסר שינה וחרדה מתמידה ומערכות כלליות שאינן מתפקדות (למשל ספקי אוכל

לסופרמרקט או טכנאים של חברת חשמל המסרבים להגיע), נשברנו ועזבנו (ברחנו?) למרכז. האם זה היה הדבר הנכון לעשותו? אין לי מושג. האם אעשה זאת שוב במלחמה הבאה? יש לי עוד פחות מושג. כרגע אני בעיקר לא יודעת ומבולבלת ונבוכה ומודאגת ופוחדת.

ושנית, הייתי יכולה להביא הרבה מראי מקומות ולהפוך את הדיון בפרטי מול הכללי, בנשי מול הגברי, לדיון אקדמי רציני. הספרות קיימת נכתבת ונקראת במרץ בעולם כולו. בחוגים מסוימים זהו אפילו נושא "חם" ועכשווי. אבל בחרתי להדגיש את הפרטי על ידי ויתור מודע על האקדמי, הכללי, האוניברסאלי, והתמקדות ב"אני". אני מזמינה את הקוראים לקרוא, לעצור לרגע של חשיבה, ולהגיב.

בית ראשון

אני מנסה לנקות מתוך תבת המלה
בית, היסטוריה ארכה של בנין
וחרבן. מבול. שישאר בית רגיל, קורת גג,
כוננית ספרים, מקרר, שלחן, מטה, זוג
גניחות ויללות, מרפסת, פשוט מקום.
מקום פשוט, שיפנס בו אור מזרח.
אבל מזרח ומקום מחמשים את הבית
באבק שרפה, היסטוריה, אבנים
ושכבות אפר האוטמות פתחי אור.
אני יוצא מהבית ומחפש
סתם עץ זית, אבל מנגד עפה יונה
יורד מבול, מגיחה קשת, נחרב בית
יוצא אור מגוף וחשך על פני תהום

בית שני

קיר נסדק, מתקלף.
שלד הלבנים זוכר
פעילות חפוזות,
גנובות. זרעי נטמן
שופר הזמן תוקע,
כהן זריו נועץ ספין
בלב חברו. אב מקונן
על טמאת הסכין,
אינו זועק בני, בני
רק אבן מקיר תזעק
מכתש נפער, מערביל חדש,
עובד זר יוצק יסודות לבנין,
לב חדש מבטון מזין,

בית שלישי

השורה הזו כתובה על מחיקות רבות
מתחת ללבן הדף אף לא אות,
מלה שחרה אחת קמה מעפר
והצטרפה לאחרות לחרץ משפט

הבית הזה ריק ממעשים
ריק ממלים שגלו
מאחורי הפרגוד להציץ
בהסתור פנים בעיי חרבות
עיי מלים של שני בתים

מי יכול להניח לבנים
לבנות מלים שיחזיקו
בית שלישי, שיר,
כשבית שלי עומד
להחרב עלי ועליה
ועליה ואין עושה שלום,
לא עלינו
והמלים מסרבות

שריפה אחת

תקרה נקובת מבטים,
גלי חם, גניחה חנוקה בפר
חריקת מאורר, חצי ירח
לכוד ברשת חלון המזרח,
שאריות, אפר, רמץ
אהבה בת עשרים

תערוכת סוף השנה של בוגרי המכון והחוג לאמנות באורנים היא חלק מהליך הלימוד המסכם במסגרת סמינריון גמר ביצירה. עם פרוץ המלחמה והאיום הקיומי אותו חשנו כולנו ב'מרחק נגיעה', עמדה פתיחת התערוכה בסימן שאלה גדול. בתוך אי הודאות, בזמן אמת, בהתייעצות משותפת עם הנהלת אורנים, החלטנו לא לוותר ולקיים במסגרת המגבלות, את התערוכה והאירועים הלימודיים והאמנותיים שתוכננו.

את סיפורה של התערוכה, התגייסותם של מורים, סטודנטים ואנשי צוות שביקשו למרות הכל לדבוק ביצירה בימים הקשים ביותר, לא אוכל להביא במלואה, אלא רק להזכיר ולרמוז על האירועים שעברו עלינו בקיץ תשס"ו שאותם לא נשכח במהרה:

20.7.06 – יום חמישי – תערוכת הבוגרים של של המכון והחוג לאמנות במכללה האקדמית אורנים, אמורה היתה להיפתח באירוע חגיגי ובמסיבת סטודנטים.

17.7.06 – יום שני – כל ההכנות נעצרות בשל המלחמה. הקמפוס נסגר על רקע האזעקות ונפילת הקטיושות בקרבת מקום ובאזורי מגוריהם של אנשי הסגל והסטודנטים.
נראה היה שהתערוכה לא תקום עקב המצב הביטחוני בעורף והלחימה בצפון.

6.8.06 – יום ראשון – 13.00 בצהריים – למרות הכל ואף על פי כן פתחנו את התערוכה 'תחת אש'. בקומה התחתונה (המוגנת) של בית הדומי בהשתתפות קהל מצומצם, אך נחוש, שכלל חלק מהבוגרים (לא כולם יכלו להגיע) מורים, אנשי צוות והנהלה. ימי הלחימה בצפון היו לנו כזמן הזוי של מפגש עם עצמנו; כחברה, כעורף, כאנשים.
35 הפרויקטים באמנות עכשווית של הבוגרים נגעו בכל מה שאנחנו, בכל מה מעסיק אותנו כיחידים וכקולקטיב.
היצירות והפרויקטים עמדו "כלואים" בתוך הקמפוס.

14.8.06 – יום שני – הוכרזה הפסקת אש. הקהל שאך יצא מהמקלטים התחיל להגיע ולבקר בתערוכה.

26.8.06 – יום שבת – אירוע נעילה – מתקבלת החלטה מהירה של הנהלת המכון בשיתוף הנהלת אורנים לארגן אירוע נעילה (במקום פתיחה) במעמד מור איתן ברושי מנכ"ל משרד התרבות והספורט, בהשתתפות משפחות הבוגרים, חברים, ושוחרי אמנות מהצפון ומרחבי הארץ. האירוע היה מרגש ורב משתתפים.

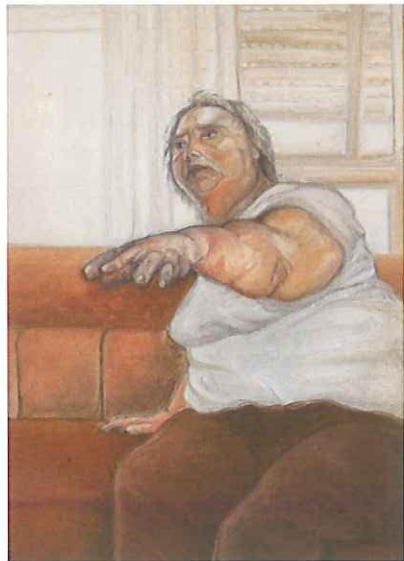

בעמוד זה ומימין: תומר כץ, ללא כותרת, 2006, מיצב פיסולי

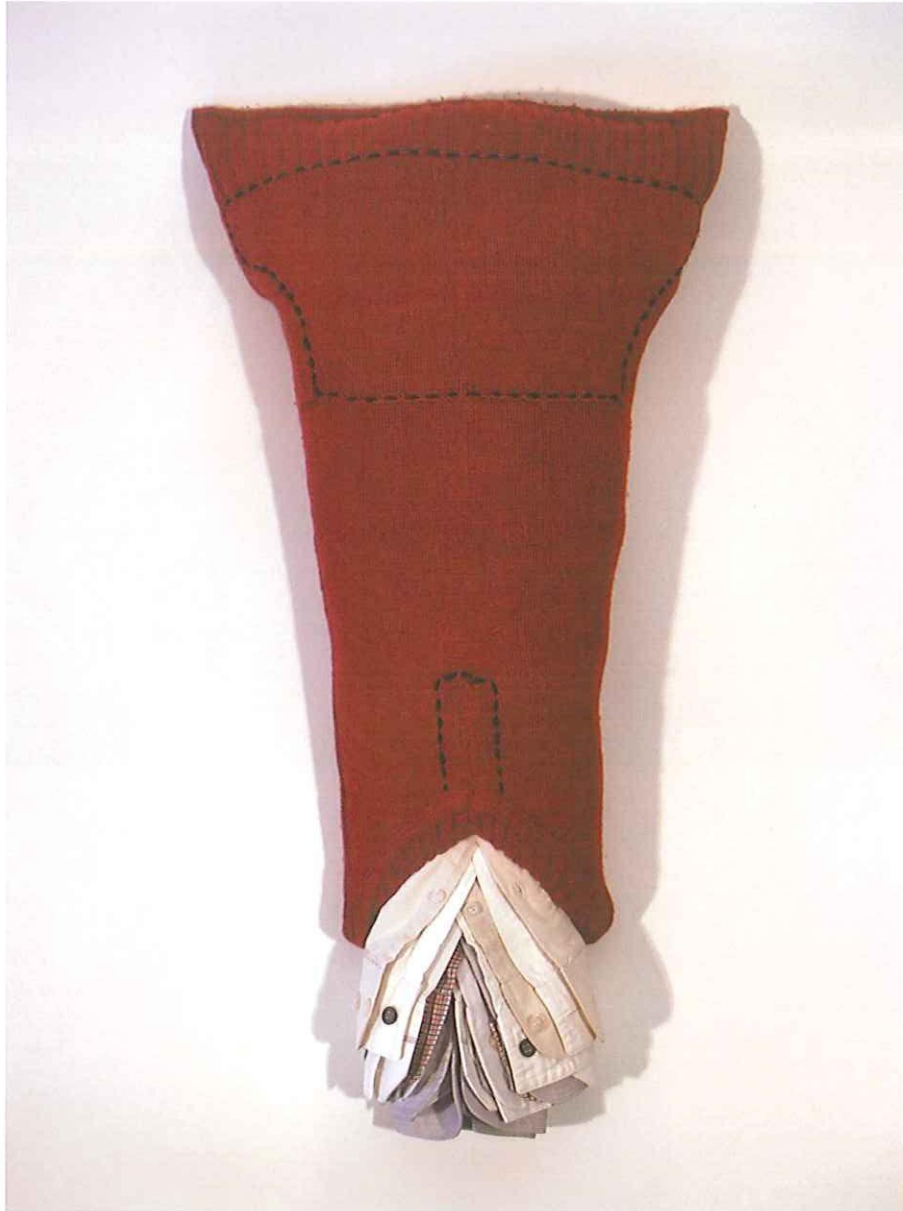
סיוון האופטמן, 2006, שמן על בד, 100x150

למעלה: יוליה קרימר, אבא, 2006, שמן על בד, 30x20
למטה: יוליה קרימר, אולגה, 2006, שמן על בד, 35x25

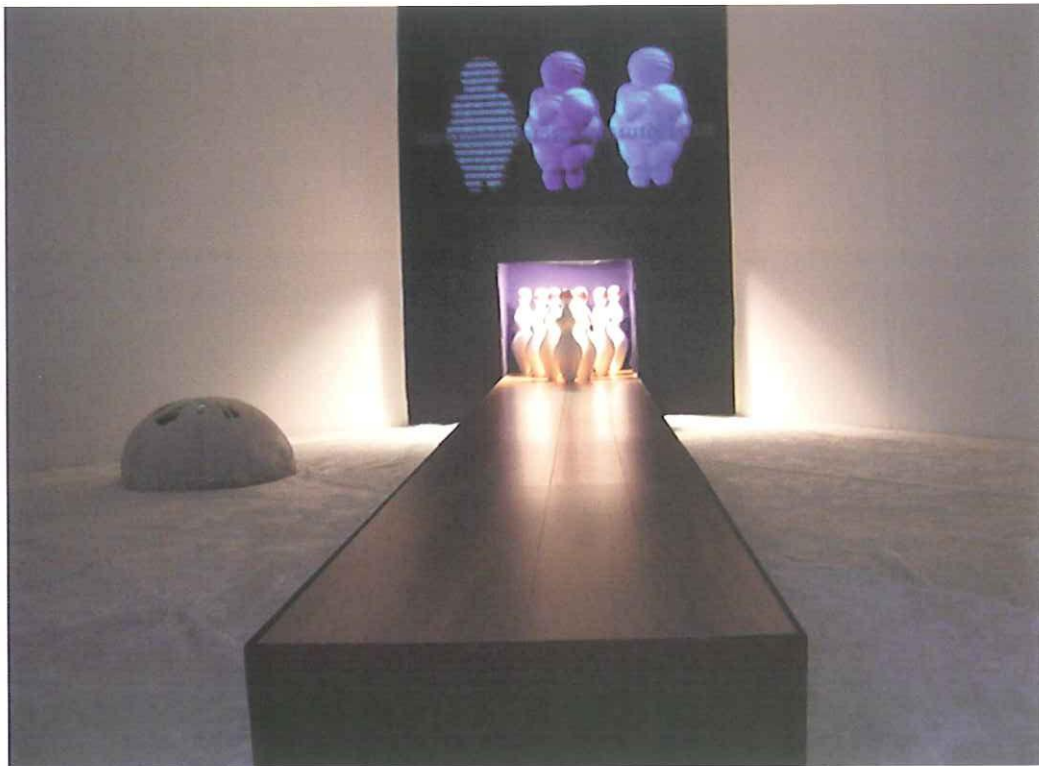

עמוד ימין: לי גלים-דלפן, הטפט הלבן, 2006, פרט מתוך עבודת קיר בתערוכת הגמר

טלי בלומנאו, חפתים, 2006, טכניקה מעורבת, 75x37

יפעת יוסף מחנאי, יחסים אמביוולנטים, 2006, מיצב, מראה כללי ופרט

זו השנה הרביעית שאנו מפרסמים במסגרת **קו נטוי** לקט סיפורים מן הסדנה לפרזנה. החלטתי הפעם להתייחס לסיפורים ברוח זן – לא כאל תרגילים אלא כאל מה שהם. כלומר, לא לומר באיזו מסגרת של תרגיל נכתבו, אלא פשוט לאפשר לקורא לשמוע את הצליל שהם מנגנים, מבחינת הקצב, המוסיקליות וחיתוך הדיבור של כל כותב, האישיות העולה מהם, העולם הנברא בהם. חלקם נעים בין המציאותי להזוי, תמיד הם נעים בין פנים לחוץ. בכל אחד מהם מתנהל, אפשר לומר, מחול: בין אשה בתום לילה לא פשוט לבין ידית של דלת, בין מלצר ללקוחה מול ראי בשרותים; בין נוסעת לנוף; בין ברך לירך, על מושב של אוטובוס שכבר לא יגיע הביתה. שאלת הבית, קיומו, היעדרו, עולה בלא מעט מהסיפורים: דייר חדש נכנס לשאריות ביתיות שהתפרקה, נעימות ביתית מוצפת בפולש אפל; צפירת מלחמה מתערבבת בדיסה של בוקר.

ראו אותם כהזמנה למחול.

"שייגמר כבר", חרק נמרוד בשיניו כשהעמיס את המגש.
 "ארבע תה נענע.. וחסר לי עוד הפוך קטן בזכוכית", אמר לליטל הברמנית וחש את
 עפעפיו כורעים תחת מצח שהלך ונעשה נמוך.
 "תוציא את התה ותחזור לקחת ת'הפוך!" פקדה ליטל "גם ככה אין מקום על
 המגש."

נמרוד חיבב את ליטל וידע שהיא יודעת לעבוד והיא בטח צודקת, ובכל זאת סינן
 "בת זונה". סתם כך, מרוב עייפות. הדרך לשולחן 18 היתה ארוכה. לא רק בגלל
 שהוא היה הכי רחוק מהבר, בחצר, הכי קרוב לכביש, ולא רק בגלל שצריך היה,
 בזהירות רבה, להקיף את עץ התמר המתנשא באמצע החצר כדי להגיע אליו. הדרך
 לשולחן 18 התחילה כבר בבוקר, עם פנצ'ר בגלגל הקדמי הימני ובלי אויר בספייר.
 נמרוד היה מלצר מנוסה. הוא ידע ששולחן של שלוש נשים או יותר, מעל גיל
 חמישים, פירושו 'צרות'. הכאב הפסיכוסומטי ברגלו הימנית כבר פצח במתקפת
 הגרילה שלו. 'קשה לנשים מתוסכלות להתלונן על עצמן בפני עצמן, אז הן באות
 להתלונן על השירות (ועל כל דבר אחר) בבתי קפה, סיכם לעצמו על רגל אחת.
 הוא התנחם בידיעה שהסכנה חולפת ברגע שנשמעת צפירת ההרגעה – "אולי אתה
 רוצה להכיר את הבת שלי?". לכן השתדל כל כך להקסים עוד כשלקח את ההזמנה.
 האיום טרם הוסר. ובכל זאת, נמרוד ניגש לשולחן בתנועה בטוחה. הוא נרדם
 בשמירה. לפני שהספיק להוריד את הכוס הראשונה מהמגש, פילחה את האויר
 צעקה איומה: "ביקשנו גם הפוך קטן!" נמרוד נבהל נורא. 'כל הקולות מתגברים
 כשאתה עייף'. ידע, ולא זכר זאת באותו רגע. רטט קל עבר בו מכף רגל ועד מגש.
 עוד הדהדה הצעקה וכבר התערבבה באחרת. חזקה יותר בעוצמתה ונוראית יותר.
 כזו שמשמיע מישהו שזה עתה התהפך עליו מגש עם ארבע כוסות של תה רותח.
 עפעפיו של נמרוד קרסו. הוא לא האמין שזה קורה לו. 'איזה סיוט' הבהבה בראשו
 כתובית והוא התעורר: "יו, סליחה, אני מזה מצטער, סליחה, בטעות, אנ'לא יודע
 איך זה ק... "מה סליחה?! אדיוט! תראה מה עשית לי!!" נזעקה האישה ממקומה
 ופשטה את הז'קט השחור שלה בתנועות היסטטריות, "מה אני יעשה עכשיו?!!!"
 המוסיקה נפסקה. נמרוד הבחין בכך. "אני יודע, אני מצטער, סליחה.. לחש
 במבוכה והניח יד על כתפה. בידו השנייה סימן לשאר העובדים להתרחק. היא
 סילקה את ידו בתנועה חדה שטילטלה את כולה והבחינה בעיני כל הלוקחות
 הננעצות בה. מרחמות עליה. היא סקרה את הקהל בחטף והשפילה את מבטה,
 עמוק לתוך עצמה, אומדת את הנזקים. בעיתוי גרוע נשאה את ראשה, מבקשת
 עצה מחברותיה, והספיקה לראות אותן קוברות חיוך. המוסיקה חזרה. שלום חנוך.

"..שמח שאת פה, יפה וזוהרת..." היא החלה לבכות. בכי חרישי. העצבים פינו מקום לעלבון. שירגיש הוא מה זה תה רותח.

נמרוד התעשת: "בואי. נשפוך על זה מים קרים" הציע בקול נמוך, בטוח וגברי, ובטון רך, מתנצל ופייסני. היא משכה באפה, ופנתה ללכת אחריו. נמרוד נעל אחריהם את דלת השירותים. היא החלה לפרום באטיות את כפתורי חולצת הבד הלבנה הפשוטה שלה, שעוטרה עלים של נענע לכבוד האירוע. פרמה בקצב איטי, כמעט נינוח. התנועות נעשו גמישות, הואטו יותר ויותר. נמרוד היה נחוש לסיים את המשימה – מים קרים – ואת הערב כולו. הוא הסיר את מבטו מהאישה והסב אותו אל הכיור. מעל לכיור היתה מראה.

עיניו העייפות התעכבו בה על אף שצריך היה לפעול מהר. בחטף ראה את פניו. הוא נאנת. "בואי" לחש, פתח את הברז והושיט תחת הזרם את שתי כפותיו, כקבצן. לפתע הרגיש את כף ידה של האישה נחה ברכות על שלו, השמאלית. ואף שידה הונחה ברכות היתה בה פקודה – עזוב את המים! ידה השנייה התמתחה, מתאמצת לסגור את הברז. כתפה הימנית נגעה בחזהו של נמרוד וחצצה בינו ובין הכיור. גופה היה חם. נמרוד קפא. מישהו ניסה לפתוח את דלת השירותים. "תפוס!" צעקה לעברו האישה, מבלי להסיר את עיניה מנמרוד. נמרוד הביט ברצפה. גם עליה שכבו מוטלים עלים של נענע, ספוגים בכל מה שקרה כאן. הוא הרים את מבטו אל הדלת, מעבר לכתפיה של האישה וביקש לומר משהו. "שששש.." היסתה את שפתיו. "מה את עושה?!" התפרץ נמרוד והתנער מאחיזתה. היא לא אמרה דבר. רק עיניה דיברו. ידיו אחזו בכתפיה והוא הדף אותה מעליו. קולה של ליטל בדלת התערב בקול צווחני לא מוכר: "מה קורה שם?" – "נימי, הכל בסדר?" "כן", ענו נמרוד והאשה יחד: "הכל בסדר, אני כבר יוצאת". "אני כבר חוזר". – "תני לי", אמר נמרוד וסובב את המפתח בחור המנעול.

בחוץ קיבלו אותה חברותיה כאילו הושלכה לעברן מחלון רכב נוסע. אחת מהן פשטה את הזקט שלבשה ועטתה אותו עליה. "יש לנו פה אלואה וורה אם את רוצה", אמר נמרוד.

"זה בסדר".

"אההה.. אני נמצא פה כל יום אחר הצהריים, ו... אני יכול לתת לך את הטלפון שלי אם את רוצה לתבוע או משהו..."

היא שלחה מבט מתייעץ בחברותיה. אחת מהן הנהנה בכובד ראש. "אוקיי" אמרה "יש לך משהו לרשום?"

"אני באמת מתנצל. שובפעם. באמת סליחה."

"כן" חתמה האישה בקור. עיניה נשארו אצל החברות.

"לילה טוב" אמר נמרוד.

"לילה טוב".

חברותיה התעלמו מנמרוד בכוונה, כפי שראוי להתנהג עם האויב, והסתערו עליה במטר של שאלות. נמרוד נכנס לבר ומזג לעצמו כוס מים.

"מה הלך שם?!" הסתערה עליו ליטל "התחלת למזמזם זקנות בשירותים?! יאללה, בוא בוא נגמור ת'יום הזה כבר... יש'ך שולחן חדש ב-18".

כל היום עמדתי במטבח של הקייטרינג, חותכת ירקות. כל היום, עומדת וחוטכת. הקיץ היה בשיאו. כשהגעתי לבצל התחלתי לבכות. אילו רק היה חלון על הקיר מולי. החלון היה מאחורי, פתוח, צחוק הילדים שבגן הסמוך נשמע מבעדו. חתכתי בלי הפסקה כמעט, תשע שעות. מידי פעם אנה נכנסה והיתה לי הזדמנות להחליף איתה כמה מילים. באותו יום היא זכתה לתפקיד טוב משלי, ובתור עוזרת הטבח היתה אחראית לאסוף לגיגית צהובה ענקית את כל ההספקים שלי.

כשחזרתי הביתה, אריק בדיוק היה במקלחת. הלכתי על בהונות רגלי לחדר השינה וזחלתי מתחת לשמיכה בלי להחליף בגדים אפילו. שמעתי אותו מתנגב, מפיל משהו, מקלל. כנראה ששינה חטופה נפלה עלי.

שני ילדים קטנים שיחקו בשמש בגיגית מלאה מים. פתאום הגיגית גדלה וראיתי שבמים צפות חתיכות של בצל חתוך דק. מדי פעם אנה באה עם גביע זכוכית גדול ומילאה אותו במים מהגיגית. רציתי לצעוק לה שהמים מלוכלכים, אבל כשפתחתי את הפה לא יצא קול.

קחחחחחחחחח... אריק יצא מהמקלחת ועכשיו עשה קולות מהמטבח. צעקתי לו שאני כאן, במיטה. הוא בקושי הגיב, רק המהם משהו. שמעתי את קול צעדיו מתקרב. "תהיה הפסקת חשמל היום משבע, לא יודע עד מתי", "כן, ראיתי".

היה כבר ערב, הילדים נעלמו. התקרבותי והתיישבתי בגיגית. בדקתי, המים היו צלולים עכשיו. מלפפונים חתוכים הקיפו אותי פתאום, ונעלמו המים, וראיתי שאני בהריון. ניסיתי להיזכר ממתני, אבל הבנתי שזה קרה רק היום. פחדתי שפתאום יהיו לי צירים, ואני לבד. ניסיתי לקרוא לאנה אבל שוב לא היה לי קול, יצא רק צפצוף חורק כזה. אריק התקרב, עירום, עם מגבת על מותניו. אבל נראה שהוא רק מסתובב על הדשא מפה לשם ולא רואה אותי. חשבתי שזה מוזר שהוא לא סיפר לי שאני בהריון.

התעוררתי מכוסה זיעה. הלב שלי דפק ונרדמה לי היד. יצאתי מהמיטה והתפשטתי במהירות. זה לא עזר. הרמתי מהרצפה את הבגדים מאתמול, פליתי כמה צמרונים אבק שדבקו בהם ולבשתי. הלכתי לסלון, אריק ישב עם אותה מגבת מהחלום מול הטלוויזיה. נצמדתי אליו על הספה. האור הקלוש שבדירתנו הבהב מפעם לפעם. או שרק היה נדמה לי. שף מחויך ואיזו מפורסמת שאין לי מושג איך קוראים לה עמדו במטבח מצוחצח מוקפים קעריות עם מצרכים חתוכים. אריק אמר שהוא רעב ואיזה כייף להכין ככה אוכל כשהכל כבר חתוך. המקרר השתק והטלוויזיה כבתה פתאום. אבל על השעון היה רק חמש וחצי.

השעה מאוחרת מאוד. הרחובות ריקים מאדם, דממה דקה ממלאת את האוויר. לילה. הרכבת האחרונה חלפה מול החלון כבר לפני כמה שעות בשריקה ארוכה, הותירה אחריה אבק חולות על הפסים. אורות הבית כבויים כולם, ורק נגינת שירי ארץ-ישראל בוקעת מהרדיו הישן שבמטבח. אמא ואבא מזמן כבר ישנים, קול נחירותיהם העמום חודר את הדלת ונשלח לאוזניי במנות קצובות. אני שרועה אפרקדן על המיטה, ראשי מונח על הכר בזווית המוכרת. ההתבוננות הזאת לאט הופכת מצפייה שיש בה עניין לבהייה סתמית במסך הטלוויזיה שמרצד מולי. עיניי מפלבלות בחוסר חשק. הגיע הזמן שגם אני אפרוש לישון, לישון ולנוח - מחר יום חדש. דומיה בחדר, אפלה שקטה. לאורה החלש של הטלוויזיה הקירות מקבלים גוון אחר, כהה יותר מן הלבן החלק. הדמויות הנעות על המסך כמו מקשטות צללים משונים על התקרה. אני מושיטה ידי לחפש את השלט והכרית הכחולה נופלת על הרצפה בתנועה רכה, מנמיכה את ראשי לגובה הראוי לשינה עמוקה ומפנקת. מחר לשם שינוי כשאקום הצוואר לא יהיה תפוס ויכאב. אני תופסת את השלט ולוחצת על הכפתור OFF. ואז - אתה מופיע ברעש גדול. לרגע אני מופתעת, כמו מעולם לא היית כאן. כמו פתאום חדרת אל חיי כאורח זר. והרי אני מכירה אותך, מכירה כמו היית אני. כן. שוב אתה מופיע מולי, ולא מתכוון ללכת. מבטל בי את כל המחשבות, כמו הכל נעלם וכל מה שיהיה בשעות הקרובות זה רק אתה ואתה ואתה, ודבר לא יותר. רעם תופים הולם באוזניי. כנועה אני מתבוננת בך, מרגישה אותך מזדחל לי מכפות הרגליים מטפס על גופי נצמד אל חזי ויונק את נשמת. ואני כבר לא נלחמת בך, מאפשרת לך להתנחל אצלי בהכנעה בלי לתהות, כאשר אתה שב ויורד עלי, מסך שחור. המרחב הולך וסוגר אותי, צובע את עיניי באין. שולחן, כורסה, ארונית, אובייקטים בחלל, שוב אינם כפשוטם, אפילו אינם חפצים עוד, הם לובשים צורה ומאיימים. עוטים כסות מסכה, וזורעים בי פחדים. כחיות רעות שמשלחות בי אתה כבד עלי, אוחז בי כטלטלה. ההיגיון כבר לא מוצא מקום אצלי. כלום, חשבתי שאני כבר ילדה גדולה?! לא, כמה... זה חזק ממני - כל פעם מתחדשת מלחמה לא מובנת: עיניי מצטמצמות, והברק מתעמעם למולך, מתעמעם, - ונדבק - אחד לאחד אני למולך, ולבי - חשיכה...

השבוע נכנסתי לדירה חדשה. הכל קרה כל כך מהר, ביום ראשון ראיתי את הדירה לראשונה וביום שלישי בערב כבר ישבתי בסלון, קופא מקור ומוקף ארגזים, בטוח שארזתי איפשהו את הכח לפרוק אותם. הזוג שגר פה לפני עוד לא ממש פינו את כל החפצים שלהם מהדירה. גם להם הכל קרה די מהר. הם בסך הכל עברו לכאן לא מזמן, לא הסתדר להם הביחד הזה, החליטו לארוז את החבילה שלה נראה שהיא ארזה והעבירה די מהר למקום אחר, אבל הוא עוד מפוזר פה בכל הארונות. הזדמנות נדירה להיכרות מאוד לא פורמלית, היכרות חד־צדדית שכזאת, חופשיה מדבקות באמת. כמו מבחן כתם הדיו רק בחיים האמתיים. התחלתי במקרר, איך לא. ערימות של קופסאות קטנות של קוטג' (ליחיד), חמאה רכה, שניצלונים של טבעול, שתי מבחנות של נוזל אדום עם 80% אלכוהול ובקבוק וודקה. מה לעזאזל הם אכלו פה? מה הם שתו זה די ברור. מצאתי חבילת שוקולד עם ליקר והחלטתי שאני האדם הנכון להעניק לה מעט אהבה. ערימה של כלים בכיור, פירורים של לחם-לשעבר על השיש. בטח לא הצליחו להחליט מי מנקה ומתי. טוב, זו לא החלטה פשוטה עם 80% אלכוהול בראש. דלת קטנה מובילה אל המזווה. כמו סיור בצריף של בן גוריון: ערימות של שקיות עמוסות חומרי ניקוי, חבילות סמרטוטים, אריזות נייר טואלט, סבון כביסה וסבון כלים. הכל היה פה מוכן לחיים האמיתיים. ממש מאחורי הקלעים של "באושר ועושר עד עצם היום הזה". חזרתי לסלון. על הקיר תלויות תמונות שהוא צילם, לא רע בכלל, סוסים ונוף ועוד סוסים. נו, עכשיו יהיה לו מלא זמן לסוסים שלו. קצת מעצבן אותי שאין אפילו תמונה אחת שלהם ביחד, או רק שלה, מס שפתיים מתבקש שכזה. גם אצלנו לא היו. לעזאזל. ידעתי שבסוף זה יגיע אלי. הופ, מה זה הקולות האלה? מי זה קורא לי? איזה כף, קקי ראשון בבית החדש. אין כמו הפעם הראשונה שאתה מרגיש באמת בבית. לסמן את הטריטוריה שלי כמו זכר פרימיטיבי, ולמה בעצם "כמו"?

התישבתי על האסלה. נייר טואלט עם לבבות. שמפו ומרכך של פינוק, צמודים לקיר, מחכים, בטוח שהיא בחרה. ניסיתי לחשב את הזוית שהמים יוצאים מהטוש, אם היא מרטיבה את נייר הטואלט שבשירותים. מעניין אם זה הפריע לו שהיא לקחה את הוילון של המקלחת? די כבר עם ההשלכות האלה. אולי אף פעם לא היה להם. עושה רושם שהיא לא היתה משהו בתור האישה שבבית. שלי היתה משהו מיוחד. די כבר...

כלי הגילוח מזכירים לי שאם אמשיך להתחמק מהם לא יעבור זמן רב ותצמח לי כיפה בין המפרצים.

כוס ובתוכה שתי מברשות שיניים, אחת מיותרת אני חושב לעצמי.

ממש כיף פה בשירותים, אני והבית הזה נסתדר מצוין. אני רק אתלה פה כמה תמונות משלי ותנור, אני חייב להביא לכאן תנור.

היין שעל השידה כבר חצי שעה מתחנן אלי שאתייחס אליו, לפחות קצת. באמת לא יפה להשאיר יין אדום ככה לבד בקור הזה, פתחתי אותו. לחיי האהבה, שלהם, שנגמרה, אחרת על מה הייתי כותב...

הקומקום שורק, ומרעיד את כוסות הזכוכית העדינות שעל המדף במטבח. המים החמים מוכנים ושורקים בזעקה לתשומת לב. אני מתעלמת. הקפה הוא רק תירוץ, עיסוק שכזה בכדי להרחיקני מהדלת. הדלת הארורה הזו שקוראת ומזמרת את שמי, מסמנת לי לבוא אליה בזימונים מפתים. אני דוחה את ההצעה, ומתפשטת לאט בכדי לדחות את הקץ. כל בגד שנפשט מעלי אני מצמידה לאפי ומריחה את ריח הסירחון של הלילה הזה. מריחה ודומעת, מריחה ומקללת. הריח מחזיר אותי לשם: לעשן, לערפל, לאנשים הדחוקים והמזיעים. למה שהיה. הקור מאלץ אותי להתנתק משם ולהיכנס למים החמים, אולי הם ינקו אותי מהמועקה הזו. מילאתי את כפות ידיי בסבון והתחלתי לקרצף – בין האצבעות, בתוך הפופיק, מתחת לבית השחי, מאחורי האוזניים, ריח הסבון מביא עמו תחושת ניקיון רגעית, של קצף לבן ונעים... אך הסבון כבר לא עוזר, התחושה מחלחלת אל העורקים והנימים, הלכלוך הזה עמוק בתוכי, בגללי. איזו נאיבית אני, פתי ממש, לחשוב שכך אפסור עצמי ממנו. מחוץ למקלחת הרצפה קרה, אדים חמימים יוצאים אל תוך הסלון השקט והריק. עדיין רק אני פה. מזווית העין אני מבחינה בדלת. היא קוראת לי בלחש, הפעם, מפתה אותי בעדינות... אני מסובבת את גבי ומתעלמת. מנסה לסובב את גבי ולהתעלם, אך בכל זאת היד מושטת לעבר הדלת. שאר הגוף עדיין מסרב להצטרף, אבל כף היד כבר מונחת על העץ הכהה, מושכת את הכתפיים, הגוף נדרש לצעוד קדימה, להיענות, כמו להזמנות המבוישות לסלואו של ילדותי. נעמדת מולה. מעבירה את אצבעותיי בחריצים המאובקים שחוצים אותה לאורכה – מעלה ומטה, ומעיפה את הלכלוך שהצטבר. אולי הגיע הזמן להשיל גם ממני את הלכלוך הזה, הזוהמה הזו. האצבעות זוחלות בתנועה הססנית אל הידית, מלפפות מעצמן את הכדור הכסוף והחלק. אוחות בדלת, מניחה עליה את ראשי, אני צריכה מנוחה, משענת. חריצי הדלת מפסלים נחלים על מצחי. היד סוגרת את אחיזתה על הידית, מסובבת, מושכת את הדלת אליי, צועדת החוצה. אולי, כמו הקלישאות שאני תמיד בונה לעצמי, אמצא אותו שם, ממתין לי כמו שאני מחכה לו כל כך.

על ספסלי העץ הלבנים הצטופפו חיילים, משעינים את תיקי הגב הגדולים על מעקה המתכת המעוקל של שפת המדרכה. ריח שמן שרוף עלה מדוכן הפלאפל בפנית התחנה המרכזית ונמהל בחום הכבד של צהרים שרביים. האוטובוס הגיע באיחור. "לתל אביב", הציגה את תעודת החוגר בעצבנות. נהגי האוטובוס מרשים לעצמם לאחר ולנגוס לחיילים בחופשה הצבאית, חוצפה ישראלית. רצועת הנשק לחצה על כתפה השמאלית ומשכה את קצות שערותיה עם כל פסיעה. היא פילסה את דרכה בין הנוסעים לעבר הספסל האחורי. ריח זיעה חריף עלה ממושבי הנוסעים וחייל הצנחנים משמאלה הוציא מתיקו מחברת חומה והחל לנפנף בה כמבקש בצמאון מעט אויר קריר. ברכו נלחצה לירכה והיא נצמדה בחוזקה לדופן האוטובוס כמפצירה בו שלא יתקרב. כפתורי חולצת הזית הצמודה לחצו על עורה, מותירים על בטנה מכתשים אדומים ולחים. שערותיה גירדו את עורפה הדביק בעקצוץ טורדני. קצות אצבעותיה פעמו בדופק איטי והיא חשה שדם סמיך ובוצי זורם בתוכן וגורם להן לתפוח. העייפות והחום הכניעו אותה. ראשה הוטח תכופות בחלון הצדדי לימינה והעירה עם כל גבשושית בכביש וחריקת בלמים. טריקת דלת תא המטען קטעה את שנתה הדרוכה.

"אנחנו רק בעפולה?" זקף אחד החיילים את ראשו מול דלת היציאה הקדמית. צרור יריות שהגיח מאחור מהמדרכה שיתק אותה. היא הסתתרה מאחרי משענת המושב שלפניה וכיסתה את ראשה בידיה. פיסות ספוג צהבהבות שמילאו את משענת הכסא התפזרו סביבה והיא שלחה את ידה לאסוף את מכשיר הווקמן שנשמט מידו של החייל והתגלגל לאורך הספסל הארוך. שברי זכוכית חדרו לעורה מבעד למדים, פורמים בדרכם את תפרי חולצתה המוצרת. נתזי דם הכתימו את תיק הצד האפור ואת מחזיק המפתחות שקיבלה בערכת הגיוס בבקו"ם. קול סירנה צורם פילח את הדממה שהשתררה בחלל האוטובוס. "חיילת, את בסדר?" שני חובשים נכנסו מהדלת האחורית והובילו אותה בזהירות אל ניידת האמבולנס המהבהב שהבריק פסים אדומים על גגון הפח של הקיוסק.

"הכל יהיה בסדר" אמרה האחות בחדר המיון, משפשפת בגסות את עורה הצורב בגאזה ספוגה נוזל קריר שהבעיר את פצעיה. "היה פיגוע, אבל היה לך מזל. תשלחי את אמא לחתום על הטפסים בדלפק הקבלה ותוכלי להשתחרר עוד הערב." אמרה וטרקה אחריה את הדלת. ריח חומרי החיטוי מילאו את נחיריה והיא חשה בחילה ומחנק. מראות האוטובוס הדומם אחזו בה וצמרמורת עברה בגבה מעלה-מעלה. בתנועות זהירות היא פשטה את כותונת בית החולים ולבשה את מכנסי הטריינינג הכחולים וחולצת הטריקו הלבנה שהוציאה מהתיק הצבאי שארזה בבסיס. שערותיה הסתבכו בשרשרת הדיסקית שעל צווארה והיא תלשה אותה בחוזקה והניחה אותה בעדינות בכיור שבפינת החדר. הדיסקית הבהיקה על האמייל הלבן בבוהק עמום.

"זה לא היה סתם טיול", אבא אמר לדודים שהתארחו אצלנו. "זה היה טיול שורשים, ראינו ממש איפה אמא גרה. עברנו באותו רחוב ממש ליד בית הכנסת, כן היינו לפחות חמישה ימים בדרזדן." – "זה לא היה רק טיול שורשים", התערבה אימי בשיחה. "אל תשכח שזה היה הטיול בת מצווה של טל, חיכה והניחה ידיה על כתפיי. עיני כל הדודים והדודות התרכזו בי, כמה מביכים יכולים להיות המפגשים המשפחתיים האלה. העיניים כמו ניקבו חורים בגופי, במטרה להוציא ממני, הילדה, את האמת. באמת הטיול היה כל כך מהנה? הייתה שתיקה מביכה ואני רק מלמלתי "כן היה נחמד", כי כבר לא הייתי ילדה שתמיד אומרת את האמת, הרגשתי בוגרת יותר וניסיתי לעגל פינות, להיות מנומסת ולא לפגוע ברגשותיהם של הוריי. "כן היה נחמד", מלמלתי מלמול מנומס. ושוב אמא הוציאה את התמונות והאלבומים של הטיול. "הנה פה אנחנו עולים למטוס, זה עוד בארץ... ופה אנחנו כבר בברלין.... כמה יפה...אהה הנה דרזדן...וכאן הייתה ממש תחנת הרכבת..." המילה "רכבת" עוררה בי צמרמורת בגוף. לא יכולתי לשאת זאת, פרשתי לחדרי ונשכבתי על המיטה. תמונת הרכבת המתקרבת במהירות לתחנה בדרזדן עדיין הייתה זכורה לי לפרטי פרטים. אבא בדיוק הלך לחפש מעדנייה לקנות אוכל, אמי ואחותי הגדולה חיפשו את שירותי הבנות בתחנה. אני, ילדת הבת-מצווה, ואחי התינוק חיכינו לבד בתחנה עם כרטיסי הרכבת. היה קר, מאוד קר, קור של חורף אירופאי. אחי ביקש "לידיים". הרמתי וחיבקתי אותו. שערו הבלונדי כיסה את עיני התכולות. לפתע, נעצרה הרכבת בחריקת בלמים גדולה, נלחצתי. לא ידעתי אם זו הרכבת עליה אנו צריכים לעלות. אנשים רבים ירדו בתחנה, נשים וגברים במעילים ארוכים וכובעים מחממים. כמה דומים היו האחד לשני, חוץ מאחד יוצא דופן שהתבלט בכך שלא היה לו כובע, להפך, ראשו היה מגולח ומרגע שהניח את רגליו על ריצפת התחנה לא הפסיק להרים את ידו ולצעוק "הייל היטלר". ידעתי היטב את משמעות המלים. ניסיתי לסגת לאחור, ניסיתי להיות בלתי נראית. זה היה קל תחילה, אך משהפסיקה תנועת האנשים והתחנה התרוקנה, נותרנו שלושתנו. אני, אחי הקטן והאיש הזה בתחנת הרכבת בדרזדן. אחי פלט מלמול תינוקי, ועכשיו הפכנו מבלתי-נראים למרכז תשומת ליבו של מגולח הראש. הוא התקדם לעברנו. מה גרם לו לרצות להגיע לעברנו? האם נראינו יהודים? חיבקתי את אחי בחזקה. שום אדם לא יפריד בינינו. מגולח הראש ניגש אלינו, הסיר את כובע המעיל של אחי מראשו, שערו הבלונדי התבדר בחופשיות ברוח הקרירה, עיניו הגדולות והתכולות של אחי הביטו באיש החצוף בחוסר הבנה. מגולח הראש ליטף את שערו של אחי ודיבר אליו ברכות מילים זרות בשפה הגרמנית שלא הבנו. אחי שתק. אני שתקתי. מגולח הראש צבט את לחיי והמשיך בדרכו. היו אלה דקות של נצח.

...זאת הייתה שאלה ממין השאלות "איפה היית כשקנדי נרצח" או "כשהתאומים נפלר".

"...כשפרצה המלחמה" – מלמלה – כן, היא זוכרת בדיוק. היא יצאה סמוקת לחיים מן האמבטיה. עטפה את השיער במגבת גדולה וחשבה איך לבלות את יום החופש שנפל לה משמיים לאחר שהבוס שלה נסע לדרום. נכנסה למטבח כדי להתחיל את היום בכוס קפה, אך כשהוציאה את החלב מן המקרר, חזרה בה והחליטה לעשות לעצמה דייסה. "כן... מה יש? אם חופש אז עד הסוף" אמרה לעצמה בסיפוק. תחילה הרתיחה את החלב ופתחה את שקית הסולת. מן הארון הוציאה קערית חרסינה מעוטרת בעיטורים כחולים עדינים. כשהתכופפה כדי לראות את גובה הלהבה, הבחינה בפניה המוחזרות אליה מן הציפוי הכסוף של הנירוסטה. "כמו בציור של ורמיר, רק חסר לי עגיל פנינה" חשבה והידקה את המגבת הלבנה לראשה. היא ערבבה את החלב הרוטח באבקת הסולת ופיזרה מעט וניל. ריח המתיקות היה משכר.

הוציאה בחדווה את ריבת השזיפים שקיבלה מחברה, והתיישרה אל השולחן. ברגע, שהכפית הראשונה נגעה בשפתיה, פילחו את האוויר צפירות עולות ויורדות. הכפית נפלה מידיה וטבעה בתערובת הסמיכה. לרגע היססה. הביטה בתמיהה בחלון המטבח, ותפסה בקצה העין את כנפי הציפורים הנוטשות את החצר.

אזעקת מכונית נייערה אותה. כשיצאה אל חדר המדרגות, ליווה אותה ריח הדייסה המתקררת.

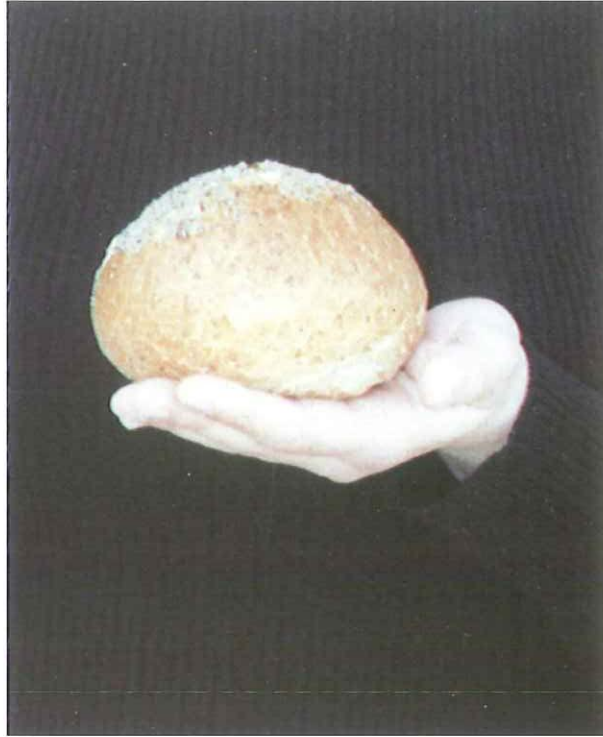
"המלחמה... לא, לא עשיתי שום דבר מיוחד כשפרצה. הייתי בבית".

צפון לבן
מלטף אותי
הביתה.

הצפון, מעמיק כשמיכת טלאים מחבקת, שבה אותי שנית. חיזוריו התחילו כטיפות קטנות על ראש רטוב, כמעט לא מורגשים. באתי אליו בחושך, כמתגנבת חזרה, ומלוא תפארתו הייתה עטופה בשכבה אוורירית של לבן. הרגשתי כצועדת לתוך ציור של טרנר, הכול מטושטש ומסתורי. כשעברתי את קריית שמונה התחילה מתפשטת בי מלה קטנה שהלכה והתחזקה, מהדהדת בי, מנסה למצוא את הדרך למודע. הרגשתי שחזרתי למיטה; כל שעלי לעשות הוא להרים את השמיכה מעט, לא לתת לחום לברוח, ולהתכרבל שוב בשלווה. ההרים היו כחולים עם כתר לבן, השדות ירוק-אפור, והנה שוב אפשר לראות כוכבים. פינק פלויד מתנגן ברקע והאוטו בקושי סוחב את העליות למטולה.

בבוקר התעוררתי והצצתי מהחלון: העמק נצנץ כתינוק אחרי מקלחת, הצבעים זרחו באור מוקדם של אושר. יש לו דרך לצפון, להתגנב פנימה, למלא את החסר. המרחבים הפתוחים נותנים תחושת חופש והרכסים מערסלים אותך לתחושת ביטחון. תוך כדי ליטוף, נשיקה קטנה של בוקר, התחלתי לבכות. הדמעות מרטיבות את הכתף, משחררות אהבה, עצב, שמחה.

נסחפתי לתוך מחשבות פרקטיות: איך אני נשארת. איך אני לא חוזרת למציאות האפורה והסוחטת. ומיד מחשבותיי שינו כיוון: "האם הוא רוצה אותי פה בכלל?" יש לו דרך לצפון להקיא את מי שלא מוכן. הוא דורש טוטליות מוחלטת, אהבה ללא גבולות. מי שבא אליו, בא בסיכון עצמי גבוה. פה לא מבטיחים. פה יושבים, נחים. אבל מעבר ל"איך" ו"מתי" ו"אם אפשר" ריחפה ההבנה ששבתי הביתה. שבתי הביתה ועלי שוב לעזוב.

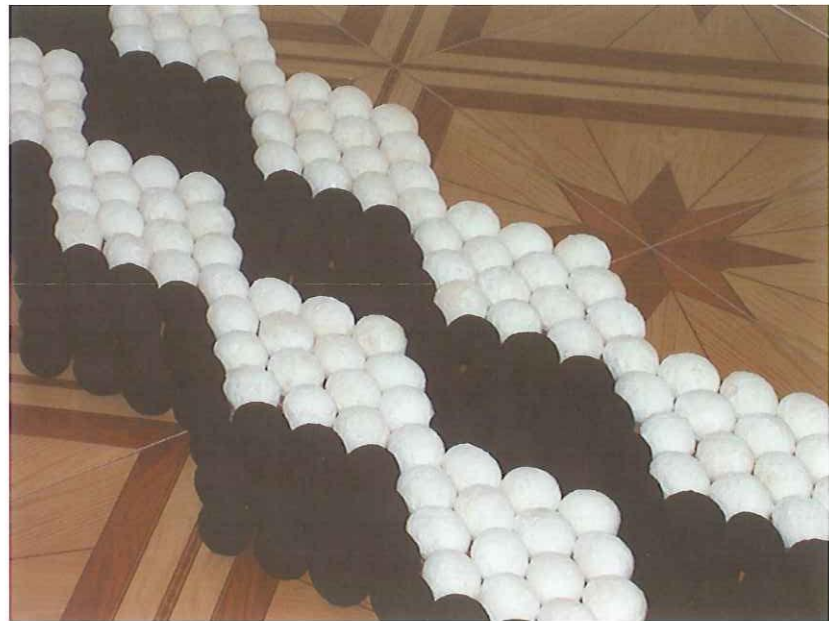
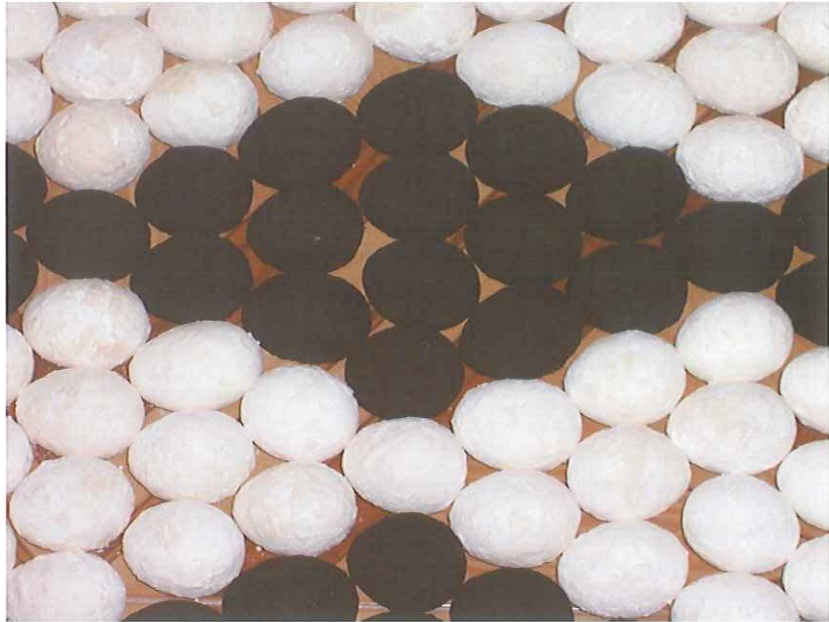

לובנא נוואטחה, ללא כותרת, 2005

לובנא נוואטחה, 'מלבן', 2006, ביצים, קמח ופחם, מיצב - מבט כללי - בית הגפן, בחיפה

לובנא נוואטחה, 'מלבן', 2006, פרטים מתוך המיצב

הכביש היה חשוך לחלוטין ורק מחזירי האור שהגיבו לפנסי מכוניתו רמזו על קיומו של האספלט ביניהם. הנסיעה הביתה הייתה הלילה ארוכה מתמיד. הלאות השתלטה על עפעפיו, ומוחו, שהתרוקן מכל מחשבה, רק תופף, כתופי תם-תם: רק לא להירדם.

רק- לא- ל-הי-ר-דם.

אותת והוביל את רכבו אל שביל העפר הבלתי נראה לעינו של מי שלא יודע על קיומו, סוף סוף ראה את האורות הדולקים בחלונות בתי הכפר שבו נולד וחי בבית אביו, שנולד בכפר הזה אף הוא. אחיותיו, כולן התחתנו ועזבו את הבית אל ביתם של הבעלים שלהן ואילו הוא, בן יחיד להוריו, נשאר לחיות בבית הוריו עם אשתו ושלושת ילדיו הקטנים. לא כל כך אהב את צפיפות בתי האבן ואת ריח הצאן שנישא באוויר, אולם מוכרח היה להמשיך כאן. עם הזמן נמצאה עבורו הדרך לצמצם את נוכחותו שם. קנה רישיון למונית ועשה את נסיעותיו לחיפה, העיר שסימלה עבורו את המודרניזציה, שכל כך חסרה הייתה לו בכפרו.

החליק את הרכב אל החנייה המקורה וכיבה את המנוע. כלבו שרבץ בצד המלונה הרים את ראשו וכשכש בזנבו למראה בעליו. ניגש אליו, ליטף את גבו, הוסיף מים לקערה ונכנס הביתה. הדליק את האור במטבח, ניגש אל הכיריים והרים את מכסה סיר הממולאים החם שהשאירה אשתו להתקרר עד הבוקר.

אדים חמים של בשר מתובל הכו באפו, הוא עצם את עיניו ונשם עמוקות. נשם בחופשיות.

אחרי חודשים ארוכים, סוף סוף יכול היה לנשום לרווחה.

*

באחד הלילות, כאשר עשה את דרכו הביתה אל הכפר עייף מיום עבודה שגרתית, קלטו פנסי מכוניתו נערה צעירה שעמדה בצד הדרך לבושה בבגדים לבנים. אותה, האט ועצר את רכבו. בלחיצת כפתור פתח את החלון הימני ופניה הציצו פנימה.

"אפשר לנסוע אתך עד הצומת?"

הנהן.

היא פתחה את הדלת, התיישה בביטחון הפגנתי, טרקה את הדלת וחייכה אליו.

"תודה."

"חגורה בבקשה." אמר לה ותהה בינו לבין עצמו מה מעשיה של הצעירה בכביש החשוך, לבדה, בשעה מאוחרת כל כך. אבל לא שאל שאלות. חזר לימין הכביש והמשיך בנסיעה.

זמן מה נסעו בדממה ואז שלף קלטת מתא הכפפות והפעיל את הטייפ. קולו של פריד אל־אטרש נסך עליו שלוה. כמעט ושכח את הטרמפיסטית שלו. "המוסיקה הזאת דוחה," אמרה לפתע.

"מה?" היה מופתע כל כך. לרגע חשב ששמע את קולה בדמיונו בלבד.

"המוסיקה שאתה שומע. אמרתי שהיא דוחה."

צחקק לעצמו ולא הגיב.

"למה אתה שומע את הזבל הזה? אתה ערבי?"

"כן, אני ישראלי ממוצא ערבי." אמר. "להוריד אותך בתחנת אוטובוס הבאה? את מפחדת?"

להפתעתו צחקה צחוק קולני ומשוחרר. עתה הבחין שהייתה מבוגרת מכפי שחשב בתחילה. בת עשרים ומשהו, אולי.

"מפחדת ממך? לא חושבת. נראה לי מפחיד הרבה יותר לעמוד פה לבד." אמרה אחרי שהפסיקה לצחוק.

"לא נראית לי מפוחדת כשראיתי אותך עוצרת טרמפים. למרות הלילה, למרות הכביש הלא מואר כמעט ולמרות שכל מה שהיה מסביב זה רק שיחים ושדות."

"אז איך נראית לך?" שאלה בהתרסה.

שוב הביט בה. מאופרת בקפידה, גופיה קטנה צמודה, מכנסיים, שיער פזור בהיר וארוך.

"נראית לי מג'ונונה. רק משוגעים מסתובבים במקומות האלה לבד ועוצרים טרמפים בלילה."

"אז אתה עצרת טרמפ למשוגעת!" הרימה את קולה בכעס. "למה עשית את זה?"

"ריחמתי עלייך." גיחך. "לא רציתי לקרוא מחר בעיתון על בחורה שנעלמה ונרצחה ולחיות עם המחשבה שיכולתי לאסוף אותה בדרך ולמנוע את זה."

היא התמהמהה עם התשובה. כנראה לא מצאה מה לומר וצחקקה.

"אם לא היית ערבי יכולת לציין לעצמך שעשית מצווה."

ידו חיפשה את קופסת הסיגריות בתיק הצד. שלף משם אחת, הצית אותה ע"י המצת של הרכב ושאף שאיפה ארוכה.

"כפי שאת יודעת, גם אנחנו, הערבים, עושים מעשים טובים פה ושם. אולי קוראים לזה בשם אחר, אבל העניין הוא החשוב, לא השם שלו."

"אני רוצה סיגריה." אמרה קצרות. הושיט לה את הקופסה.

"תדליק לי." פקדה עליו.

משך בכתפיו והעביר לה את הסיגריה שלו. ינקה ממנה בעצבנות.

"לאן אתה נוסע?" עיגלה את שפתיה ונשפה.

"הביתה. לכפר שלי."

"איפה אתה גר?"

אמר לה את שם הכפר. השם לא אמר לה דבר והיא גם לא נראתה כמתעניינת.

אחרי הצומת אותת ועצר את הרכב.

"לילה טוב. את לא צריכה לשלם לי. זה עלי."

הביטה בו מופתעת, מקמטת את מצחה בניסיון לרדת לעומק דבריו.

"סליחה? מה זה? אתה מגרש אותי? זורק אותי באמצע שום מקום בחושך הזה?"
היה המום מעט.
"אמרת עד הצומת!" הרים את קולו.
"נכון!" סובבה את הראש ממנו והביטה אל הכביש החשוך. "לא אמרתי איזה צומת."
"וואללה, מג'נונה..." מלמל וחזר אל הכביש.
זמן מה נסעו ללא אומר ורק המוסיקה החרישית מילאה את החלל. היא סיימה את הסיגריה וכיבתה אותה על רצפת המכונית.
"תעצור בצד. אני צריכה להקיא."
עצר את המכונית והיא יצאה. השאירה את הדלת פתוחה ונשענה על הפגוש. הוא נשאר במקומו והביט בה, מתחיל להצטער על כי עצר למוזרה הזאת.
"מרגישה יותר טוב?" קרא אליה. סובבה אליו את ראשה וקראה:
"נו, אתה לא בא?"
נאנח. הערב נעשה ארוך מדי לפתע. רצה כבר להיות בבית. יצא מהמכונית.
"מה רצית? למה קראת לי? אמרת שאת צריכה להקיא, אז בשביל מה את צריכה אותי?"
"הייתי צריכה קצת אויר. חוץ מזה, מכאן לא שומעים את הזבל הזה שאתה משמיע באוטו שלך."
"את אישה משוגעת!" פנה ממנה בכעס, נכנס למכונית ואותת שמאלה.
"את באה?!" צעק לעברה.
"תעוף ממני! לא צריכה אותך ולא את הטובות שלך!" צעקה לו מעבר לכתף.
"תכנסי כבר לאוטו, אישה משוגעת! אני לא אחכה לך. יש לי אישה וילדים שמחכים לי בבית! אני נוסע."
"סע לעזאזל. אני לא צריכה אותך."
יצא מהמכונית ברוגז, נעמד מולה וצעק:
"אני לא משאיר אותך פה בחושך הזה. אני מטומטם שעצרת לך קודם, אבל עכשיו את ממשיכה איתי עד שנגיע למקום שיש בו תחנת אוטובוס."
"אני לא עולה על טרמפים של ערבים!" התריסה מולו.
תפס בכתפיה בעוצמה וניער אותה בעצבים.
"את משוגעת! יחטפו אותך כאן, יאנסו אותך וירצחו ויזרקו את החתיכות שלך ביער הזה!"
היא טלטלה את ראשה מצד לצד וצרחתה:
"עזוב אותי! תעזוב אותי כבר, ערבי מניאק! הצילו!"
הוא משך אותה למכונית למרות צרחותיה ולמרות ששרטה את צווארו ואת פניו. זרק אותה על המושב, טרק את הדלת, הקיף את הרכב, התיישב ליד ההגה והתחיל לנסוע. מימין ראה אורות של הקיבוץ שנמצא במרחק קצר מכפרו. הפנה את הרכב ועצר בשער הקיבוץ. השומר יצא לקראתו מהבודקה.
"עשה לי טובה," אמר, "יש לי כאן בחורה אחת שאספתי בכביש. אין לי כוח אליה, היא קצת לא בסדר, אני חושב." את המשפט האחרון אמר כמעט בלחש. "תיקח

אותה ממני ותראה לאן היא צריכה להגיע."
היא יצאה מהמכוננית ולפני שטרקה את הדלת בעוצמה צעקה לעברו:
"אתה בעצמך משוגע! אני אראה לך מה זה, יא דפוק! אתה עוד תשלם על הכול,
ערבי חרא!"
הוא משך בכתפיו.
"תודה." אמר לשומר בשער, נאנח אנחת רווחה ופנה אל כפרו.
סיום רע ליום עבודה קשה, חשב לעצמו.

*

"נביל, נביל, קום יא נביל."
פקח את עיניו לכדי חריץ צר, מנסה להבין מה גורם לאשתו לטלטל אותו באמצע הלילה.
"קום, יא נביל. לך תראה מי זה דופק שם."
ואז שמע גם הוא את הדפיקות.
הביט בשעון.
ארבע וחמש דקות.
קם מן המיטה, עטף את עצמו בחלוק וירד במדרגות לכיוון דלת הכניסה.
פתח את הדלת ושני שוטרים חמושים התפרצו פנימה.
"אבו עיאד! אתה חשוד באונס! תתלבש. אתה בא אתנו לתחנה."
"אתה רשאי לשתוק. כל מה שתאמר עשוי לשמש נגדך."
הביט בהם בעיניים קרועות.
שמע את יבבותיה של אשתו במעלה המדרגות.
ניסה להכחיש, לשאול פרטים.
השוטרים סרבו לענות.
"תקבל את הפרטים בתחנה. אחרי החקירה."

*

כיסה את הסיר, ניגש למקרר ומזג לעצמו מיץ תפוזים.
בגיליון החקירה הופיע תאריך האירוע: לפני חודשיים.
תיאור מקום: סמוך כל כך לכפרו.
ניסה להיזכר מה אירע לפני חודשיים שיגרום לאחת הנוסעות להמציא את הבדיה הזאת.
ונזכר.
מכאן החלה מסכת ייסורים שאפילו בביעותי לילותיו לא חלם.
נעצר עד תום החקירה.
שוחרר בערבות עצמית.
נשאר במעצר בית עד תום ההליכים.
בחיפוש שנוערך במכוננית נמצא בדל הסיגריה עם סימני האודם, שבבדיקת מעבדה

הסתבר שזהו סימן השפתיים שלה.
הקיבוצניק ששמר בלילה ההוא ידע לתאר את השריטות שראה על פניו ועל צווארו – תיאור זה למה שסיפרה במשטרה, על הסימנים שהשאירה על גופו של התוקף בזמן שניסתה להתגונן.
מילה שלו כנגד המילה שלה והבכי שלה וההאשמות שלה.
אמו ואחיותיו תמכו בו ובטחו בגרסה שסיפר גם בחקירה וגם במשפחה.
אביו הסתובב בבית כארי בכלובו, תולש לעצמו שערות וזועק "אוי לבושה! מה עשית לנו, בן? אוי לבושה!"
אשתו שמרה על רגיעה חיצונית בנוכחות שלושת ילדיהם הקטנים, אך משנכנסה לחדר השינה שלהם, נזרקה על המיטה והתייפחה אל תוך הכר.
חבר שעבד במשטרה שהיה מעורב בחקירה הבטיח, שאם הוא אכן חף מפשע – הצדק ייצא לאור.
יהיה בסדר. אללה שמע את תפילותיו והתברר שהבחורה בהריון.
כתוצאה מהאונס, לדבריה.
תשובות בדיקת הזרע והדי אן איי הגיעו אמש.
הוא הוזמן לתחנה. החוקר לחץ את ידו וסגר את התיק.
לא סיפר למשפחה.
רצה לרכז את כולם ביחד, כדי שכולם יאזינו להכרזה על חפותו.
רק הרגיש שהוא חייב להרגיע את דלאל, שאינה מפסיקה לבכות ימים כלילות.

הניח את הכוס בכיור, ניגב את ידיו במגבת מטבח, כיבה את האור ועלה למעלה.
חרש פתח את דלת חדר השינה שלהם, נכנס פנימה וסגר את הדלת. הדליק מנורת לילה חלשה והביט באשתו בשנתה. כתם גדול ורטוב היה במקום שבו נח ראשה על הכר. הניח ידו על כתפה בזהירות, שלא להבהיל.
"דלאל, דלאל, קומי אום-עיאד. תתעוררי, יא דלאל."
ריסיה נרעדה. פקחה את עיניה בבת אחת וזינקה למצב של ישיבה.
"נביל, מה קרה, יא נביל?" כפות ידיה טפחו על לחייה בבהלה.
"יא דלאל, אני זכאי, אישה! זכאי!"

דמעות גדולות מצאו דרכן החוצה מעיניו. המתח הנורא של השבועות האחרונים, החרדה שבחיפוש אחר הצדק והשמחה – כל אלה מצאו פורקן בנתיבים רטובים מעיניו אל פניה ושיערה של אשתו.

דמעותיה נתערבבו בדמעותיו ובתפילתה ברכה את אללה, את החוקרים ואת הרופאים. מששבעו מחיבוקי הנחמה ביקשה שיספר לה דבר אחר דבר. ישב ישיבה מזרחית על המיטה מולה וגולל בפרטי פרטים את השתלשלות המאורעות של יום האתמול, החל בקפה של הבוקר ועד לרגע שבו הוזמן לשיחה עם החוקר.
עיניו נצצו כשאמר לה בחיוך רחב:

"ואז, אום עיאד, אומר לי האדון החוקר: הגיעו תוצאות הבדיקה שלך, יא נביל. ברכותיי. אתה נקי מכל חשד. בדיקת הדי אן איי הייתה מיותרת. ככה הוא אמר לי, אישה! למה, אדון חוקר? שאלתי אותו. והוא אמר לי שקודם כל עשו לי את

הבדיקה של הזרע. ואז לפי הבדיקה אמרו היא לא יכולה להיות בהריון! אני הזרע שלי לא טוב! היא אמרה שאני אנסתי והיא בהריון, אבל אני הזרע שלי לא יכול לעשות הריון, יא דלא! אני זכאי!"

שוב נפלו זה בזרועותיה של זו ואז הרגיש שדמו קופא בעורקיו. נסוג ממנה ורצה להביט אל עיניה, אך עיניה היו מושפלות.

"דלא, תסתכלי אלי..." ניסה להחניק את הרעד שבקולו. אולם עיניה של דלא לא נעוצות היו בתפר של השמיכה. קרב אליה ואחז בזרועותיה.

"יא דלא!... איך?..?"

היא שתקה ועיניה לא פגשו בעיניו.

ניער אותה, תפס את סנטרה ואילץ אותה להביט בעיניו.

"איך זה, דלא, שהזרע שלי לא טוב? עני לי, עני לי, אישה! איך? איך שלושה ילדים נולדו לך אם הזרע שלי לא טוב? דלא! עני לי, עני לי, אישה!"

היא נשכה את שפתיה עד שטיפות אדומות בצבצו מתחת ללובן שיניה. צרח ללא יכולת שליטה, עד אובדן קולו. צרח וטלטל אותה. מיליוני תסריטים אפשריים עלו בדמיונו והוא הרגיש שהוא עומד להתעלף. עזב אותה ותפס את ראשו בשתי ידיו.

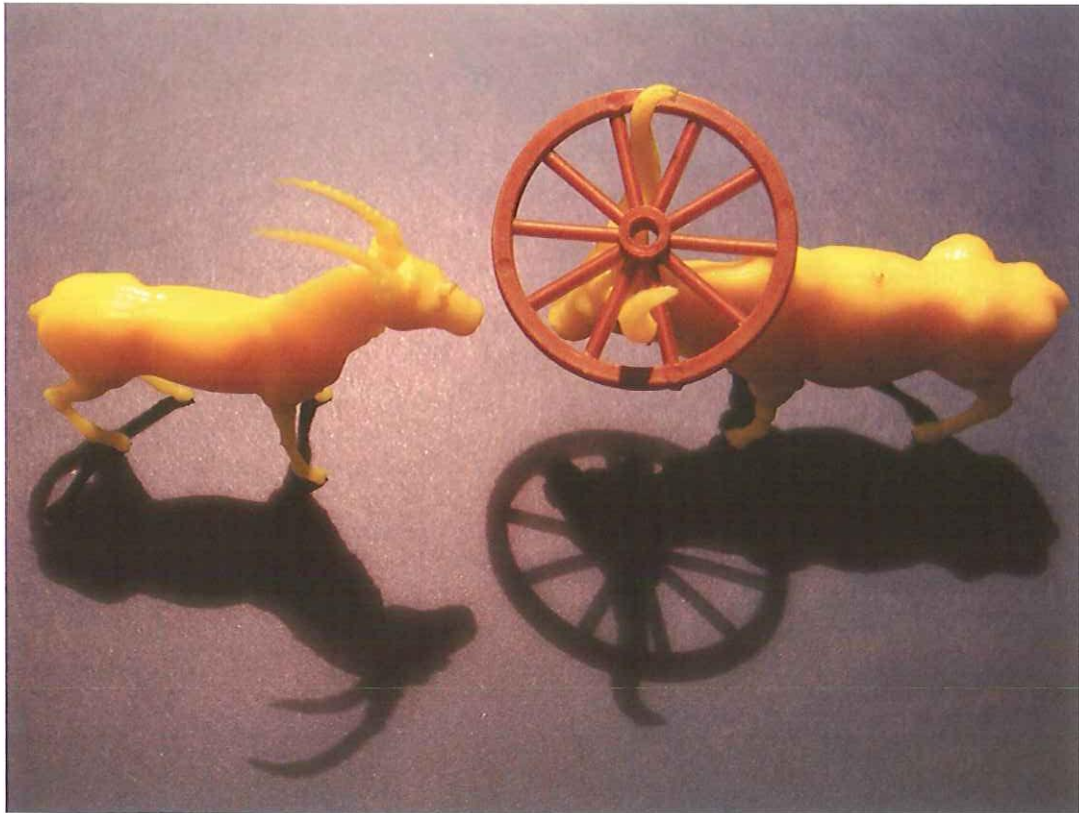
"יא נביל..." קולה היה שקט, זר ומתכתי לפתע וגרם לו לשתוק ולהרים את עיניו אליה.

"שלושה ילדים יש לנו, נביל. שלושה ילדים והרבה שאלות שאתה שואל."

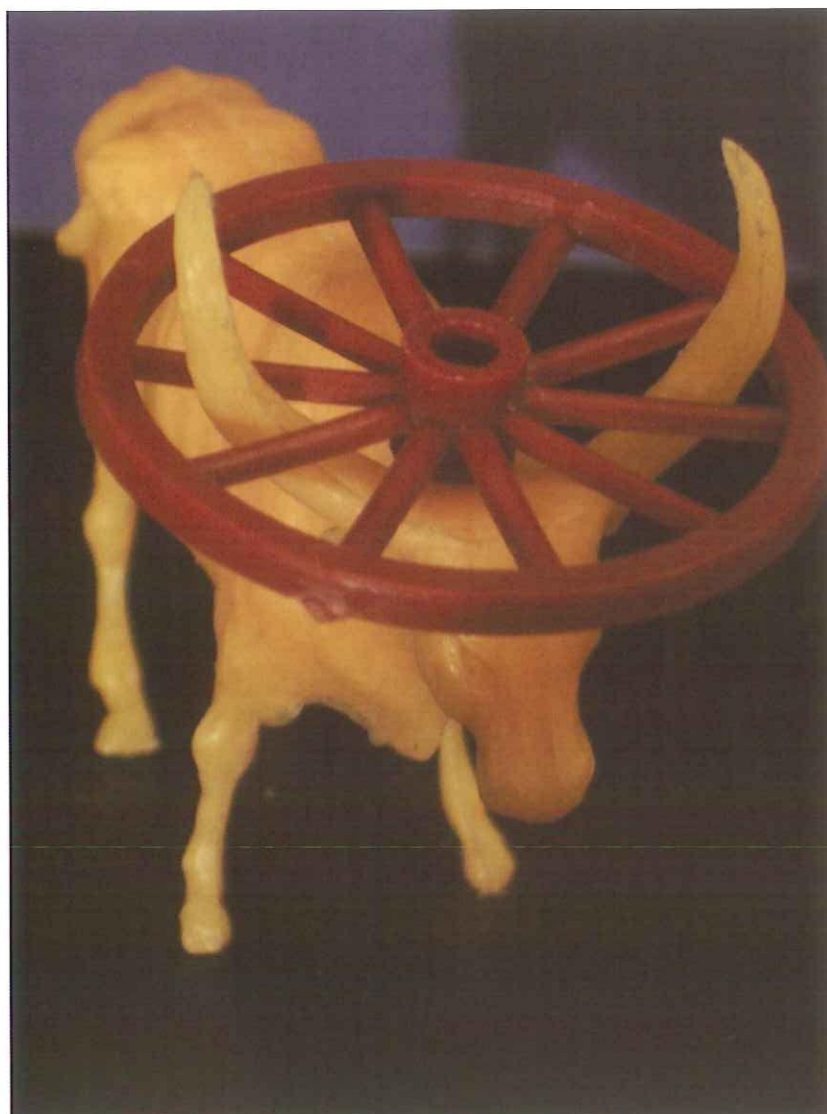
עיניה היו יבשות מדמעות כשהביטה בו ואמרה בקול שקט:

"לך אל אבא שלך, יא נביל. הוא ייתן לך את כל התשובות."

סלאם מוניר דיאב, 2005, MADE IN BERLIN (2)

סלאם מוניר דיאב, 2005, MADE IN BERLIN

שנת 1946 שערור ערבית בבית הספר הצרפתי-מצרי בקהיר. לפעמים צום הרמאדאן נופל בשיא הקיץ. אין מאווררים בכיתה. האוסטאז כאמוס עומד בחום הגדול, ומלמד אותנו להטות את הפועל "אכל": אכלתי, אכלת, אכלנו, אכלתם... קודם הוא כותב את טורי המילים על הלוח בכתב ערבי מחובר, אחר כך הוא מבקש שנשנן אותן בקול. בזמן שהפה שלי מדקלם עם כולם, האצבעות שלי מגרדות את הצבע השחור של השולחן, מכינות את האינדיקים⁽²⁾ של הקורידה. אחרי הגירוד, אני אוסף את האבקה הטריה לתוך גביעי הנייר הקטנים שהכנתי מראש מדף האמצע שתלשתי ממחברת. עדיף היה לגרד עם החצי סכין גילוח שאבא נתן לי לחידוד העפרונות. אבל לא מצאתי אותו בקלמר. בגלל זה שלפתי מן העט את ציפורן המתכת, זה החלק שטובלים אותו בדיו בשביל לכתוב, ועם זה גירדתי.

כאן אפסיק לרגע את הסיפור לתאר לכם את הכיתה שלנו. בכיתה שלנו יש ארבעה טורים של שולחנות. לכל ילד שולחן נפרד עם משטח שעשוי מעץ בצבע שחור. המשטח הוא קצת בשיפוע. בשביל זה יש מקדימה את שני החריצים הארוכים, אחד מכל צד. הכוונה שהעיפרון או העט שמניחים על השולחן לא יתגלגלו באמצע השיעור וישמיעו רעש. בין שני החריצים יש את החור העגול שנמצאת בתוכו קסת הדיו הקטנה. בכיתה גימל, כבר מלמדים אותנו לכתוב בעט ציפורן. פעם בשבוע, מגיע קמאל עם החלוק האפור כדי למלא את הקסות בדיו סגולה. יש לו ביד קומקום גדול עם זרבובית דקה שמאפשרת לו למלא אותה עד למעלה. אני, אלבר יושב בשולחן ארבע, בטור השמאלי ביותר. בדיוק מולי יש רצפת עץ גבוהה שעליה נמצא השולחן של המורה, יש גם כסא מסתובב עם משענת גבוהה ומתחתיו סל אשפה קטן שעשוי מקש. המקום הגבוה נותן למורה זווית ראייה טובה כשהוא משגיח עלינו בזמן המבחנים. לי זה נותן זווית ראייה משעשעת אל הירכיים של המחנכת שלנו, מדאם גובו. לאורך הקיר מימין לדלת הכניסה, יש את הלוח השחור שכותבים עליו בגירים לבנים או צבעוניים. כאשר האוסטאז כאמוס טועה באיזו מילה, הוא מוחק את הטעות עם האגרופ שלו זה עושה לי נורא צמרמורות בגב. אולי בגלל זה אני מעוצבן עליו וקורא לו כאמוס הג'אמוס. אין לי סיבה אחרת. האוסטאז כאמוס, עובר לאט בין הטורים. ביד ימין הוא מחזיק סרגל גדול, מקיש איתו על כף היד השנייה, נותן את הקצב לדקלום שלנו. האצבעות שלו עבות

1. קורידה - מלחמת פרים

2. אינדיק - דקר קטן המשמש לקליעה למטרה

במיוחד. הקול שלו שקט. אולי הוא חוסך כוחות בגלל צום הרמאדן. בזווית הפה יש לו נקודה לבנה של רוק מיובש. אנחנו מדקלמים בקול: אכלנו אכלתם אכלתן... ואוסטאז כמוס בולע את הרוק שלו. כשהחלק האחורי של הז'קט הלבן נמצא בקו ישר עם הכתף שלי, זה הזמן לשפוך עליו את כל האבקה השחורה שאספתי. אולֵה! ככה מרגיש טוראדור אחרי שנעץ אינדיק צבעוני בעורף הפר. אבל האוסטאז כאמוס לא מרגיש ולא מתעצבן. ככה זה כשבמקום פר אמיתי, עובר לידך ג'אמוס ישנון. הוא ממשיך ללכת בין השולחנות שלנו, מידי פעם הוא מכוון את האוזן עם כף היד, לשמוע אם גם שני היוונים והארמני מבטאים נכון את הסופים של המילים. כשהוא מגיע לספסל של רולאן שנמצא בסוף הטור, הוא מסובב את הגוף ומתחיל לחזור. בינתיים כבר מוכנים לי תחת המכסה המתרומם של השולחן כמה נגלות של אינדיקים מלאים אבקה שחורה. כל פעם שהאוסטאז נמצא ליד, אני מרוקן עוד גביע צבע על הז'קט הלבן, וחוזר להמשיך לגרד. מאינדיק לאינדיק גוברת ההתלהבות. אני כמעט שומע אותה יוצאת מהלב שלי: בום-בום אולה! בום-בום-בום-בום אולה!

פתאום, בלי לבקש פוס, הוא עולה לנוח על הכסא המסתובב שלו. רק ג'אמוס מושלם יכול לשבת באמצע הקורידה. ומה בדיוק אני אמור לעשות עם הגביע האחרון שנשאר לי ביד? אני קם כאילו לזרוק חתיכת נייר לסל האשפה שנמצא תחת השולחן, קודם אני שופך את האבקה השחורה על המכנסים שלו, אחר כך זורק את הנייר לפח. זהו.

אחרי שהוא נח קצת, ואחרי "אכלנו" ו"התלבשנו" הוא קם מן הכסא המסתובב ללמד את "שתינו". האוסטאז כאמוס ממהר עם הסרגל ללוח, מעביר את הסרגל ליד שמאל. לוקח בימינו את הגיר וחורק איתו במרץ את כל השורות של "שתינו". כותב ומקריא ומנקד במכות חזקות של גיר גם מלמעלה וגם למטה. ושוב מוחק עם האגרופ ומתקן ועושה לי צמרמורות בגב. הז'קט הלבן של כאמוס רוטט בזמן הכתיבה. בגלל כל האבקה השחורה שפיזרתי עליו, הוא נראה עורב שמאוורר את הנוצות שלו. מכמה פינות של הכיתה נשמעים צחוקים קטנים, יש גם כמה לחישות. אילו הייתי טוריאדור אמיתי הייתי קם עכשיו, מנופף בכובע המשולש שלי ועושה קידות. פתאום מתפרץ מאחורה הצחוק המטומטם של רולאן. הצחוק שיוצא מהבטן הנפוחה שלו. איטלקי, שמן, מגעיל, מסריח, שמרוב הפסטה והפיצה שהוא זולל, הוא לא יודע להחזיק את הצחוק שלו בבטן. האוסטאז כאמוס לא סובל שמפריעים כשהוא מפנה את הגב לכיתה. מי שרוצה לדבר שיעז לדבר כשהוא מביט. לא כשהוא מסובב לרגע את הגב. אפשר לראות שזה מרתיע לו את הדם! הוא עושה לרולאן מבט מפחיד: אפשר לדעת מה כלכך מצחיק אותך?! רולאן נהייה לבן כמו קיר. הוא קם על רגליו, כמו שכל תלמיד חייב לעשות כשהמורה פונה אליו או כשמקבלים את רשות הדיבור. עכשיו הטיפש הנפוח, כן מצליח להתגבר על הצחוק שלו. צחקתי כי הז'קט של האוסטאז מלא כתמים. כאמוס מסתכל על הז'קט. מרים בהפתעה את זרועו הימנית ואחר כך את השמאלית. מה

זה? מאיפה זה?! רולאן נשען עם הגב שלו לקיר. יוצא לו מהפה משהו מבולבל: אולי כשהמורה עובר בין הטורים. יכול להיות שתלמיד שפך עליו... אולי אבקה שחורה... אולי מה שהוא גרד מהשולחן... הגמגום של רולאן מגביר את הרוגז שלו. האוסטאז מתאדם.

כאמוס הג'אמוס הוא עכשיו פר מפחיד שמעיף עפר עם הטלפיים. אני מתחיל להריח את הסכנה מתקרבת אלי. הביצים שלי, מתכווצות ונצמדות זו לזו כמו שני גוזלים בקן. אני לא עשיתי כלום! זועק רולאן. זהרת האוסטאז נבלמת ומחליפה כיוון: כולם! ידיים על השולחן עם הכפות למעלה. נהיה שקט מוחלט. כל הילדים מניחים ידיים על השולחן, עם הכפות למעלה. רק אני לא. עד הרגע האחרון, מנסה לנקות את הצבע השחור עם ציפורן המתכת העקומה של העט שלי. במקום לנקות, זה מצייר על היד פסים לבנים עם רקע שחור. תוך כדי ניסיונות, אני רואה פר זועם שועט לכיוון שלי. עם כנפי הז'קט המתנפפות הוא הפר המכונף שיופיע מאותו יום והלאה בסיוטים שלי. הסרגל שהוא עדיין מחזיק ביד מפריע לו להביא לי סטירות. יוצא ככה שרק ביד ימין הוא מביא סטירות. ביד שמאל שמחזיקה את הסרגל, הוא מכניס לי אגרופים. לפני שאני מוריד את הראש, אני שומע קראאאק של הסרגל ורואה חלק ממנו עף באוויר. אני לא מרגיש את המכות, אבל כן מרגיש שבורח לי הפיפי. אני מוריד את הראש. הבומבה האחרונה שאני זוכר פוגעת לי בקודקוד ותוקעת לי את האף בשולחן. נהייה שקט.

סמי, בן-הדודה שלומד איתי סיפר לי אחר כך שהאוסטאז כאמוס נבהל מאד כשאיבדתי את ההכרה. הוא תפס אותי בזרועותיו ורץ מהר החוצה לחפש עזרה. זה מה שמגיע לו. שנוסף לצבע השחור שפיזרתי עליו, גם נרטבה לו החולצה הלבנה מפפי.

אחרי המקרה הזה, לא ראינו יותר את האוסטאז כאמוס בבית ספרנו. הוא חזר להיות ג'אמוס ישנון בכפר שלו. אני יכול לדמיין אותו משתכשך לו בכיף בין שאר הג'מוסים בטין של התעלות ליד הנילוס, נכנס לשחות איתם במים, שובר את צום הרמאדאן עם מנה ענקית של אצות טעימות.

על שלל אמצעי האכיפה החינוכיים שהיו נהוגים בבית הספר של אותם ימים ניתן לקרוא בקו נטוי 5 בסיפור: "ברוכים הבאים למיני אירופה קמפוס".

ריקי דסקל / הכנסתי צלם להיכל

א.

הכנסתי צלם להיכל
בשבת, כ"ד בשבט, פרשת יתרו
הנחתי אותו בין רגלי
תחת המושב בעזרת הנשים

למטה באולם
נהלו הגברים את התפלה
צעירים וזקנים
בעלי זקן ומגלחים
שופטים ורבנים רופאים ומהנדסים
כהנים לויים וישראל
כלם בבגדי החמורות שלהם

הם התפללו והתנועעו בעינים עצומות
ובעינים פקוחות
נאמו ודרשו והטיפו
והחליפו לחיצות ידים וטפיחות כתף

ואחדים הפליאו בקולותיהם הגרוניים והצלולים:
בסים, טנורים, בריטונים ואף
קולות דקים של נערים שטרם הגיעו לפרקם
כלם יחדו בקול ענות גבורה

ב.

אָבֵל לִי בְעֶזְרַת הַנָּשִׁים
לֹא הָיָה רֵב וְלֹא אָב

הָיָה לִי צֶלֶם
רֵאשׁוּ כְתָם פֶּז קוֹצוֹתַי תִּלְתְּלִי אֲבֹן מְטִים עַל צַדָּם
וּבְלִילוֹת יָרַד אֵלַי
נִשְׁקַנִּי מִנְשִׁיקוֹת פִּיהוּ
הִבִּיאֲנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן
וְדַגְלוּ עָלַי אֶהְבֶּה

וְאֲנִי אֶת אֲצַבְעֵי נוֹטְפֹת הַמֹּר הִנַּחְתִּי עַל מִמְתְּקֵי שְׂפָתוֹתַי
הָרֵאתִי לוֹ אֶת מְרָאִי
הִשְׁמַעְתִּי אֶת קוֹלִי
אֲחֻזְתִּי בְּסַנְסַנְיֹו וְעֵלִיתִי בְּתִמְרֵי מֵר מֵר

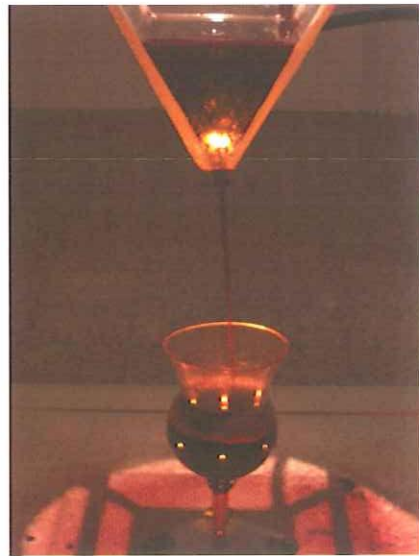
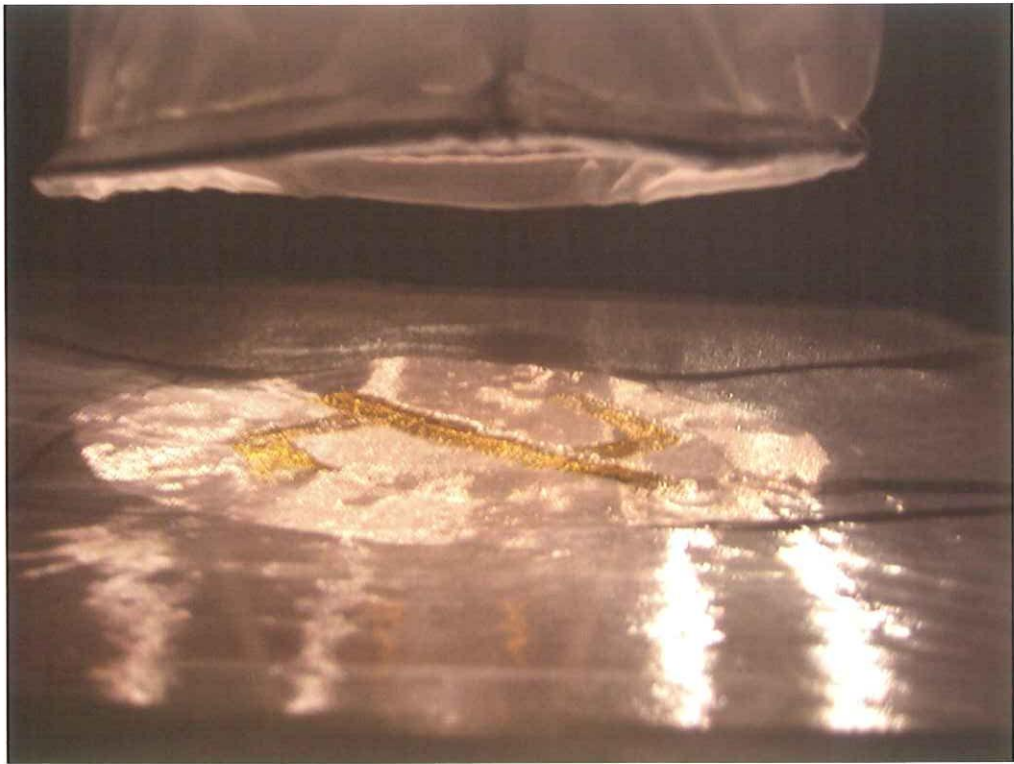
בְּמִוֶּרֶד הַמְדֻרְגוֹת שֶׁל עֶזְרַת הַנָּשִׁים
פָּגַשְׁתִּי נַעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד
(בְּתֵהָ שֶׁל חֲבֵרְתִי הִדְקָה כְּקִנְיָה וַחֲזָקָה כְּמוֹהוּ)
וְהִעֲבַרְתִּי לָהּ הַצֶּלֶם הַמְנַח בֵּין כַּפּוֹת יָדַי

שִׁמִּי אוֹתוֹ חוֹתֵם עַל מִדְּף הַסְּפָרִים בְּחֹדֶר שֶׁלְךָ
וְהִתְפַּלְלִי
אֵלַי אֵלַי
שְׁלֵא יִגְמְרוּ לְעוֹלָם תּוֹעֵפוֹת הַבוֹגוֹנִיָּלָהּ
הָאוִיר הַטְּהוֹר, חִלְצֵי הַנְּעָרִים, הַחֹל וְהַיָּם

אפרת פלד שדה, 'אלף', 2006, מיצב-מבט כללי

אפרת פלד שדה, 'אלף', 2006, פרטים מתוך המיצב

ריקוי דסקל / הבל

על מורד לבי
התנשם אפו הלח של
הכל
בני
הכל
לחשתי
מפרקת כל הכרה
כאלו היתה קבית השוקולד האחרונה בחלל פה רטב
זרועות השיש החמות שלי אחזו בו
ואצבעות הבשר הקטנטנות שלו
שחקו בין ירכי
שדם טפטף מהן
כמו זעה קרה.

זוהר פורשיאן / אני יצחק (חי-מת)

סְלִיחָה, שְׁלוֹם, אָנִי יִצְחָק
בֶּן, יִצְחָק שׁ"בִּזְכוּתוֹ" הַמְּהוּמָה
בֶּן! שְׂכַחְתֶּם אוֹתִי קֶצֶת, לֹא?

עַל אָבָא כָּל הַזְּמַן מְדַבְּרִים
הָאֵיל הַפֶּךָ לְגִבּוֹר
וּמָה אֶתִּי?
גַּם אָנִי רָעַדְתִּי
בְּשִׁלְשֵׁת יָמֵי הַמָּסַע
רַק לִי לֹא גָלוּ בְּשִׁבִיל מָה

נִכּוֹן, אָנִי חַי
הָאֵיל מֵת
אָהַבְתִּי אוֹתוֹ, חִיַּכְתִּי לְקִרְאָתוֹ
לֹא יָדַעְתִּי!
לֹא בִקְשָׁתִי שִׁיעֲלָה לְבַמָּה
בְּתַפְקִיד הַקָּרְבָּן

אָנִי יִצְחָק, לֹא נֶעַר, לֹא יֶלֶד, לֹא אָב
בֶּן אָדָם
אֵלּוּלָא הַמְּלֶאךָ לֹא הֵייתִי חַי-מֵת

מירה טנצר

*

בְּנִי,
אֵינְנִי יוֹדַעַת מְתֵי נוֹצְרִים הַסְּדָקִים.
לְשׂוּא אֲנִסָּה לְאַטֵּם בְּגוֹפִי
אֶת הַכְּתָלִים -
אֲתָה חוֹמֶק בְּעַדֶּם
כְּרוּחַ חֲרִישִׁי.

בְּנִי,
יְחִידִי,
אֵין עֵין בְּשָׁמַיִם
וְהַתְּכַלֵּת מִתְעַמְעֵת מֵאַפֶּק עַד אַפֶּק.
הִנֵּה, רְאֵה,
פְּרָפְרִים מְזוֹדָגִים בְּאוֹר
גַּם בְּשַׁעַה שְׁאֲתָה מְבַקֵּשׁ
נְשִׁימָה אַחֲרוֹנָה.

בְּנִי,
יְחִידִי,
אֲשֶׁר אָהַבְתִּי,
אֵיכָּה?
הֵנְנִי.

בְּלִילוֹת אֲנִי קוֹרָא
לְאֱלֹהִים
בְּשֵׁמוֹ הַמְּפֹרָשׁ
וּבְשֵׁמוֹת אֲחֵרִים.

עֲטַרְתְּ רֹאשְׁךָ פְּרוּשָׁה עַל הַכֹּהֵן
וּנְשִׁימוֹתֶיךָ לְצַדִּיקִי
כְּבָרוֹת,
כְּבָרוֹת.
זָעָה מִתְקַבְּצָת לְטָפוֹת.
אֱלֹהִים, אֲנִי אוֹמֵר לּוֹ,
אֲנִי רוֹצֵה דְבַר אַחֵר,
אֲכַל אֵין בְּלִבּוֹ רַחֲמִים.
הוּא עוֹנֶה בְּנִהְמַת מְנוּעִים מִן הַכְּבִישׁ
וּבִילֵלוֹת חֲתוּלִים.

פְּקוּחַ עֵינַיִם אֲנִי חוֹלֵם,
אֶל מַעְבַּר לְחֹדֶר הַזֶּה,
בְּתַנּוּעוֹת וּבְעֲצוּרִים:
מִשְׁקַן כְּנָפֵי צְפוּר,
עֲלֵה רוּעֵד,
אוֹשֶׁת שְׂמֵלָה נִפְשָׁטָה.
עֲדִין הוּא מְשִׁיב
בְּשִׁתִּיקַת הַחֲדָרִים.

ורדה קנול־יהלום

*

לְפָנַיִם, בְּיָמַיִם שֶׁל דְּבִשׁ וּתְכֵלֶת
הָיִיתִי מְדַמָּה אֶת הָעֲנָנִים
לְכַבָּשִׁים לְכָנֹת
וְרֵאִיתִי אוֹתָן נְטֹרְפוֹת בְּלַע הַזָּאֵב
וְשָׁבוֹת צְחוּרוֹת וְרִכּוֹת
לְרַעוֹת בְּשִׁמְיִ הַתְּכֵלֶת.
וְאִכָּא הִיָּה מוֹשִׁיט אֶצְבָּע
רְטֹבָה כְּרִי לְבָדֵק אֶת
כּוּוֹן הָרוּחַ וַיִּוֹדַע
מֵאֵין יָבוֹא עֲזָרוֹ.

וְהָעֲנָנִים נִשְׁפָּכִים בְּגָלִים
לְכָנִים וְאַחַר גּוֹעֲשִׁים
מֵתוֹךְ לַע הַלְבָּה הָאֲדָמָה
וּמִתְמַרְיִם אֶל הַגִּבָּה
שְׁמַעֲל
כְּיֹדְעִים מֵאֵין יָבוֹא עֲזָרָם.

וְהַיּוֹם הֵם מוֹחַ מְעוֹךְ
מְפָצֵל וְשָׁסוּעַ
וּמִתְחַת תְּהוֹם
וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְּהוֹם.
וּמֵאֵין יָבוֹא עֲזָרִי?

ספטמבר 2006

ורדה קנול־יהלום

*

וּנְתַנָּה תִקְוָה קְדוֹשֵׁת הַיּוֹם
כִּי הוּא נוֹרָא וְאִים.
נוֹרָא וְאִים.
וּבַיּוֹם הַהוּא נִתְּנָה צְרַתְנוּ
וְאִין תִּקְוָה לְתַפְלָתְנוּ
וּמְלִמּוּלֵי חֲמָלָה
הוֹפְכִים לְמַקְהֵלָה לְהַטּוֹטְנִית
הַמְשַׁלַּחַת לְמַעְלָה מֵעַל
הַמַּעַל
וּלְמַעְלָה מִשֵּׁם
תְּחִנּוֹת שְׂכָאֲבֹן נִקְרָשׁ
לְתוֹיִם שְׁחוּרִים עַל דָּף לְבָן
תְּחִנּוֹת מְנַסְּחוֹת הַיֵּטֵב.
כְּמַקְבֵּל.

רַגְבֵי אֲדָמָה נִהַפְּכֶת לִימִינִי
וְלִשְׂמֹאלִי כְּתַנָּה הַנִּשְׁפָּכֶת
צְחוּרָה אֶל כְּלִיוֹנָה
שֶׁהוּא גַם יַעֲוֶדָה.
קוֹל הַמוֹאֲזִין רוֹדֵף אוֹתִי
בְּלִכְתִּי בְּשׂוֹדָה
וּמוֹלֵי שָׁמַיִם מְאֲדִימִים
מְצִירִים צְלִלִית נַעֲדֶדֶת
עֵמֶק שֶׁל הָהָר
עָלְיוֹ נִשְׁחַטוּ הַנְּבִיאִים
וּתְקִיעַת הַשּׁוֹפָר מְבִטִּיחָה לְבָקֵעַ
אֶת רַקְמַת הַשָּׁמַיִם וּמַבְעֵד לְפָצֵעַ
תְּחַדֵּד תְּפִלְתִּי הָאֲחַת
בְּנֵי שְׁלִי, מִי יִתֵּן מוֹתִי תַחְתִּידָה.

יום כפור תשס"ז

יעל גלוברמן / גמדה בקפולסקי

גופה הדחוס, המתפקע,
נוצר בקצרות של אלהים:

כל הפרטים קימים בו, הוא שלם.
אבל חסד המותרות,
התנופה המרהיבה המבזבזת
שזורעת יפי לשם יפי,
המשטחים שאין להם סבה
שמושית ממש,
אלה שהופכים מקום
לנוף, אינם.

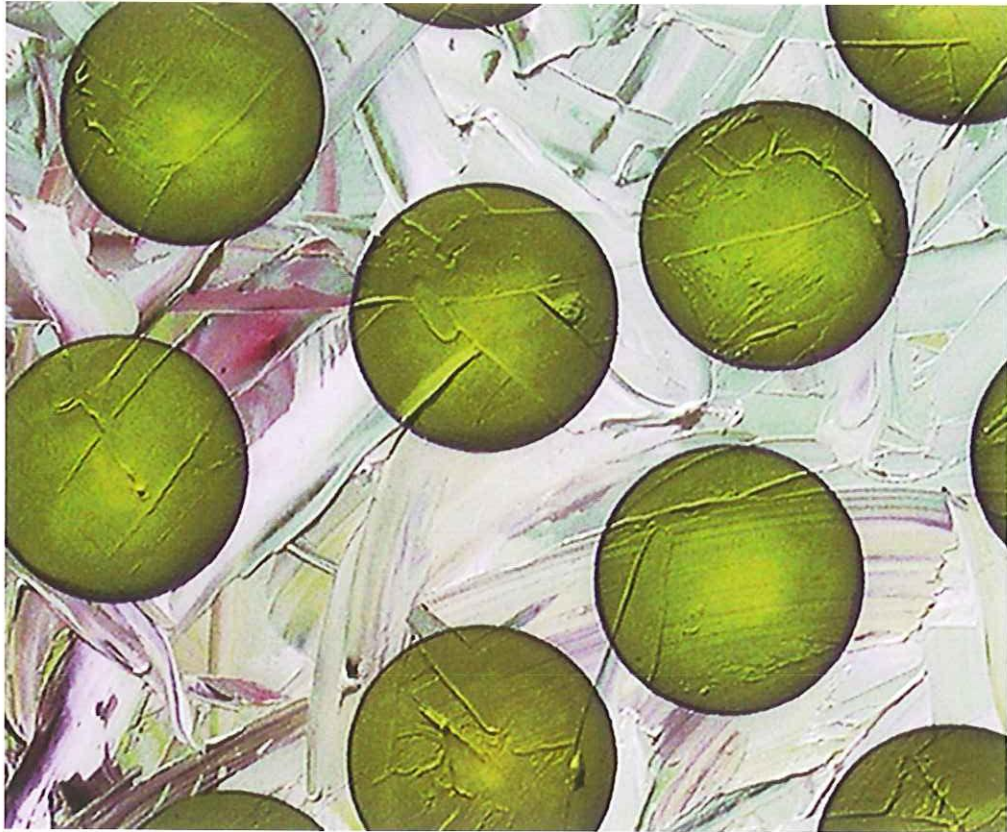
היא יושבת, מאכילה את עצמה
בתשומת לב, במין סבלנות: יד
מרימה מזלג אל מול הפה
ומחכה לרגע.
היד קטנה והפנים גדולים:
ילדה מאכילה את אמא שלה.

ילד בוחה בה מהפנט. לגביו
גם עומדת על שתי רגלים
היא צב שנזרק על הגב.

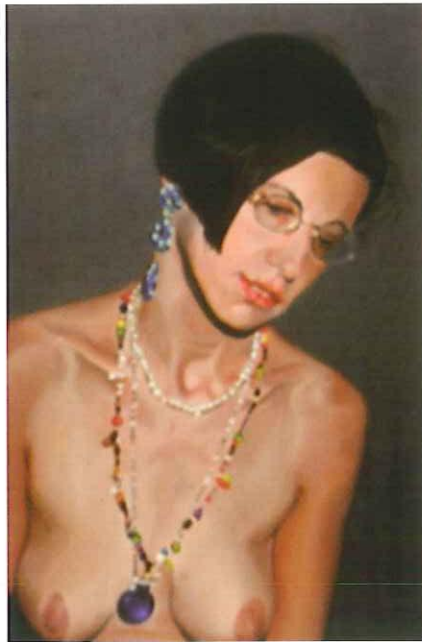
הוריו מסיטים ממנה את עיניו,
מסיטים את עיניהם, גופם.
אין לה מסתור.
היא תהלוכה של אשה אחת.

מתוך הספר: "אליבי"

אסף רומאנו, ללא כותרת, שמן על בד, 80x85 (פרט)

אסף רומאנו, האדריכלית, שמן על בד, 76x51

בְּשִׁדְרוֹת דָּוִד הַמֶּלֶךְ, פְּרִטְיוֹנִים זְקֵנִים
נְעוּצִים עַל סִפְסָלִים כְּמוֹ נְרוֹת עֲקָמִים
דוֹעֲכִים בְּזִרְעוֹת נְעִרוֹת פִּילִיפִינְיוֹת,
מְסַפְּרִים לָהֶן בְּפּוֹלְגִית דְּבָרִים
שֶׁלֹּא סִפְרוּ חַיִּים שְׁלֵמִים לִילָדִים.

בְּמַרְחָק שְׁנֵי רְחוֹבוֹת מְכָאן, אָבִי
שׁוֹתֵק בְּבֵית בֵּין תְּמוֹנוֹת אָמִי.
שֶׁתִּיקְתּוֹ מִתְעַבָּה כְּמוֹ זְכוּכִית בְּקִבּוּק
שֶׁהַזְּמַן פָּקַק. אִם תִּשְׁבֵּר, יִשְׁבֵּר אֶתְּהָ.

בְּעוֹד עֶשֶׂר שָׁנִים תִּעְבּוֹר פֹּה רַכְבֵּת קָלָה.
פְּסִי בְּרִזְל יִנּוּחוֹ לְאַרְףֵּי הַשְּׁדֵרָה
כְּמוֹ שׁוֹרֵת הֶלִיכוֹנִים שְׁנִשְׁמָטוּ לְדִשָּׂא הַחֲדָשׁ.
אֲנִי פּוֹסַעַת בְּקוֹ הַמְּרַסָּק
קָרְקוֹב-תֵּל אָבִיב-מִנִּילָה.

מִשֶּׁהוּ חֶזֶק מְגַעְגּוּעַ אוֹחֵז בִּי, מִסִּיעַ אֶת רַגְלִי
אֶל סִפְסָל הַעֵץ כְּמוֹ אֶל מַעְבְּרַת:
אִישׁ זָקֵן מְדַבֵּר, אִשָּׁה יְפֵה קְרוֹבָה.
אֲנִי בָּאָה, מִתִּישְׁבֵּת בֵּין שְׁנֵיהֶם כְּמוֹ יִלְדָה.

הוּא מְסַפֵּר. הִיא מְרִימָה אֵלַי עֵינָיִם.
אֲנִי מְבִינָה אֶת הַמְּלִים שֶׁלוֹ.
אֲנִי יְכוּלָה לְהַרִיחַ אֶת שְׁעָרָה.
שְׁלֵשָׁה זָרִים יוֹשְׁבִים עַל סִפְסָל
כְּמוֹ בַת־חַנָּה. הַשְּׁדֵרָה דוֹהֶרֶת עַל פְּנִינוֹ
עוֹזֶבֶת, כְּמוֹנִי, בְּלִי לְזוֹז.

מְרַחֲקִים, שְׁפַעַם חֲשֵׁבְתִי לְחִצּוֹת
מְחַלְטִים עֲכָשׁוּ. אֵין לִי סְכוּי לְגַעַת.

הַחֶדֶר הוּא אָהִיל גָּדוֹל מוֹאָר בְּרֶךְ
וְאֵת קוֹרְנֵת בְּלָבוֹ, נוֹרֵת הָאֶלֶף וַט שֶׁל יְלָדוֹתַי
עוֹר הַזְּכוּכִית שֶׁלָּהּ, הַמְתַּחֲמִים לְמַגֵּעַ עֵינַי
הוּא פֶּעֶמוֹן, שְׁבֵתוֹכוֹ עוֹד פֶּעַם
הָעֵט שְׁלִי מִתְנוּעֵעַ כְּמִטְרֶךְ
כְּמוֹ עִנְבֵל, כְּמוֹ לְשׁוֹן שֶׁל מְקוֹנְנֵת,
כְּמוֹ זַחַל גַּחְלִילִית בְּתוֹךְ אֲגָס

אֲנִי הַצֵּפּוֹר שְׁמֵאֲטָה, וְכֵן
מְאֲבֶדֶת אֶת מְקוֹמָה בְּלֶהֱק הַקָּרִיר
שְׁמֵתְרוֹמֵם כְּמוֹ יָד גְּדוֹלָה, חוֹלֵף מֵעַל לְעִיר,
בוֹעֶרֶת כְּמוֹ פָּנִים,
לְרַגַע מְעֵרָה לְגַמְרֵי בְּשָׁמַיִם,
הוֹלֶכֶת וְקַטְנָה בְּמֵרְחָק הַמְּסֻתְחָרֵר
בִּינָה לְבֵין הַשָּׁאֵר
אֲבוֹרָה בְּעֵינֵי הַצֵּפְרִים

צֵפּוֹר שְׁכוֹרָה מְסֻתְלֶסֶלֶת בְּאֹוִיר,
לוֹגְמֶת שָׁמַיִם בְּטְעֵימוֹת קְטַנּוֹת קְטַנּוֹת

אֲנִי הַצֵּפּוֹר הַמְּסֻרְבֶּלֶת
שְׁמֵסְתוֹכֶכֶת אַחֲרָה בְּאֲמָצַע הַמְּעוֹף,
שׁוֹלֶפֶת נוֹצָה מְזוֹנְבָה, כְּרִי לְכַתֵּב
כְּמָה מְלִים
עַל חַיֵּי הַצֵּפְרִים

מתוך הספר "פעמיים אותו הנהר" העומד לראות אור בהוצאת "הליקון"

סדנת כתיבה היא דבר קצת מוזר: העיסוק נוגע במרכיבים חמקמקים כגון כישרון, דמיון, רגישות למילים ואפילו אותו מושג מעורפל – השראה. החומרים אמנם ניתנים לניתוח וחקירה – אבל יש להישמר משימוש בכלים אנליטיים, שאינם מעודדים יצירה ואף מעקרים אותה.

מה אם כן אפשר לעשות בסדנת כתיבה? אפשר ללמוד תוך כדי עשייה. להתייחס לאומנות שמאחורי האמנות.

סדנה, בהגדרתה, היא בית מלאכה. בסדנה לכתובת שירה אנחנו מנסים לחקור היבטים מוגדרים ומובחנים של הכתיבה, ולהתאמן בהם. ללמוד מה עובד ומה לא עובד, ואז לנסות לבדוק – למה ואיך. לבחון "איך עשו את זה" גדולים וטובים. לגלות מהי הנטייה הטבעית שלי כאשר אני כותב, לאן אני הולך אוטומטית ולאן הייתי רוצה ללכת. איך אני מתקרב יותר למה שהייתי רוצה לעשות. כלומר – להגיע לכתובה מודעת. לקבל יותר שליטה במה ש"נובע" ממך: להתכוון ולכוון.

בדרך כלל אנחנו מתחילים בקריאת שניים שלושה שירי משוררים ובדקים איך נגשו לנושא או היבט מסוים שבו נעסוק, אבל אנחנו מקפידים לעשות זאת בקריאה של כותב: אנחנו מנסים "לחזור למקום הפשע", להתחקות על עקבות המשורר, ללכת בעקבותיו צעד אחר צעד: מה עשה במקום מסוים, מה היו האפשרויות שעמדו בפניו, לאן פנה ולמה, לאן בחר להוליך את השיר. איך השיג אפקט מסוים, מה היה קורה אילו בחר לשנות מילה או דימוי. כל אחד יכול לעשות שימוש בתובנות ובגילויים שמתאימים לו, בהתאם לשלב שבו הוא נמצא בכתיבתו.

השירים המתפרסמים כאן נכתבו רובם ככולם במהלך תרגילים שניתנו בכיתה או בעקבותיהם. הכותבים קראו את השירים והשתתפו במשוב, ומאוחר יותר ניסו לחזור אליהם ולבדוק מה מההערות ששמעו נראה להם נכון, חיוני, לפעמים גם מפרה. הכותב זוכה לאותו דבר חשוב, מבהיל ומרגש שבדרך כלל יוצרים זוכים לו רק בשלב מאוחר הרבה יותר, אחרי שפרסמו ספר: אתה זוכה ל"קורא".

הערת העורכים:

בסדנה נכתבו שירים רבים וטובים שלא זכו מפאת קוצר היריעה להיכלל בגיליון זה. אלה שמתפרסמים כאן נבחרו על ידי עורכי קו נטוי.

טליה דבורי, מפגש, 2006, צילום צבע

טליה דבורי, מפגש, 2006, צילום צבע

רק מלה אחת הרהדה, את ההמשך ידעה.
נסער כל-כף להיות קרוב לריחה החמקמק
עד ששכחתי להרגיש, בנגיעה.
במבט אמהי, בחיוך ילדוטי האטה את רעשי גופי.

לעתים נדמה שיידעה עלי הכל,
מנסה להגיע למפתח הטמון בקלפות לבי.
ולא תמיד הצלחתי להבין מתי הספקתי לגלות
כשאת עצמי לא ידעתי.
כפרי עגל עסיסי, הנשכב בכפות ידיה הדקיקות
אטום וסגור, מקלף באצבעותיה
ונשאר שוב שלם.

את אשר ידעתי, בעזרתה גליתי
וכאשר בקשתי הייתי
כמתבונן אל תוך עיניה, רוצה לראות אותה
ורואה אותי.

פרח בורברג / עירומה

אִישׁוֹנִים מְרַחֲבִים, זָרִים
נִצְמָדִים לְכָל תְּנוּעָה בְּגוֹפִי
סֶפֶק בְּנִקְשׁוֹת, סֶפֶק בְּרִכּוֹת.
מִתְגַּלְגֵּלֶת כְּחַפֵּץ לְתוֹךְ מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם הַחֲלוּלוֹת
שֶׁם עוֹשִׂים בִּי הַכֹּל.

כְּפּוֹת רְגְלֵי רוֹקְעוֹת עַל הַמְדַרְכָּה,
קוֹרְאוֹת לְדִלֵּת שְׁתַּפְּתַח .
הַדְּהוּד מְנַכֵּר חוֹזֵר כְּתִשׁוּבָה,
אֲנִי שֶׁם לְבַד .

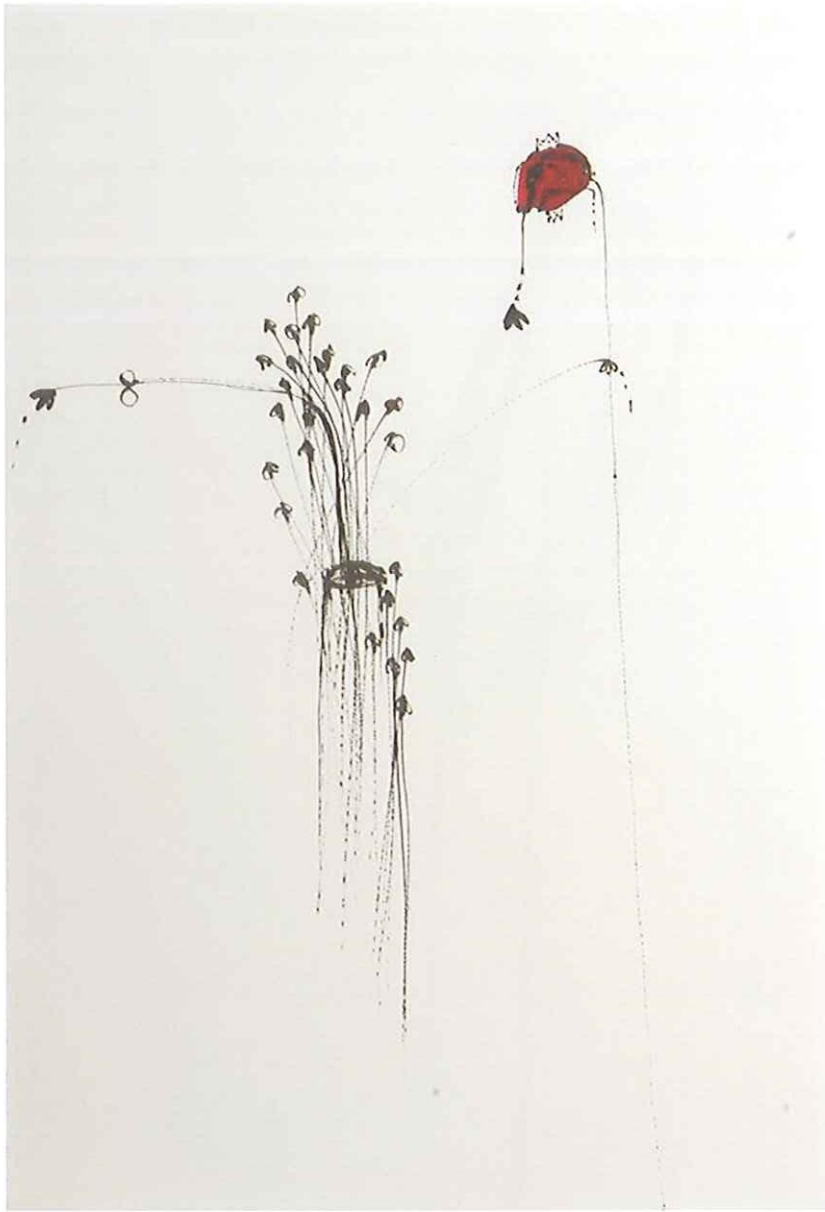
הַבְּהוּב שֶׁל אֹר מְעַמְעֵם בְּלַחְלוּחֵי עֵינֵיהֶם,
בָּא וְנִשְׁטַף עִם פְּתִיחָה וּסְגִירָה.
מִסְתַּכְּלִים, אֵךְ לֹא רוֹאִים
אֶת זִיוֵף הַרְקוּד
בְּצִלְלֵי גוֹפִי.

בְּגֵרוֹנֵי עוֹלָה רְגַע מְחַנֵּיק
שְׁלֹא רוֹצֵה לְחַלֵּף,
בְּחֻלְל צַר וְדָחוּס
הוּא פְּשוֹט עוֹמֵד.

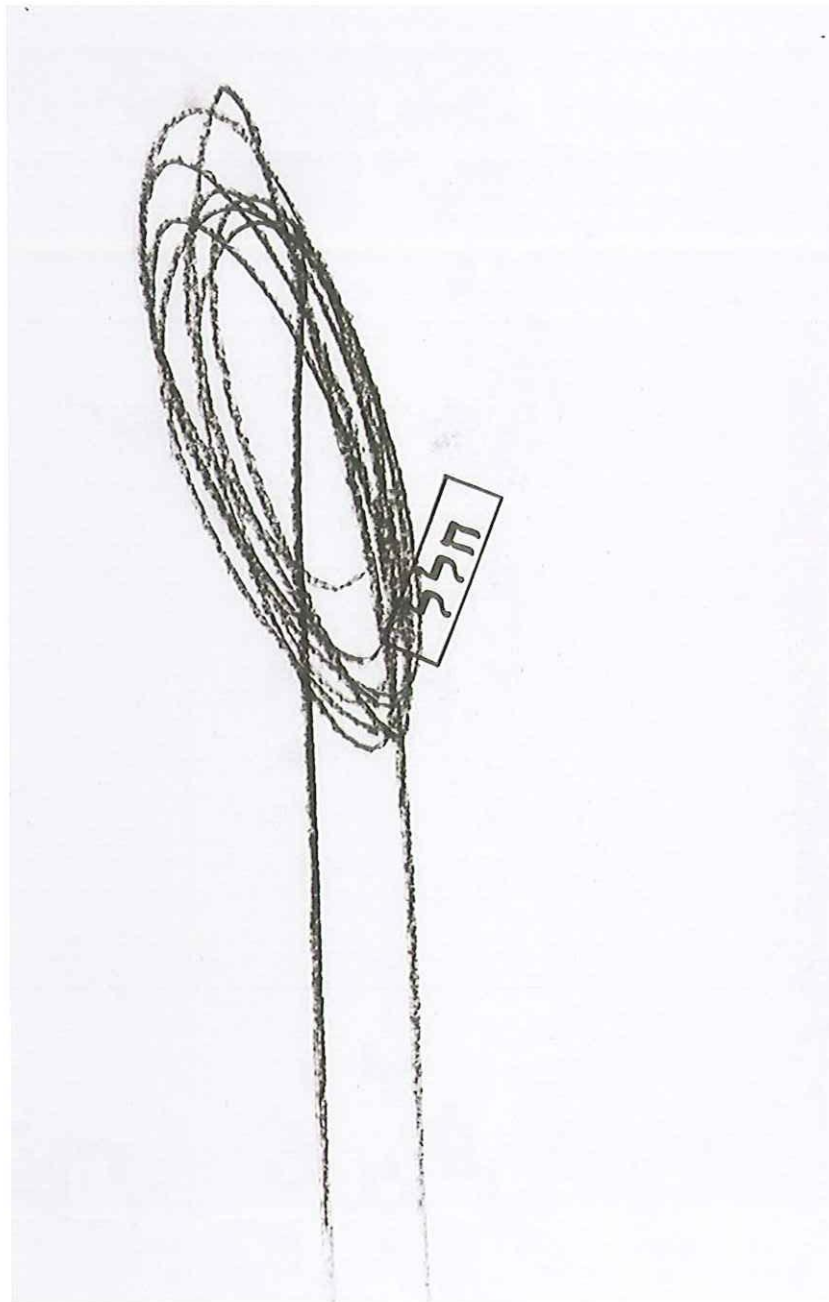
הֵם מִמְשִׁיכִים לַעֲשׂוֹת בִּי הַכֹּל.
אֵינִי שֶׁל עֲצָמֵי יוֹתֵר

בְּדוֹמָה לְמַרְחָק הָאֵינְסוֹפִי הַמְּפָרִיד בֵּינֵינוּ,
הַפֶּתֶק שֶׁמְצָאֵתִי בְיוֹם גְּשׁוּם בְּכִיס מְעִילָה,
בְּדוֹמָה לְלַחֲשׂוֹת שֶׁפָּעַם
הָיִית מְשַׁמְעָה לִי מִבֵּין שְׂמֵלוֹתֶיהָ.

שְׁקֵט
עַל הַכְּבִישׁ הַיָּשׁוֹן. שְׁעַת לַיְלָה מְאַחֶרֶת.
בֵּין הַמוֹן הַבְּתִים וְהָאֲנָשִׁים הַקְּטָנִים שֶׁכִּבּוּ אֶת כָּל הָאוֹרוֹת
אֲשֶׁר שָׁלַח, עַל תְּדַר נְמוּךְ
אוֹת יְחִיד.

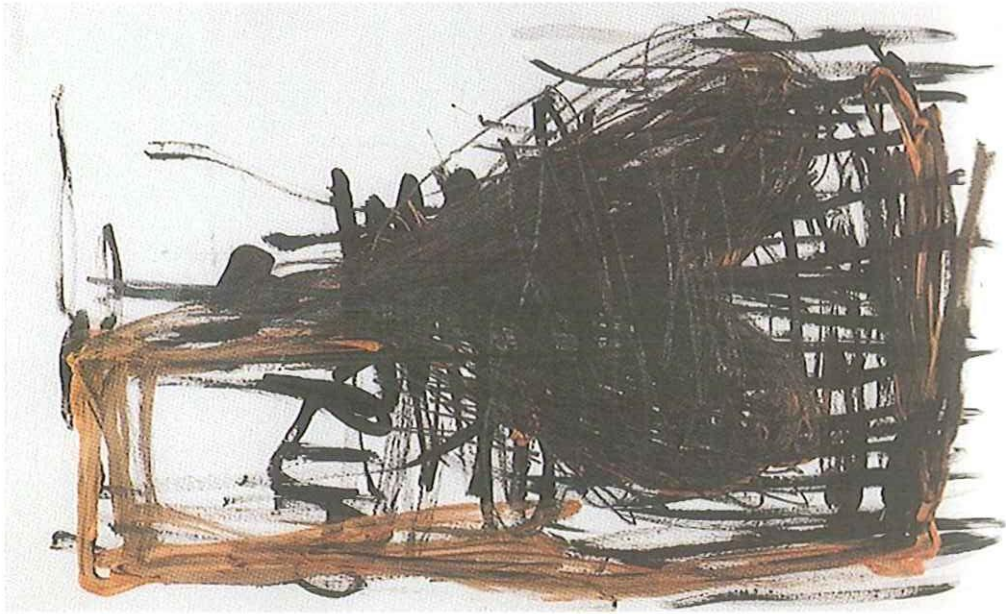
חן שיש, נקודה אדומה עם כתור, 2006, אקריליק על נייר, 38x56

חן שיש, חלל, 2002, חותמת ועפרון על נייר, 21x29.5

חן שיש, בדד, 2003, טכניקה מעורבת, 15x20

חן שיש, Morire d'amor, 2003-2000, אקריליק ועפרון על נייר, 100x50, אוסף בנו כלב

שירה ביטון / קירות חשופים

שוכחת שפעם ידעה,
מתירה קשרים של הוה
פעפוע של גוף ונפש.

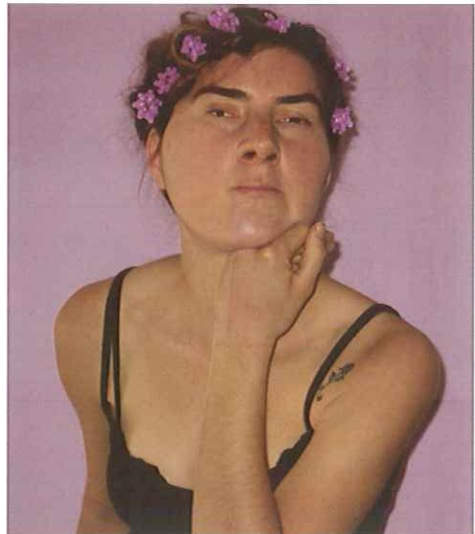
אתה חוזר אליה בדרך חשוכה
ורגליך קשות וכבדות
שוב אתה בא -

ואין בה את המלים,
רק במגע
היא תרצה לדבר.

דמעות אינן דבר מכונן:
מכוננת שפתים,
יושבת שקט,
בפנים היא צורחת.

באת אליה שותק
וגופך אינו מרפה
בשפתים של דבש
מנשק את ידיה פצועות הצער.

דפנה גרשטיין, דיוקנאות, 2007, צילום מעובד

הנשים בחיי מצירות פורטרטים.
האחת, מחפשת את הגבר בעצמות לחיה
צובעת את שקעיה בצבעי מלחמה
אדם גבר צהב גבר כתם גבר
ורק עיניה משחירות את נשיותה.

השניה אוספת את המות מכל איברי גופה
ודוחסת אותו אל מבטה.
פעם הורידה לעצמה את כל השערות
והפכה פגיעה יותר בתוך המסגרת.
מיד סגרה מבטה לעצמה.

השלישית מדיקת, אבל בשפתיה
סוד קמוץ כאגרוף
שלא צירה מעולם.

ורק אני עומדת מול מראה
ובת דמותי מפרשת אותי אל כלאה.
בית המשפט אמר דברו.

פעם
פסיכולוג אחד כתב
שאגואיזם זה מצב
בו מה שאתה רואה מולך זה
אתה
כל כך אתה עד שסימן הלדה החבוי ביותר הוא
אתה.

הכל ענין של כתם.

זֶה מוֹל זֶה רוֹחֵשִׁים הַיַּעַר
וְהָאֵשׁ
אֵינְנִי רוֹאֶה אֶת הַיַּעַר,
אֶךְ יוֹדַעַת שְׂגֹם הוּא קָיָם.
פְּנֵי מַהְבִּילוֹת לְמוֹלוֹ
הוּא אוֹמֵר,
אֲנָשִׁים יָפִים יוֹתֵר סְבִיב לְמַדוּרָה.
אֲנִי מַהֲנַהֲנֶת
דְּמָעָה מְעֻשָׁנָה מְטֻשָׁשֶׁת בִּי
הָאֲדָמָה תַּחְתֵּי כְּבֻדָּה
אֲנִי
כְּמוֹ הַיַּעַר
מֵאֲפִלָּה וְהוֹלְכָת.

סיגל גולן, יער, 2006, פרטים מתוך מיצב וידאו בתערוכת הגמר

נִיר מַעִין / מַה אֵין לִי

עַל הַכְּבִישׁ
לִישׁוֹן מְשֻׁמָּעוֹ לְמוֹת.

אֲנִי פוֹתַח וְסוֹגֵר אֶת הַחֲלוֹן,
סוֹגֵר וּפוֹתַח עֵינַיִם,

פְּסִים וְהַבְּהוּבִים עַל הַכְּבִישׁ
וְזֶה עֲדִין לֹא חָלוֹם.

עֲכָשׁוּ,
אֲנִי אוֹמֵר לְעֲצָמִי,
לְהָרִים אֶת הַיָּד וְלִשְׁכַּח לְמִי הִיא שִׁיכָת,
כְּדֵי שְׁתוּכַל לְהִרְבִּיץ חֶזֶק
בְּלֶחֶי הַיְמָנִית.

זֶה לֹא כְּדֵי לְהַכְּאִיב
זֶה כְּדֵי לְהַתְעוֹרֵר,
אֲנִי אוֹמֵר לְעֲצָמִי
וְחוֹבֵט מֵהָר וּבְכֹל הַכּוֹחַ בְּפָנָיִם.

מְדוּרָה שְׁסוּגוּרָה בְּקַפְסָא
יְכוּלָה רַק לְהַחֲנִק
אוֹ לְהַתְפּוּצֵץ.

נִיר מַעִין / אֵל הַמַּעִיין

מִדֵּי בָקָר, בְּשַׁעַה שְׁלִפְנֵי זְרִיחָה
אֲנִי יוֹצֵא מִן הַמַּעְרָה הַקָּרָה,
מֵאֲצֵל הַמְדוּרָה הַכְּבוֹדָה, הַלְחָה
וַיִּוֹרֵד אֶל הַמַּעְזָן הַחֹם.
הַשֶּׁלֶג סָבִיב נִפְרָד לְטָפוֹת וְזוֹלָג אֶל בֵּין הָאֲבָנִים.
כְּאֲשֶׁר אֲנִי מְגִיעַ, צֵל הַלֵּילָה כְּבָר נִסּוּג
וְהַמִּים הִירָקִים, הַכְּהִים, מְעֵלִים אֵד.
עוֹר הַנֶּעַר בּוֹהֵק בְּשִׁמְשׁ כְּנֹחֶשֶׁת
וְאֲנִי מִכֵּים יַחַד אֶת צְחוּקָנוּ בְּצֹלַע הַהָר.

כָּל הָעֶרֶב הַתְּבוּנָתִי בּוֹ,
יָדִיו קְמוּצוֹת לְאֶגְרוֹפִים, גְּרוֹנוֹ נָחַר,
לֹא מִסְגָּל לְהִסְתַּכֵּל
בְּנוֹ. בִּי.

בְּכַעֲסוֹ הוּא שׁוֹכֵר עוֹד כּוֹס וְעוֹד צִלְחָת,
כְּאִלוֹ אֵין סוּף לְלוּחוֹת
שֶׁכָּבֵר נִפְצוּ הַיּוֹם.
הוּא נִרְאֶה כֹּל כֶּךָ אָבוֹד, כְּאִן לְמִטָּה
אַחֲרֵי הַשְּׁהוּת הָאֲרָכָה מֵעַל,
כְּשֶׁגַּם אֲנִי כָּבֵר וַתִּרְתִּי
עָלֵינוּ. עָלִי.

אֲנִי עוֹד יְכוּלָה לְרַאוֹת אֶת פְּנֵיו
כְּשֶׁיִרְד מִרֹאשׁ הַהַר -
יָד אַחַת סֹפֵר, יָד שְׁנֵייהָ מְטָה,
וְרֹאֶה אוֹתָנוּ: רוֹקְדִים, עִרְמִים,
בְּמַחּוֹל שָׂרִים,
שִׁפְתָיו קְרוּעוֹת וּמְבֹטוּ אַיִם,
רוֹצֶה שְׁלֹא לְמַצֵּא אוֹתִי שֶׁם בֵּינֵיהֶם
אָבֵל מוֹצֵא.

גִּצִּי לוחֹת שְׂבוּרִים
עָפִים, בּוֹעֵרִים, לְכֹל עֶבֶר
כְּשֶׁאֲנִי שׁוֹמְעֵת אוֹתוֹ זוֹעֵק
בְּקוֹל לֹא לוֹ:
לֹא

תַּעֲשֵׂי לָךְ
פְּסָל
אַחֵר

אתה לא ראתי, אבל איך הן רעדו לי
ידיים עדינות בדרך כלל, שורטות וקורעות חזה, ירך, צוואר
בחשך ההוא שכסה על הדממה,
לא יכלת לראות איך הן רעדו לי.
שפתים מחשבות בדרך כלל, לא מאבדות שליטה
נגעו והתירו את כל העצבים החשופים
שרק בחשך כזה נתן להתיר.
בצל החולף שלך איך הצלחת
להפשיט מעלי נקודות חשוכות כל כך
כך שגם עכשו
לכד, עירמה ועדין רוערת
אני ממשיכה ללקק את יערת הדבש.

שולי נחשון, טבילה, 1996–2006, מיצב וידאו, מראה כללי
גלריה גל און תל אביב 2006

שולי נחשון, טבילה, 1996-2006, מיצב וידאו (פרטים)

שולי נחשון, טבילה, 1996-2006, מיצב וידאו (פרטים)

דניאל שאוב / ביקשתי את הים

בקשתי את הים שיתן לי שם חדש
כי עד הוא לכל התמורות
שחלו בי
בשנים החולפות של שיטוטי הבדידות
מהרהרת בחיים, בעולם ובי

אמי ואבי, שניהם ככר אינם
שאפנה אליהם לבקש שם חדש
וגם לו היו, האם יכלו לראות
את העצמי החדש שלי?
האם יכלו לדעת דרך מה עברתי
עם השם אשר פעם נתנו לי?

האל והעולם כלו חרצו את דיני
קשרו לולאה סביב צנארי
הדקוה היטב, הלוך והדק
עד לא יכלתי לנשם עוד
לא להרגיש, לא לאהב, לא לחיות

נקשה עד היות יהירה,
חותרת תמיד לשלמות,
לעוד השגים
שהותירו אותי ללא דם
שגנזלו אותי מחיי

שכנים שלא ידעוני
ראו בי סמל
של תרבויות המטביעות בי
דבור, עמדה, חריצות נחושה,
אפלו ביתי נלחם מלחמה שאין לה סוף
חפה מחטא בעיני אחרים

אך אֵלֶּה, כֹּה חֲסֵרֶת שְׁלֵמוֹת בְּעֵינַי
הִתְחַרֵּיתִי בְּהָרִים
תָּמִיד מִשְׁתוֹקֶקֶת לְעוֹד
קוֹטֶפֶת אֲנִי אֲנִי אֲנִי כִּפְרָחִים

אֵף אֵלֶּה שְׁאֵהֲבֵתִי לֹא יִכְלוּ לְהִרְאוֹת
כְּמֵה חִיוֹנִיִּים הָיוּ בְּאֵמֶת
חֲתוּמָה, כְּלוּאָה, בְּלִתִּי נְגִישָׁה
רְגָשׁוֹת עֲדִינִים חֲמָקוֹ מִמְּנִי
הִתְכַּחֲשׁוֹת יְדוּעַת-חֲזוּרִים

הַיּוֹם נָתַן לִי הַיָּם שְׁלוֹשָׁה שְׁמוֹת
ג'וֹי, זוֹאֵי וְשִׂיֵּאל
נִכְדִּים שְׁמִימִיִּים
לְהֵם גִּיל וְזוֹי שֶׁל חַיִּים
כְּלִי גְבוּל עַד שִׂיֵּאֵי מְרוֹם

הַיּוֹם בְּהַעֲדָר הָאוֹרֶחַת הַלֵּא-קְרוּאָה
שְׁפַעַם רְבִצָּה עַל חֲזוֹי
שְׁרַדְפָּה אוֹתִי יוֹם וְלִיל
אֲנִי פוֹסַעַת פְּרוּקֶת עַל
לֵלָא עֲקוּבוֹת, קֶלָה כְּנוֹצָה

הַיָּם רָאָה כָּל זֹאת
יֹדַע יוֹתֵר מִכֹּל
אֵיךְ צַעַד אַחַר צַעַד
חֲזָרוּ אֵלַי הֲרִגְשׁוֹת
שֶׁל בֵּת הַשְּׁלוֹשׁ

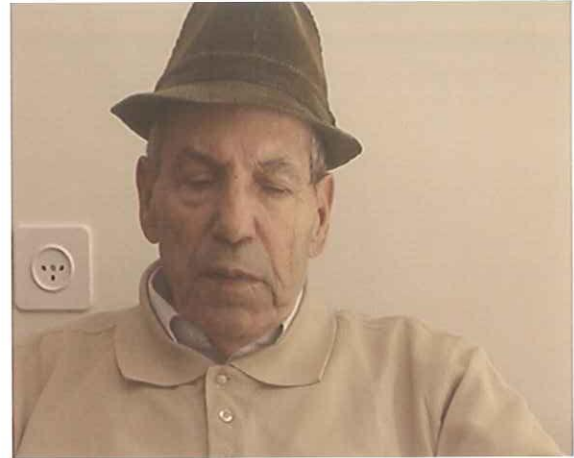
שׁוֹב בְּרִיצַת חֲמֻשָּׁה כְּוִוִּיִּים בּוֹ בְּזִמָּן
אֲנִי מִתִּירָה לְרוּחַ לְסִתּוֹר שְׁעָרַי
לְמוֹזִיקָה לְכַשְׁפָּנִי
לְרִגְלֵי - לְחוֹלֵל לְקַצֵּב הַפְּרָאֵי
שֶׁל הַמוֹזִיקָה הַמְּגָרָה כָּל חוֹשֵׁי
לֹא עוֹד פְּחָדִים, חֲרָדוֹת, דְּאָגוֹת

גַּם אֶל מוֹל עוֹיְנוֹת, אֲבֵנֵי נֶגֶף, אוֹ
אֶתְגָּרִים דְּחוּיִים שׁוֹב וְשׁוֹב
חִיּוֹךְ מִחֲלִיף אֶת הַתּוֹיִם הַחֲרוּטִים הַיְשָׁנִים
מוֹתַח גּוֹף, פְּנִים, יָדַיִם

הַבְּנָה, קַבְּלָה, סוֹבְלָנוּת
מִחֲלִיפּוֹת אֶת גְּדֵר הַתֵּיִל הַיְשָׁנָה
פּוֹרְחוֹת כְּפָרְחֵי בְּרַר רַבִּים כָּל כֶּךָ
בְּשִׁלְל נִיחּוּחוֹת וְצַבֵּעַ
מִהֶפְכוֹת אֶת הַנּוֹף שֶׁהָיָה כֹּה עֶקֶר

גִּיל מְרֻטֵיט אֶת אֵיבְרֵי
נוֹפֵחַ חַיִּים בְּנִשְׁמָתִי
נוֹשְׂאָנִי אֶל שִׂאֵי מְרוֹמִים
מְשִׁיב אוֹתִי לִיִּלְדוֹת
ג'וֹי, זוֹאֵי, שִׂיֵּאל, עֲצָמֵי חֲדָשׁ שְׁלִי.

בעקבות "לכל איש יש שם" מאת זלדה
תרגם מאנגלית: חגי רוגני

לְהַשְׁתַּעֲשֵׂעַ וּלְקוּט שׁוֹשְׁנִים
שְׁעָרֵי צִיּוֹן אֲשֶׁר אָהַבְתִּי
אֵיךְ אֵשֶׁת נְעוּרַיִם הִיא גְרוּשָׁה
וְעַתָּה הַמְּלַכֶּת אֵשֶׁת זְנוּנִים

דוֹדֵי יָרֵד לָגְנוֹ לְרַעוֹת בְּגָנִים
קוֹל דוֹדֵי דוֹפֵק פֶּתַחַי לִי תַמְתִּי
אֵלֶיךָ דוֹדֵי נִפְשִׁי אֲשָׂא
מֵאֵז הָיִיתִי עַל לִבָּהּ חֲרוּשָׁה

יעל מור יוסף, בי רוח ד'ממה, מתוך מיצב וידאו, 2006

וּמֵאַרְץ רְחוֹקָה אֶמְבֹּץ פְּזוּרָה
וְגַם אֶמְנֶה אֶת אַחוֹתַי
אֵיכָה שִׁפְחָה תִירֵשׁ גְּבִירָה
בְּשִׂמְחַת עוֹלָם וְנִטְעִי נְעֻמָּנִים

בְּמִי אֵל תִּפְחָדִי כִּי עוֹד אֶזְכְּרֶה
עוֹד אֶבְנֶה וְנִבְנִית בִּיפְיֶה וְהֵרָרֶה
גְּדֵל כְּאָבִי כָּל עַת אֶזְכְּרֶה
וְהִיא עֵתָה מִתְנַבְּרָה

חלק מהפיוט דו"ץ יָרֵד לָגֹנוּ / ר' חיים בן אברהם הכהן
נלקח מתוך האתר www.piyut.org.il

על פסגת הר הליקון אין שום מוזות ותאמינו - אני יסודית בחפוש
 אולי, אני חושבת, אולי טבלו במעין אגאניפי
 בזמן בו חפשתי בהיפוקרנה
 ולהפך -
 נותנת להן להנות מהספק, בתולות חמקמקות, אפלו שבלב, בלב יודעת:
 אני לא מצאתי.

אבל הירק - מן ירק כזה - איך אני אסביר לכם? ירק רך. ירק לכן מנמר בצהב. ירק
 שעוטף את האבן, חשוף אל השמים, ירק עגולי, מלטף - נוי, רך אמרתי. לכל מלא
 העין. הר קרח סוגה בירק על האבן -
 אל תאמרו לי 'חזונית' - זה משהו אחר.
 אם היה מתר לי להגיד לו, כאדם, הייתי אומרת 'חבקני'. וגם: 'אתה נושם, אתה
 שונה, תוסס וחי. אתה ירק עקש נצמד לאבן חשופה, אדרת מלכים, מרכד טלוא,
 עקש, פורח'. ועוד הייתי אומרת 'ישר כחה'. רק 'איפה המוזות?' לא היה עולה על
 לשוני, עדיף להשאיר את זה ככה, מחפשת את חותם רגלן.

ברולינאות גם ירק יפה. כלם עושים שם הפסקת קפה, מוציאים עוגות
 'עוד מהבית' - איזו השקעה!
 יזהר מוציא מפה: 'היינו שם. אנחנו פה. נגיע עוד לכאן, לשם, לכאן'
 כלם דחוקים סביבו, ידים סוגרות על הכוס, הצותא מחממת,
 מי ישים אל לבו את הרוח דוחקת בעז מפרי בדיותה, אדרבה, שמחה משנה בחיות,
 בדם ההולם,
 הנפש בזה חפשית, דואה 'אנחנו כאן! ינו! אנחנו בפסגת ההר!' הגוף נמרץ וחי
 מי לא מחיך? מתמכר לכאב שבקור? מי לא כאן בחדות תעוזה הרפתקה ומרחב:
 'חפש! חפש!!!'

צלום יפה של רגע של אחוה סוערת - תכף נעוף מהר
 מי כאן רוצה לעוף? - אבל לא, לא לשמש
 דוקא לשם - דולינאות - מין ואדי ירק ומופז
 לא לעוף, לשכב בירק על הבטן - כמו פעם, כשהיינו מפילים עצמנו בגלגול צוהל
 מראש גבעה
 לשכב מתוח, ידים לצדי הגוף, לנשם ואז להתהפך
 פעם דשא פעם שמש דשא שמש דשא שמש דשא שמש דשא שמש
 ולרגע סחרחרת
 ושוב למרומי הגבעה.

תמרה אור סלילת

*

צוֹרַחַת כְּעוֹרֵב אָפֶר, עֵינֵי הַחֲרוּזִית
מִנְקֵבֶת מִבֵּט אֶלְכִסוֹנִי, מַחֲפֵשׁ
נִקְדַּת תְּרַפָּה, אֵין מָה
לְחַפֵּשׁ, אֵי אֶפְשֶׁר
לְהַחֲטִיא, הַנִּקְדָּה הַתְּפִשְׁטָה עַל כָּל גּוֹפִי,
אֶלְרִגְיָה מוֹזָרָה, תְּפִיחוֹת רְכוֹת, דּוֹמְעוֹת,
עַל בִּטְנִי וּזְרוּעוֹתַי, אֲנִי בּוֹכָה מִתּוֹךְ יָדַי
מִדְמָמַת לְמַרְאִית-עֵין, אֲבָקָנִים לְבָנִים
מְסֻמָּאִים עֵינִי, וּפְנֵי
אֲטוּמִים.

*

הַכָּאֵב הַזֶּה שְׁלוּחֵץ צִלְעוֹתַי, מוֹחֵץ
גּוֹפִי לְצִלְלִית דְּקָה, עֵתָה
אֲנִי צֶל נֶדֶף בְּרוּחַ, הַד שְׁטוּחַ
שֶׁל כְּלִיּוֹת תֵּלֶת-מְמַדִּית.
לֹא עוֹד גּוֹף שָׁלֵם, חוֹשְׁנִיּוֹת פְּלִסְטִית,
קַמּוּרִים עֲגָלִים נְלוֹשִׁים בְּחֻמְדָּה;
בְּעוֹלָם הַגְּאוּמְטְרִיָּה הַדוּ-עֶרְכִּית
אֶלְיוֹ נִפְלְתִי נְמֻסְרִים מְסֻרִים
כְּפוּלִים כְּדָבָר שֶׁבִשְׁגָרָה.
אוּלֵי אֲמֻשִׁין: כְּכֹר לְמַמְד חַד
חַד-עֶרְכִּי, בּוֹ אֵין דְּבָר מְלֻבָּד
אֲנִי. וְאַפְסִי. אֵין עוֹד.

חיכינו לג'מוס בשמונה וחצי בדיוק בשולחן הקבוע שלו בחדר אוכל. שולחן של ארבעה בקצה, קרוב לחלון. ישבנו אחד ליד השני עם הפנים לעגלות ההגשה, ככה שנוכל לראות אותו מגיע. אחרי דקה שתיים הוא התקרב עם ההליכה המהירה שלו, הראש מושך קדימה כמו איזה טיל. על הפרצוף היתה לו הבעה של- אם מישהו מעיז לעכב אותי עכשיו אני לא יודע מה אני עושה לו. "אל תפריע לו בזמן הארוחה" לחשתי לשי לפני שהג'מוס הוריד מגש עמוס אוכל במקום הפנוי מולי. "כ-דור וחבר שלו!" רעם בקולו, התיישב והתחיל לחתוך ירקות תוך כדי שריקה נלהבת. "נו, כדור, מזהה?" תמיד הוא חשב, שזה שאימא שלי מלמדת מוסיקה, זה אומר שאני צריך להכיר את המנגינות שהוא שורק. "כ-דור, אני מתפלא עליך. פפגנו של מוצרט. תבקש משין - ככה קרא לאימא שלי - להשמיע לך". הוא חתך בקווים ישרים חסה, פלפל אדום, פלפל ירוק, מלפפון, בצל ירוק ובצל לבן, והעביר לקערה. "אז מה עם כדור וחבר שלו?" נהם בלי להביט לכוון שלנו ובלי לחכות לתשובה. "יש לך ד"ש מאפריקה המתעוררת" - זה הכינוי שהוא נתן לאורה מכיתה ט', אחרי שסיפרתי לו פעם, שהצצתי לה במקלחת ויש לה שדיים של אפריקאית. מאז הוא מוסר לי ממנה ד"שים. הקערה של הסלט היתה מלאה עד הסוף כמעט, וג'מוס לקח ביד אחת את הבקבוק של השמן וביד שניה את הבקבוק של המיץ לימון, הפך אותם וניער במרץ אל תוך הסלט. אחרי זה תפס ביד אחת את המלח וביד שניה את הפלפל ושפך בלי חשבון. ואז בא הקטע שהוא הכי אהב. הוא התחיל לערבב את הסלט בתנועות סיבוביות, עד שהשמן הרטיב את כל הירקות, נזהר שלא יישפך כלום מחוץ לקערה. אחר כך פתח את המכסה של המרגרינה בלו-בנד, לקח פרוסה של לחם אחיד שחור מתוך כיכר שלמה, שהיתה מונחת על המגש, מרח עליה שכבה עבה של מרגרינה, והתחיל לטרוף. הראש כפוף מעל לקערה, ביד ימין המזלג וביד שמאל הלחם. שמעתי את שי לוקח אויר ותקעתי לו מרפק בצלעות, להזכיר לו שלא יפריע לג'מוס. ישבנו מהופנטים והסתכלנו איך הבן-אדם מרביץ סלט ופרוסות לחם אחת אחרי השניה בלי הפסקה. כשהגיע לאמצע הקערה הניח את המזלג והפרוסה בצד וקילף ביצה קשה. הוא שפך עליה מלח ופלפל, זלל אותה בשני ביסים, וחזר לסלט וללחם.

"כמה בריכות שחית היום?" שאל שי והתעלם בכוונה מהמבט העצבני שתקעתי בו. הג'מוס הפסיק לאכול ופתח עליו זוג עיניים בולטות "חבר שלו לא יודע ששואל שוחה כל יום שישים כפולות? באמת, כדור..." הוא קרב אליו את המתקן של המפיות, הוציא חבילה של מפיות, ניגב את הפה וקינח את האף הגדול שלו. "עכשיו תקשיבו טוב. שואל הולך להכין קפה ואחר כך נשמע מה יש לנוער להגיד." הוא

תפס את השולחן, מתח את זרועותיו הארוכות, ודחף את עצמו אחורה עם הכיסא. אחר כך התחיל ללכת, כשהזרועות שלו, בלי המגש שמחזיק אותן, מתנפנפות קדימה ואחורה כמו חייל שעושה צחוק מהצעידה. אחרי כמה דקות חזר עם שתי כוסות מלאות עד הסוף, מטפטפות שביל קפה. הוא הניח את הכוסות על המגש ולגם בשלוק אחד, שכל האגף המזרחי שמע, חצי כוס קפה.

לרגע הזה חיכינו. נמתחנו על הכיסא, מתכוננים להפתעה שהכנו לו: "מצאנו את הכתובת" – שי שיחרר סוף-סוף את הידיעה שהחזיק כל הארוחה. הג'מוס נראה די מופתע. באותו קיץ, בין כיתה ה' לו', הוא היה שולח אותנו לחפש כתובות על שבילים ועצים ברחבי הקבוץ: "מנדל וחייקה לעד", "קבוצת רקפת על הגובה" "יהודה אשכנזי". כל פעם היינו חוזרים אליו לקבל רמז. אבל הפעם גילינו את זה תוך יום. הג'מוס שתה את החצי השני של הקפה בשלוק אחד. "כל הכבוד לבן של ח. ולבן של ג." קרא ברשמיות ועשה לנו תחקיר קצר:

"בשביל בין בית ילדים לברכה?"

"כן!"

"מכוסה באדמה?"

"כן!"

"עם אותיות דפוס?"

"כן, כן"

"נו, אז מה הכתובת?" נשען אחורה עם הידיים שלובות על החזה,

"דרורית 1962!", צעקנו יחד בגאווה.

הג'מוס נעשה רציני נורא. הוא הסתכל עלינו במבט אטום, ולא אמר כלום, אבל כלום. היתה לו צורה של בלון שהוציאו ממנו את האוויר. הוא התחיל להעמיס את כל הכלים והשאריות על המגש, בלי לשתות את כוס הקפה השניה. "לא. זה לא זה." אמר בשקט וקם. פתאום הוא נראה עייף וחסר סבלנות. הסתכלנו אחד על השני מאוכזבים, כששאלו לקח את המגש והלך לשטיפת כלים. רצנו אחרי ג'מוס, תן לנו חידה אחרת" אבל לא עזר לנו שום דבר. הוא מיין את הכלים לפיילות עם המים והקצף. הופ- הכוסות (הריקה וזאת עם הקפה), הופ- הצלחת, הופ הסכו"ם, הופ- הקערה, הופ- הקליפות של הביצה, הופ- המגש. עמדנו שם והסתכלנו. "אבל למה, ג'מוס?" שי עוד ניסה. ג'מוס הוריד אלינו את העיניים והתחיל להגיד: "לפעמים אתה מגלה על השבילים דברים..." והפסיק. "איזה? איזה דברים?" שי לא סבל שלא משלימים משפטים. ג'מוס התכופף אלי ולחש לי באוזן: "ללא כדור, קח את חבר שלו ותתגלגלו מכאן".

אז התגלגלנו משם כדי שלא יתחיל להתעצבן, אבל העניין הזה לא נתן לי מנוחה. ברור שעשינו משהו לא בסדר אבל מה. ואיך אפשר לתקן משהו, כשאתה לא יודע מה מקולקל. בערב שאלתי את אבא שלי מי זאת דרורית. "למה אתה שואל?" לא במיוחד רציתי לענות. אמנם היתה לאבא שלי סבלנות מיוחדת לאנשי שוליים. אבל שאלו היה קצת מעבר לשוליים, ואף אחד מהמבוגרים לא הבין מה אנחנו מחפשים אצלו. שאלתי את אימא אם היא מכירה את פגלו של מוצרט. אימא צחקה, כמו שכבר מזמן לא ראיתי אותה צוחקת, ותיקנה אותי: "לא פגלו! פפגנו!"

פתאום היה לה מצב רוח טוב, והיא הלכה להוציא את החליל, שהמון זמן לא ניגנה בו. היא התחילה לנגן, ואבא ואני ישבנו והקשבנו. אבא שמח שאימא מנגנת, ואני הקשבתי טוב טוב למנגינה העליזה, כדי שאלמד לשרוק אותה, ואולי הג'מוס ישכח מהדרורית 1962 הזאת. מהשירותים שמעתי את ההורים שלי מדברים:

- את צריכה לנגן יותר. תראי איך זה עושה לך טוב.

- אבל ממי הוא שמע על פפגנו של מוצרט?

- זה בטח שאול גורן. את לא רואה איך הוא רץ אחריו?

- אתה חושב שזה יכול להשפיע לרעה?

- תלוי באיזה מצב הוא. מאז המקרה... וכאן הוא עבר לדבר בלחש וכמה שהתאמצתי, והצמדתי את האוזן לדלת לא יכולתי לשמוע כלום. חיכיתי עוד רגע, הורדתי את המים ויצאתי. החלטתי לקום מוקדם בבוקר וללכת לברכה בזמן שהג'מוס שוחה.

הברכה היתה ריקה. טיפסתי מעל השער, התיישבתי על כסא נוח וחיכיתי לו. הדשא היה רטוב מטל. לא רחוק ממני נקרו שני דרורים חתיכת לחם. איזה שקט. אף פעם לא ראיתי את הברכה רגועה ויפה כמו בבוקר ההוא. שמעתי את השער נפתח. שאול הוא היחיד, מלבד המציל, שיש לו מפתח לברכה. "כדור! מה אתה עושה פה!" התקרב אלי במהירות ותפס לי את הראש בשתי הידיים: "איך אני אוהב את הילד הזה!" אחר כך שאל אם אני רוצה לספור לו ברכות. בטח שרציתי. ישבתי והסתכלתי. עשרים הברכות הראשונות הוא שחה בסגנון חזה, שולח זרועות קדימה, מרים את הראש, פוער את פיו לקחת אויר, ושוב מיישר זרועות וחותר את המים. אחר כך הוא עבר לעשרים חתירה, וסיים את המחזור הראשון עם עשרים פרפר. הוא נראה כמו איזה לווייתן שעולה מהמים, ואחר נעלם, שוב עולה ושוב נעלם. בשלב הזה התבלבלתי בספירה. שאול שכח מקיומי. הוא לא עשה הפסקות. רק שחה ושחה.

נזכרתי במנגינה מאתמול וניסיתי לשרוק אותה. שחזרתי לעצמי את התמונה של אמא מחללת בעיניים מחייכות, אבל כל פעם באה תמונה אחרת שדחקה את התמונה ההיא הצדה: אמא שוכבת במיטה בחמש אחר-הצהריים עם עיניים עצומות כמו איזה ספינה טובעת ולוחשת "דורי, אני לא יכולה לקום. תעשה לך לשותות או שתלך לשי". שאול יצא מהמים כולו מטפטף, התקרב אלי בקולות ברררר, וחטף את המגבת שלו ממשענת הכסא שלידי.

החלטתי להיות אמיץ: "שאול, למה כעסת אתמול?" הוא תקע בי מבט: "עזוב, כדור" והתיישב לידי עטוף במגבת. "אתם פשוט לא מצאתם את הכתובת הנכונה." שאלתי לאיזו כתובת הוא התכוון, והוא אמר: "יערי משקר" או משהו כזה. "ראינו את זה" הסברתי לו "אבל זה לא היה מכוסה באדמה." "עזוב כדור, זה לא חשוב" הוא ניסה לסגור את העניין, אבל אני התעקשתי: "בגלל זה התרגזת? בגלל שלא מצאנו?"

"אוי מוח זעיר וחמוד" - הוא שוב תפס לי את הראש בידיים - "זה לא בגלל מה שלא מצאתם אלא בגלל מה שכנ מצאתם". ידעתי את זה אבל רציתי להיות בטוח.

"מי זאת דרורית" שאלתי ועצרתני את הנשימה. ידעתי שאני מסכן את החברות שלנו.

הוא שתק קצת ואחר כך אמר: "היא היתה הבחורה הכי יפה בקיבוץ".

"אבל איך זה קשור אליך?" כבר לא היתה לי סבלנות.

שאול ישב ושתק עם עיניים עצומות. כבר חשבתי שנרדם, אבל פתאום כיסה את העיניים עם הידיים והתחיל לזוז על הכיסא מצד לצד, כמו בתפילה אבל הצידה, "אתה מכאיב לי, כדור, אתה לא יודע כמה שאתה מכאיב לי." הגוף שלו צנח קדימה לעבר הברכיים, הזרועות נשמטו עד שנגעו בדשא. ואז הוא הסתובב אלי עם עיניים אדומות ואמר "היא היתה הציפור שלי, כדור. היא היתה הפרפר שלי. האשה הכי עדינה בעולם, הכי לבנה, הכי שקטה. הכי יפה. איך אני אתאר לך אותה. תחשוב על פרפר. לא צבעוני. לבן. שקוף. שאתה לא רואה אותו כמעט. רק מרגיש את הרפרוף של הכנפיים." הוא הניע את כפות ידיו בתנועה של פרפר קרוב לפני. הלחיים שלו נשטפו דמעות, ואני הרגשתי איך הבכי שלו מתחיל לקחת אותי אתו, כמו מפולת של אבנים מדרדרות, שאני לא יכול לעצור את זה, ושאני אוהב את האיש המטורף הזה, וכבר לא יודע אם אני רוצה אותו לצדי בימים שיבואו, שנראו כל כך מסוכנים, ושאם אימא תקום מהמיטה שלה אולי אוכל לספר לה על כל זה. הרגשתי שאני חייב לראות אותה. חייב. שאול תאר לי בדיוק איך דרורית מתה לו, כאן, בברכה מהתקף אפילפסיה, ואיך הוא לא שם לב, מרוב שהיה שקוע בשישים כפולות שלו, ורק אחרי שגמר לשחות הוא גילה אותה בקרקעית הברכה – "הנה שם", הצביע לאמצע הבריכה.

בימים שבאו אחר כך הפסקתי לברוח אל שאול לרפת. אמא תפסה פיקוד, והיתה באה בבוקר לבית ילדים, לראות שאני הולך לכתה. הפסקתי להסתכל למעלה ולמטה, לחפש כתובות על שבילים ועצים. הלכתי ישר. ושכחתי הרבה. ורק בימים שהמנגינה ההיא נשרקת לה בהיסח הדעת מבעד לשפתי, אני זוכר הכל.

צא לי מהבטן
בכריעה הבאה
בחדש שמיני
ושמנוני
ובוא אלי נפלה
ופליאה
צאצא צבעוני שלי
תוצר של הגזמה
או נפוח
סתם הסתפות
אל האור
בקצה התעלה
אל היציאה
מעבודות לחרות
אני מתכוננת
כשירדו המים
משמים
בפתיחה של עשר אצבעות
ותברא האמונה
שיש שם ממעל
אלהים
או משהו אחר
גדול יותר
ששומר עלינו
קטנים

בינתיים אני קוראת לך זכוכ הצצה שלי
כדי להתחזק

תלמה נבו / בואי כלה

ל.ט.ז.

נְשׁוֹרֵת שְׁעָרַי מִתְחַת
לְטוֹרְכָן צְבֵעוֹנִי
זֶהְבֵּת חוֹרוֹן
לְכֵה דוֹדֵי מִפְרָפֵר,
מִפְרָפֵס, מִתְמַלְמֵל
בְּשִׁפְתוֹתֶיהָ

עֵינֶיהָ נְשׁוֹאוֹת
אֶל הַהָרִים
לְבֵה נֹקֵשׁ
כְּצִפּוֹר נִמְלָטָת

בְּחִמְלַת נֶפֶשׁ
חֹלְמַת בְּלַחֵשׁ
אֶת זְמַרְת הַמְּלֹאכִים
בְּכַנְסֵית הַחֶסֶד

בּוֹאֵי כְּלָה
בְּרַכֵּי נֶפְשִׁי
עוֹטָה אוֹר

*

הוא הִיָּה מְשׁוֹרֵר. לֹא שָׁאֲנִי יוֹדַעַת מֶה זֶה אוֹמֵר, 'מְשׁוֹרֵר',
שָׁעֲרוּ פְּרוּעַ, אֲךָ רוּחוֹ עוֹבְרַת עַל גְּדוּתֶיהָ בְּשִׁפְעָה
נִגְרַת בְּרַחוּבוֹת הָעִיר. חוֹדְרַת לְסֻדְקִים. פּוֹרֶצַת אֶת הַסֵּכֶר.

הוא הִיָּה מְשׁוֹרֵר. לֹא שָׁאֲנִי יוֹדַעַת מֶה זֶה אוֹמֵר,
(אֶת זֶה כָּבֵד כְּתַבְתִּי) אֲבָל לְפַעֲמִים, כְּשֶׁהִיָּה מְאֹשֵׁר
מִפְּזִים לוֹ בְּלוֹז יֶשֶׁן, זְחוּחַ, עַד הָאֵלֶּהִים, יְהִיר שָׁאִין שְׁנֵי לוֹ -
אֶפְשָׁר הִיָּה פְּשוּט לְמוֹת מְרַב בּוֹשָׁה. אִף פַּעַם לֹא יָדַע לְהִתְנַהֵג, הָרִי
מִי מְרַאָּה כְּכֹה אֶת אֲשֵׁרוֹ בֵּין אֲנָשִׁים?
וְעוֹד עַל מֶה - עַל צְלִילוֹת הָאֵוִיר? עַל עָנָן?

אֲנִי פִּגְעָתִי בּוֹ. פַּעֲמִים. פַּעֲמִים זֶה יוֹתֵר מְדִי אֲבָל
כְּמֶה קַל לְפַגֵּעַ בְּמְשׁוֹרֵר! כֹּה קַל לְפַגֵּעַ בְּמְשׁוֹרֵר!

מירי אבקסיס / מה שאין בשיר

מָה שְׁאִין בְּשִׁיר
הוא כָּל מָה שְׁנִשְׁגָּב בְּמִשׁוֹרֵר
הוא מְסִתֵּר
מֵאַחֲרַי
מָה שְׁאִינוּ יְכוּל לומר
לְפָנַי
מָה שְׁאִינוּ רוֹצֵה לְסַפֵּר
לִיד
מָה שְׁחֹנֵק אֶת גְּרוֹנוֹ
בְּתוֹךְ
כִּף הַיָּד שְׁחִפְנָה אֶת כִּף יָדָהּ שֶׁל בְּתוֹ

בעקבות שירו של אריה סיוון: 'מה שאין בשיר'

בְּשֶׁבֶט דֶּק שְׁבִינֵי
אֲנִי יוֹצֵא אֶל הַשָּׂדֶה;
לְכָרוֹת רֵאשִׁים שֶׁל
הַקּוֹצִים: חוֹחִים פּוֹרְחִים
וְגִדְלָנִים דּוֹקְרִים, כִּי
שָׁפִים. הוּ, שְׁכָרוֹן
הַכַּח שֶׁל הַיָּלָד
הַחֹלֵם. בְּחֶרֶב דְּמִיוֹנִית
אֲנִי מִכָּה סְבִיבִי;
קַפּוֹדְנֵי הַקִּיץ, מְקַפְּדֵי
הָרֵאשׁ, וּבְרִקְנֵי הַנַּחַל
הַיְרֻדִים. הַשֶּׁבֶט הַמּוֹנֵף
שׁוֹרֵק, וּבְאַבְחֹת חֲדוֹת
נִעְרָפִים רֵאשִׁים. וְרֵק
הַשְּׁבִיל, טְבוּל הַדְּמִים,
שֶׁלְאַרְכוֹ חֶלֶף מִטָּה
כַּחֲזִי וְגִבּוֹרְתִי, רֵק
הוּא נוֹתֵר מְאַחֲזֵרִי.

מוֹרִיק לְפֶתַע וּמִפְתָּה
לְשׁוֹב: עֵטוֹר גְּבוּרָה,
שְׂבַע תְּהִלָּה, וְאֶזֶן
שְׁחָרְשָׁה מִהֲתְרוּעוֹת, בֹּא
יָלָד פָּרָא מִתְאַכֶּזֶר,
עֲלֵה אֶל שַׁעַת
הַרְחָצָה בְּבֵית הַיָּלָדִים.

אלישע פורת / וכולם יודעים, וכולם רואים, אבא כבר נוצח

קריאה מאוחרת בשירו של אבא קובנר, "גן",
כל שירי אבא קובנר, כרך ד', עמ' 162

גן. בחלון הבית הלכך מצלצל
שעון מעורר. מיכה יבוא למועדון
לשחק הערב שח.

והכל יודעים והכל ראו,
מיכה כבר נצח.

עושה מיכה דרכו בחצר
השמש במשקפיו, במשחק חוזר
תמיד מאיר לי מזלי

הוא חושב. והכל יודעים הכל ראו,
מיכה כבר נצח.

באה לקראתו רחל. פורס
לה מיכה חיוך חכם
וכמתנצל: הערב -

אם אין לה דבר חשוב לעשותו
היי לי קמע למשחק.
רחל תוהה: ערב חג. ובחפזה
נשמת מכתפיה סודרה. לרחל

יש צמה חמה. למיכה יש
מלים חמות. הולכת לה רחל
ואינה רואה
מיכה את צלו אוסף
מסודרה.

מִצְחוֹ כּוֹאֵב, הוּא מְחַשֵּׁב. בְּיָדַי
הָיָה צְרִיחַ. מְלֶךְ. וּבִפְרֵשׁ
לוֹ נִמֵּן עוֹר לְהִתְחַיֵּל מִהֶלֶךְ חֲדָשׁ.

שירו המרגש של אבא קובנר, "גן", המוקדש "לזכר מיכה ורדימון", הוא שיר שהפך לאחר מחלתו האחרונה, ומותו שלו, למעין שיר נבואי. שיר המנחש את הבאות. שיר מאד "מקומי" כביכול, העשוי מחומרים מאד לוקליים של קיבוץ עין החורש, אי אז בשנות הששים של המאה העשרים. אבל יש בו הרבה יותר. זהו שיר קינה אירוני, שיר שמתהפך כמה פעמים, על מיכה ורדימון ז"ל, ממיסדי קיבוץ עין החורש, שכנו וידידו של קובנר שנים רבות.

מיכה היה ידידו לשכרון הריקוד החסידי, בלילי חג בקיבוץ, שותפו להקשת הקצב המהפנט על פחי הזיתים הריקים. ידידו ושותפו לנסיונות "ההחיאה" של שירי היידיש מהגולה ההיא שנמחקה. מיכה היה שחקן שחמט מעולה ו"מכור". הוא הרבה לשחק בערבים, ליד שולחנות השח המעוצבים שב"מועדון לחבר". הוא אף החזיק, כאספן, ערכות שחמט מגולפות מפולין ההיא, מיערות זְקוּפְנָה והרי הקרפטים, מעשה ידי "ההרריים" הפולנים.

כשחלה מיכה ורדימון במחלת הסרטן, וסבל סבל נורא, השפיעה מחלתו על אבא קובנר מאד. הוא לא שכח את זעקותיו של מיכה, בלילות, ממש מעבר לחלונו. הזעקות שהגיעו אליו מעל לדשאים, מעבר לגינות, באותם לילות טללים לחים של קיץ. והגן, הגן המטפורי, אבל גם גן הנוי האמיתי, המטופח, של הקיבוץ, הפך לזירה נוראה, זירה עוינת. הגן המופלא הפך בסופו של השיר, אבל גם בסופם של חיי מיכה ורדימון, ל"גן הימורים", שבו מהמרים, על החיים ועל המוות, כנגד "בעל המועדון", לא "המועדון לחבר" הצנוע של הקיבוץ, אלא המועדון המפואר של החיים, יוצאים כנגדו לקרב האחרון, שממנו המפסיד אינו שב.

גם אני שמעתי, יחד עם קהל חברינו, את אבא קובנר קורא את השיר באזכרה לזכרו של מיכה. וגם באזני נחרתו השורות החוזרות של השיר. שורות "המקהלה המדברת" כביכול, ממש כמו בטרגדיה יוונית. מקהלה שיודעת את הסוף הטראגי עוד לפני ההתחלה. אבל משום מה, לא בנוסחן המקורי: "והכל יודעים, והכל ראו / מיכה כבר נוצח". אלא דווקא נחרתו בי בלשון הווה עכשווית מאד: "וכולם יודעים, וכולם רואים, מיכה כבר נוצח".

שחקן השחמט המצטיין הפסיד במשחקו האחרון. חרף מיומנותו, וחרף אהבת המשחק שלו, וחרף הבטחות הגן המטופח. "והכל יודעים, והכל ראו / את המנצח למראשותיו!". כל כך מוחלט, כל כך סגור, ללא מוצא, שאפילו אהבה מאוחרת, אולי פרשיית אהבים אֶפִּילָה ומרומזת, "אהבת רחל", המוזכרת בשיר, אותה אהבת אשה שהיתה אמורה לגונן עליו, גם היא אינה יכולה להציל את מיכה ורדימון

מסופו ההכרחי. אותו הסוף, שחוץ ממנו עצמו, כבר כולם רואים וכולם יודעים.

מיכה השמח והמשמח, מיכה הפזמונאי השיכור מהווית החג, מיכה הרקדן והמרקידן, זה שמוליך את שרשרות ה"רונדו" בחגים, המנהיג שמנפנף במטפחתו, ממש כאילו היה מוליך ריקוד מתלהם של נערי "השומר הצעיר", בקן של נְרֶשָה, לפני יותר מיובל שנים. לפני הכל, לפני המבול, לפני שחרבה ורשה היהודית, לפני שאבא קובנר יצא אל היערות, לפני שהגיע עם שרידי "הנוקמים" לגן של עין החורש.

באותם ימים, שנכתב בהם השיר, שבהם פתח מיכה "במסעו החדש", הסתובב בארץ סרטו המהמם של הבמאי השבדי אינגֶמר בֶּרְגֶמן, "החותם השביעי". הכומר המכופתר, מנהל את משחק השחמט האחרון שלו, אל מול מלאך המוות, שהגיע אל הצופים ממעמקי המסורת הנוצרית, ומדמיונו הקודח של אשף הקולנוע השבדי.

האם מותר לי לשער, באיזו ערגה עצומה ותאוות קולנוע, שמעולם לא באה על סיפוקה, בלע אבא קובנר את הסרט הזה? האם מותר לי לדמיין, איך פרץ ויצא "משחק השחמט האחרון", מתוך מסך הברד הממורטט של חדר האוכל הישן, של קיבוץ עין החורש, אל הדשאים הנפלאים של המשק, אל הגן, גן הנוי, שלא היה כדוגמתו, אז באותן שנים, בכל התנועה הקיבוצית כולה?

האם מותר לי להניח, שכאן נעשתה "מלאכת הַמְרָה" שירית מפליאה, ממשחק ההכרעה הטראגי בין גיבורי הסרט בשחור-לבן של הגאון השבדי, אל דפי מחברת השירים של אבא קובנר? אצל אותו אבא קובנר, שלא פעם ולא פעמיים, אם בשיריו ואם בדברים שנשא או כתב, רמז ואף יותר מרמז, שחלומו הגדול היה ועודנו להיות במאי קולנוע גדול? ומה מושך יותר, כבמאי לא-מוגשם, כקולנוען מוחמק, אבל גם להוט נורא, מאשר לביים שוב, טוב יותר מהשבדי הרחוק ההוא, את הסצינה המדהימה הזו? סצינה שבה חייו של המשחק, אם כומר שבדי ואם מיכה ורדימון, על מיטת ייסוריו בלילה המחניק, תלויים בנצחונם האחד והיחיד על לוח המשבצות האינסופי?

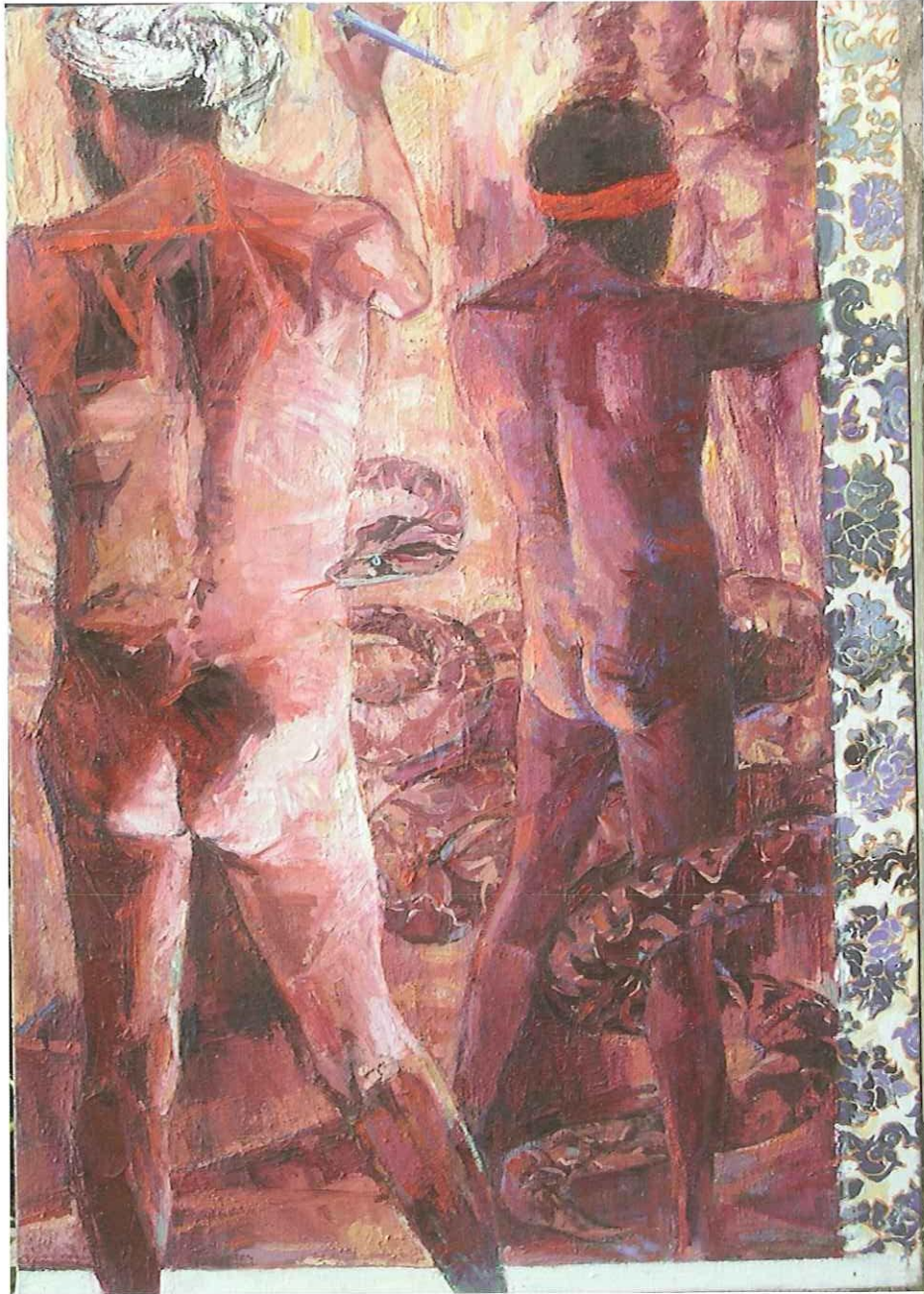
"עושה מיכה את דרכו בחצר
השמש במשקפיו. במשחק חוזר
תמיד מאיר לי מזלי.
הוא חושב. והכל יודעים הכל ראו,
מיכה כבר נוצח."

אבא קובנר ידע היטב שבמשחק החיים מול המוות, כשהגוף אכול ומכורסם במחלת הסרטן הנוראה, אין משחק חוזר. ולא יהיה משחק חוזר. ושום מזל לא יאיר. לא למיכה, לא לכומר השבדי, ואף לא למשורר עצמו. ולאחר שנים, כשחלה אבא קובנר בגרונו, והתהלך ב"גן" שלנו, הגן הנהדר שלנו, בצוואר נפוח, התנגנו בי

כמאליהן, השורות הללו הלא מדוייקות, של מה שצריך להיות "הפזמון החוזר" של שירו: וכולם יודעים, וכולם רואים, אבא כבר נוצח!

הבמאי הגדול שיכול היה להיות, במאי החיים ובמאי המוות, נוצח במשחקו האחרון. אפשר שידע שלו עצמו, שלא כמו למיכה ורדימון, לא יאיר המזל במשחק החוזר. הוא "ניצל" את מזלו "המאיר", יותר מדי פעמים בחייו מלאי התהפוכות. לא נותרה לו, "במזוֹנה" של חייו, חלופת מזל ברת-תוקף. האם אפשר להניח, שהוא עצמו, על ערש מחלתו, ציטט לעצמו את השורה המופלאה, המטאפיזית "חייָה, פְּתַח אבא, מסע חדש"?

האם ניתן להניח שבחולפו במסעו האחרון, על פניו האטומות של "בעל המועדון", משוכל הזרועות, שעמד בצד, בין מלוויו הרבים, באותו יום של שלהי קייץ מאובק, כשהובא למנוחות, אמר לעצמו בקולו הנפלא שחזר אליו לפתע, שבפעם הבאה הוא לא יטעה כמו שטעה בפעם הזו. בפעם הבאה כשיביים את העולם, בסרט שחור לבן שעוד לא היה כמותו, מיכה ורדימון יזכה במשחקו האחרון. והכומר השבדי ינצח את בעל החרמש. והוא עצמו, "המשורר", ירכן ו"יאסוף את צילו", וינוע "ויתחיל במהלך חדש". וכולם יידעו, וכולם יראו, שהוא לעולם לא ינוצח.

דני זק, דיוקן עצמי עם נחש, 2006, 118x82

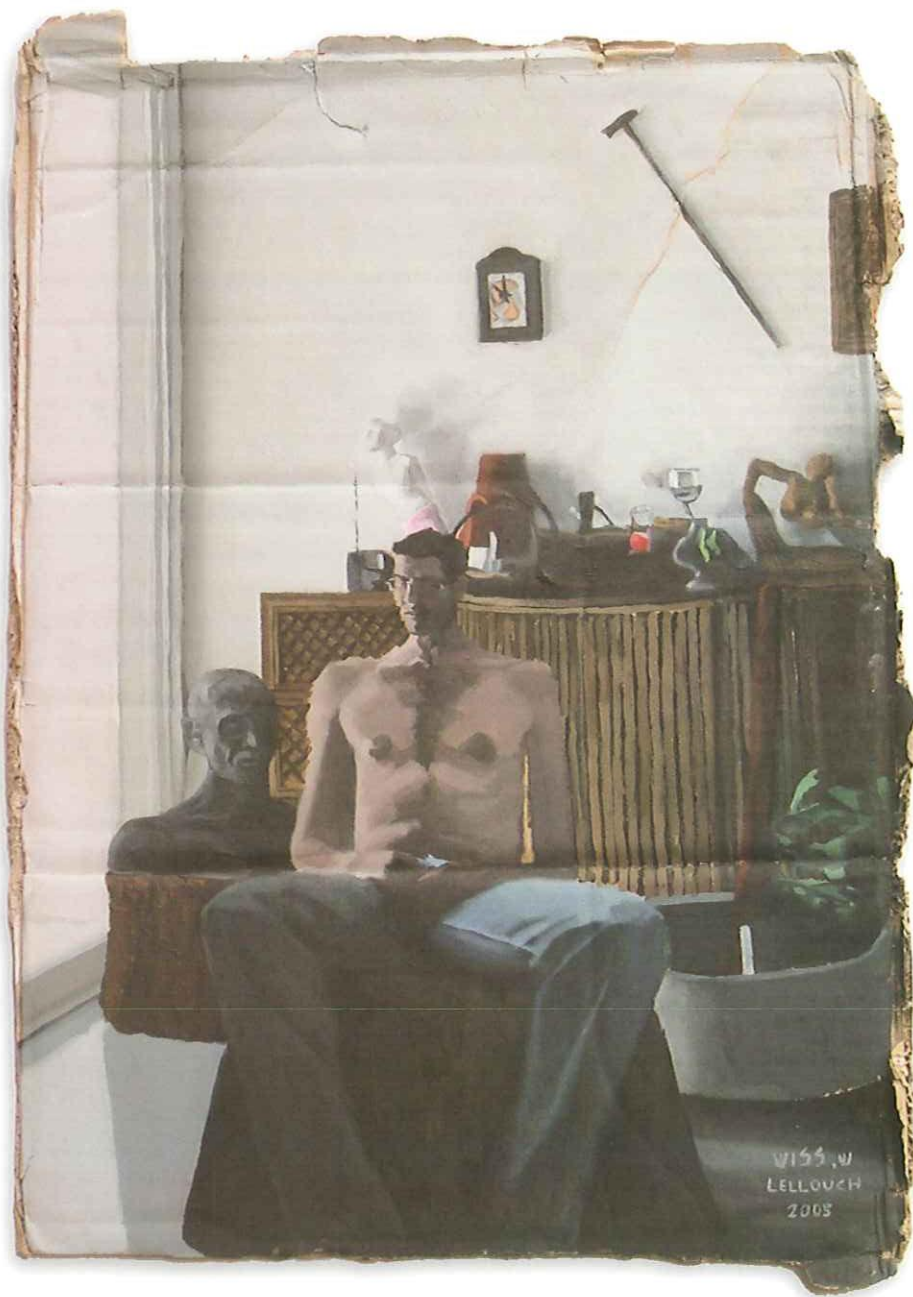
על ים של הכרה יצוף
יציר בשר דמיונותי
לילות שחורים
ובית ילדות הו מגדלור
שמחת הטביעה בדיו שחור
אלפי ירקרקים במסכי הראיה
ונהר חיות זורם אל
יעד לא נודע
רשתית בולעת כתמים של גון
מתוק כדם אפל
לטהרו, להרגילו
בענג עתידי
כל תכליתי כל יעודי
קולות עוטפים פרסות סוסים
ותאנה גדולה לתת לקחת
ולהשרף
בחשך של טקסים

דני זקן

*

כְּצִיד עַל טְרַפוֹ הָאוֹר
שְׁעוֹן בְּקַנּוֹ לְטוֹוֹת
רְפִירוֹת שֶׁל הַבָּלִים

חֵית לִילָה מְשַׁחֶרֶת
עֲכָשׁוּ בְּחֹדֶר הַחֶשֶׁךְ

שלומי ללוש, דיוקון עצמי, 2005, 45x55 בקירוב

אורי מרטון / אך הבל איש

עַל הַסִּפְסֵל
בְּקֶצֶה הַשְּׁבִיל הַמְרֻצָּף
אֲשֶׁר יָמִיו כִּימֵי הָאֲבָנִים -
אֵשֶׁב בְּנַחַת, מִשְׁעֲנֵתִי בְּיַד גְּרוּמָה
וְתִקְנֹתֵי אֲשֶׁר אֶפְסָה.
שֵׁם אֲדַבֵּר בְּאֲזְנוֹתֵיכֶם, כְּמוֹ הַפֶּל מוּצָף
אוֹמֵר הֵכֵל, וְלֹא אֲשֶׂא פָּנִים.
שֵׁם אֲסַפֵּר לָכֶם כָּל מִי, כָּל מָה.

וְלֹא עֵתָה.
בְּבוֹא הַיּוֹם, אֲזִ אֲסַפֵּר לָכֶם.
הוּ, כֵּן, בְּחֻמַּת וּבְאֶף
וְאֲסַפֵּר, וְלֹא אוֹכֵל לְחֵדֵל
אוֹמֵר, אוֹמֵר, עַד נִפְשְׁכֶם תִּיעֵף
אֵשֶׁב אֶתְכֶם לְרוּחַ עֵרֵב
וְאֲסַפֵּר לָכֶם כָּל מָה.

מִחוּץ תִּשְׁכַּל חֶרֶב
מִחֲדָרִים אֵימָה
וְרוּחַ סְעָרָה
וְקוֹל גְּדוֹל
וְלֹא נָדָם - - -

וְאֲזִ תִּדְעוּ: אַךְ הֵבֵל מִחֲשָׁבוֹת אָדָם...
וְאֶף אִם בְּתוֹכְכֶם יִזְכֹּר, יִחַבֵּיא -
הֵן כָּל יָמָיו כְּצֵל נְטוּי
בַּיּוֹם יִצִּיל מִחֶרֶב; לְעֵת עֵרֵב יֵאָדָם
יְבוֹשׁ וַיִּכְלָם, אַךְ לֹא יִסְכַּר אֶת פִּיו
כִּי לֹא יִקְצֶה מִן הַפְתוּי.

בְּסוֹף הַקִּיץ שׁוֹב יַחֲיוּ הַצְּפוּרִים
הָהוּן, אֲשֶׁר הָיוּ מִתּוֹת לַנְּשִׁיקָה
שֶׁל שְׁמֶשׁ בְּצִמְרוֹת הָעֵד.
יָשׁוּבוּ לְחִיקִי, כְּמוֹ הַסְּפוּרִים;
וְדַאי אֲשַׁב עִם חֲשֻׁכָה
כְּאֶמֶשׁ, מִשְׁעֲנֵתִי בְּיָד
עַל הַסְּפֶסֶל הַהוּא, בְּקִצֵּה הַשְּׂבִיל
בֵּין מַחְטִים בָּלִים שֶׁל אֲדוֹן רַב שָׁנִים
שֶׁכָּבַר חֲדַל לְתִמְהָה.

עוֹד אֶסְפֵּר לָכֶם הַכֹּל וְלֹא אֶשָּׂא פָּנִים.

אִם עוֹד תִּהְיֶה.
וְאִם תִּבּוֹאוּ.
אִם תֵּאָבֹדוּ לְשִׁמְעֵי.

אני שקרן מילדות! יש בטח כמה שקוראים עכשיו את הווידיו הזה ואומרים לעצמם, סוף סוף דבר אמת. ואני אומר לכם שקרן נולדתי ושקרן אמות. אז למה דווקא עכשיו כשאני נובר בפצעים שכאלו הגלידו, אתם חושבים שאני מספר אמת? כי אני מציג את עצמי חלש ופגיע? אז אני יודע, לחשוף חולשה זה לצבור כוח. מפלס האמינות שלך עולה, ויותר מזה, אחרי שאתה בעצמך פתחת את הדברים, אמת או שקר, כבר אף אחד לא יכול לזרוק לך את זה בפרצוף.

שקרן טוב מאמין אחרי זמן לשקרים של עצמו, הוא מאכסן אותם בדיסק הקשיח כאינפורמציה אמת. ואחרי זמן הכל מתערבב. עכשיו, כאשר אני הולך אחורה מנסה להיזכר בילדות שלי, במשפחה פולנית הגונה, אני כבר לא בטוח אם הזיכרונות האלה שיש לי אמיתיים, או שהם חלק מעולם שקרי הזוי שבניתי במקביל לאפרוריות והשעמום של חיי האמיתיים. והדברים האלה שאני חושב שעשיתי אולי רק רציתי לעשות, ובעצם מה לעזאזל ההבדל.

אבי היה פקיד ממשלתי, לא להאמין באיזו עבודה עלובה הוא נתקע. היה קם בבוקר רק בשבילנו כמו שאימי הייתה אומרת. לא שהאבות האחרים עבדו במשרדי פרסום או באיזה חברת ברוקרים, ממש לא. בילדות שלי, ג'וב נחשב היה נהג באגד, או קצין בצבא קבע. בשכונה החדשה סיפרתי לחברים בכיתה שאבא שלי רב חובל. זה נראה לי אז מקצוע הולם, המאבקים הבלתי נגמרים כנגד הים האכזר, כמו קפטן נמו, עבודה שבאמת שווה לחיות בשבילה.

האמת שהיה חוזר בארבע מהמשרד, נשכב על הספה עם העיתון ומייד נירדם והנחירות הקצובות שלו בדמיוני נשמעו כנחרות הימאים השכורים על הסיפון המטלטל, ישנים למרות מכות הגלים שמתנפצים על חלומם. וקפטן נמו שראה את הסצינות האלה אלפי פעמים, עומד בגשר לבוש במעיל הארוך, מתבונן בהם ומוצץ בשלווה את מקטרתו, יודע שמחר הסערה תהיה בשיאה והוא צריך אותם מוכנים למאבק.

בבית של חבר שלי יעקוב רוזליס, שאביו היה סבל בנמל חיפה, אני ממש לא מאמין איך הוא לא מכיר את אבא שלי, רב החובל שפירא. וכשהוא אומר שהוא מכיר את כל רבי החובלים בנמל, אני מבין שנתפסתי, כי סתם הוא לא היה אומר דבר כזה. אבל אני לא מודה, כי אני לא יעמוד בבושה הזאת. "הוא בכלל לא מגיע לנמל חיפה הוא הקפטן של ווילהלמינה, אניית משא הולנדית ענקית. (שהרכבתי מלגו לפני שבועיים) והוא כל הזמן מפליג מאמסטרדם לדרום אמריקה" אני אומר בשקט. "מרטרדם" הוא מתקן אותי.

וכפות הידיים שלי כבר לא מזיעות ואני חושב שגם הסומק ירד לי מהפנים. דמיון עשיר תמיד היה לי, אבל פיתחתי גם תגובה מהירה וזיכרון לא רע. כך שיכולתי להמשיך עם השקרים, לחיות בתוך עולם מדומה, שהיה עדיף מבחינתי על תחושת

החנק והכניעה לחיי האפורים. מפעם לפעם כשאני נתפס בשקר, גל של בושה מכה בי בחזה, מלווה בצריבה חדה בבטן שקורעת אותי מבפנים לחתיכות.

***

היא הגיעה לבסיס עם הטירוניות האלה מבה"ד 12 שבאו לעזור לנו בניקיונות לפני איזה חג. היה לה שיער קצר מאד ששיווה לה מראה נערי, אני חשבתי שהיא נראית נפלא. היא הייתה אחרת, רצינית, שתקנית, לא לוקחת חלק בהווי המטופש של החברה. בערב תמיד יושבת לבד בשולחן האחורי בחדר האוכל, קוראת איזה ספר. דוחה באדישות, ולפעמים בציניות, כל ניסיון חיזור של החרמנים בבסיס. אני כבר הייתי מאוהב בה לגמרי, למרות שלא דיברתי איתה אפילו מילה אחת. חשבתי שכל סימן התקרבות מצדי יהרוס את סיפור האהבה הזה, אז נשארתי בצד לא לוקח שום סיכון של דחייה.

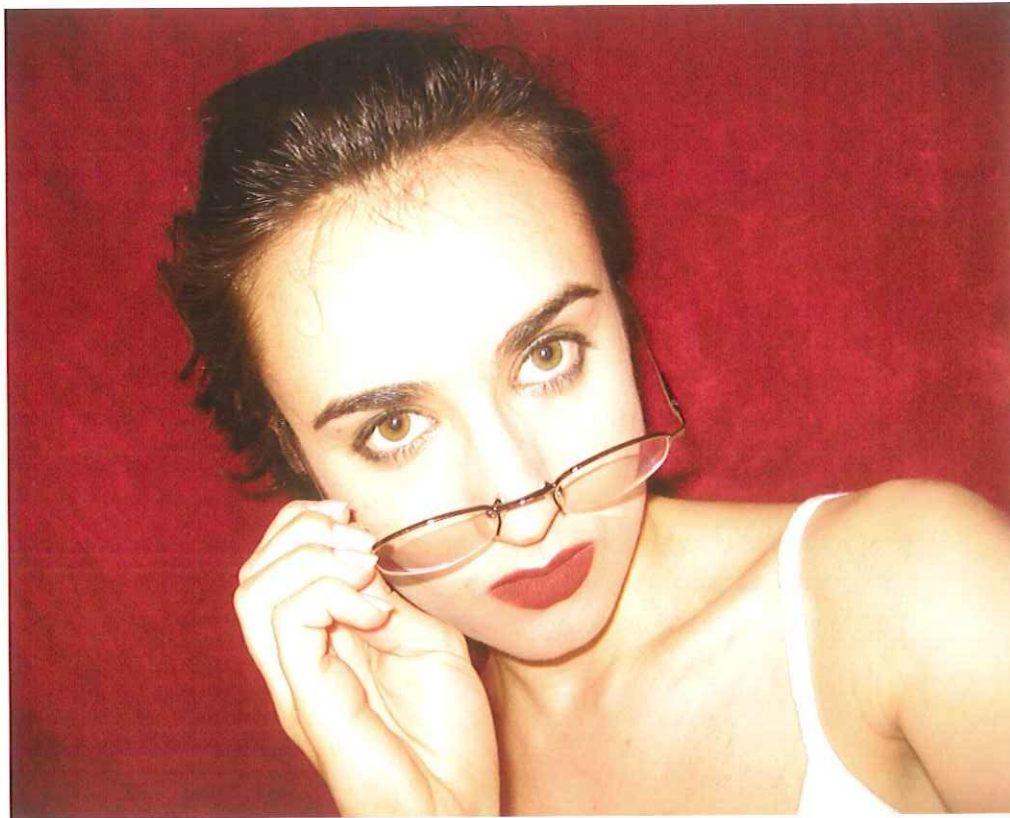
אני אפילו לא הייתי אומר לה שלום כשהייתי חולף על פניה, עדיף ככה, אהבה כמו בחלום שאתה לא רוצה להתעורר ממנו. אני חושב שהיא בכלל לא משגיחה בקיומי, ואני בסתר מחפש את נוכחותה כל הזמן. רואה אותה עטופה במגבת הולכת למקלחת. ומחכה שתצא רטובה ורעננה ותתלה את הכביסה על החבל מאחורי האוהל. עוקב אחריה לבושה בג'ינס משופשפים וטי-שרט נכנסת לחדר האוכל בערב, ואני מגיע אחריה, מתיישב בשולחן שליטה, אוכל ומתבונן בה, משפיל את עיניי רק שהיא במקרה מביטה לעברי.

ואז לילה אחד נפרצה מערכת החלום. והדברים יצאו מכלל שליטה, מצאתי את עצמי מאחורי האוהל שלה מוריד את התחתונים והחזייה שלה מחבל הכביסה, מריח אותם כשאני מתחמק ממגורי הבנות בחסות החשיכה. אחר-כך במיטה אני מנשק את לבניה מניח אותם על פני וצווארי. מוקדם בבוקר לפני שהחברה באוהל מתעוררים, אני מחביא אותם עמוק עמוק בתוך הקיטבג שלי. בערב היא התבוננה בי בחדר האוכל כשישבתי בשולן הסמוך, ואני בפעם הראשונה החזרתי לה מבט עד שהיא השפילה את עיניה.

בלילה נכנסתי לאוהל שלה והתיישבתי על הרצפה ליד המיטה שלה. חוץ ממנה ישנו באוהל עוד שלוש בנות מהבסיס. אני לא מאמין שאני שם, מלטף את צווארה ואת שדיה באוויר כאילו נוגע, והיא ישנה בשלווה נשימותיה ארוכות ושקטות. למחרת בלילה ובלילה אחרי, ובזה שאחרי, זה אותו סיפור רק שאני נעשה נועז יותר ואתמול הכנסתי את היד מתחת לשמיכה שלה מרגיש את חום גופה נוגע לא נוגע ברגליה.

האובססיה הזאת השתלטה עלי לגמרי, בשרידים אחרונים של שפיות אני מבין שאני הולך ומשתגע ושהסיפור הזה לא ייגמר טוב, אבל אני לא יכול לעצור בעצמי. בלילה נכנסתי לאוהל בודק שהן כולן ישנות מתיישב ליד המיטה שלה על הרצפה מנשק אותה מעל שפתיה מרגיש את הבל פיה על פני. מכניס את ידי מתחת לשמיכה ומלטף בעדינות את רגליה. ואז היא פותחת את עיניה מתיישבת במיטה כשבידה עוזי שמכוון אלי. אני קופא במקומי לא מסוגל לזוז.

"ומה עכשיו, אתה רוצה לזיין אותי בשינה שלא ארגיש. או שאתה לא תיקח סיכון שאתעורר, ותחנוק אותי לפני שתזיין אותי" היא אומרת בשקט ומכניסה לי צרור לחזה, נותנת לי למות עם הבושה הזאת שצורבת לי בבטן, וההשפלה שקורעת אותי מבפנים.

ליאה ויסברט, ילדה גדולה של סבתא, 2006, פרט מתוך הצבה - צילום ווידאו בתערוכת הגמר

22 לפברואר תשס"ז 2007

הנחיה ועריכה: עידית לבבי גבאי ומשה יצחקי

משתתפים לפי סדר הא"ב:

אלי שמיר, מורה במכון לאמנות, אמן; אמיר ארנון, בוגר החוג לספרות ומבע יצירתי; אפרת פלד, בוגרת המכון לאמנות; ביני תלמי דיקן הסטודנטים; ודה קנול-יהלום, מורה לבימוי ומשחק, סופרת ובמאית; חוה חצור, מורה למוסיקה ועוסקת באמנות; יעל מור יוסף, בוגרת המכון לאמנות, ד"ר יעל פויס, מרצה בכירה וחוקרת ספרות והוראתה, רכזת אקדמית של המכללה; ליאור גל, סטודנטית בחוג לספרות ומבע יצירתי; מירה טנצר, מרצה בנושאי מחקר וטכנולוגיה בחינוך, משוררת; ד"ר משה יצחקי, ראש החוג לספרות ומבע יצירתי, משורר; ד"ר משה שניר, ראש החוג למחשבת ישראל; ניר מעין, סטודנט בחוג לספרות ומבע יצירתי, כותב פרוזה ושירה; עידית לבבי גבאי, מורה במכון לאמנות, אמנית; דועי רשקס, מורה לכתיבה יצירתית, מחזאי; שולי נחשון, מורה במכון לאמנות, אמנית.

מעין פתיחה

משה יצחקי: מעגל שיח זה הוא יוזמה של עידית ושלי, במסגרתו ננסה להתבונן אל מושג 'היצירה' ומקומה בתוך המכללה. המניע לשיח הוא הרצון להאיר ולהבין את התהליכים שנוצרו בתחום היצירה בשנים האחרונות, מאז הוצאתו לאור של כתב העת קו נטוי לפני 7 שנים, וכן לבחון לעומק את השאלות, הדילמות והאתגרים העומדים לפנינו בבואנו לנסות להרחיב ולהעמיק את הפעילות היוצרת האמנותית, הספרותית והתרבותית באורנים.

אחת השאלות שליוו ועדיין מלוות את המכון והחוג לאמנות, היא שאלת היחסים בתכני ההכשרה שבין הלימוד העיוני לבין סדנאות היצירה, בפיתוח והצמחה של הסטודנט כמורה – אדם – יוצר. מערכת יחסים זו מעסיקה בשנים האחרונות גם את החוג לספרות, אשר מנסה למצוא את האיזון בין הצד העיוני תיאורטי בתהליך ההכשרה לבין ההתנסות במבע יצירתי.

מעבר לכך גם עידית וגם אני סבורים שחיי יצירה במוסד להכשרת מורים, חיוניים לחיי הרוח והתרבות של המקום. חיי יצירה מאפשרים לתת ביטוי לחלקים השונים של נפש הסטודנט, העובד והמרצה. ההזדמנות הזו למתן ביטוי יצירתי, גם למי שאינו עוסק בחיי היום יום המקצועיים שלו באמנות וספרות, משמעותה לראות את האדם במלאותו, בכליותו.

ראינו חשיבות רבה ביצירת במה בין-תחומית לאמנות וספרות, במה המאפשרת

דיאלוג בין סטודנטים ומרצים, בין מדעי הרוח למדעי הטבע, בין יהודים לערבים. גלוי וידוע כי במוסדות אקדמיים, גם אם עיסוקם המרכזי הוא הכשרת מורים, קיים מתח בין המגמות המחקריות לבין מגמות היצירה. אורנים איננה שונה מבחינה זו ממוסדות אחרים. דומני כי אחד האתגרים העומדים לפתחנו, הוא לפענח ולהבין לעומקו מתח זה, תוך ניסיון ליצור בין שתי המגמות תהליך דיאלוגי מזין ומפרה.

עידית לבבי-גבאי: אני רוצה להוסיף גם את השאלה על מקומו של האמן באורנים, באקדמיה, בהתפתחות האקדמית של אורנים. באוניברסיטאות יצרו מסלולי קידום לאמנים. האם יש לנו אפשרות כאנשים מעורבים, ליצור באורנים איזה שהם מודלים אקדמיים חדשים שיתנו מקום יותר ברור ומובחן ליוצר ולאיש הרוח? נקודות נוספות שאבקש את התייחסותכם אליהן:
האם אנו תופסים את עצמנו ב"אורנים" כקהילה? כבית יוצר? האם יש באורנים תרבות, או שאנחנו לומדים ומלמדים 'על תרבות' רק מעמדה רפלקסיבית ומרוחקת.

משה יצחקי: עד כאן המבוא. מכאן ואילך הבמה לרשותכם. אני מבקש שנקודת המוצא לשיחה תהיה התייחסות לנושאים שהוצגו. איך כל אחד מכם, אם כסטודנט ואם כאיש סגל, חווה את המתח הזה שבין תהליכי הכשרת המורים שהוא המנדט המרכזי של המכללה, לבין תהליך היצירה.

יעל מור-יוסף: סיימתי ללמוד במכון לאמנות לפני שנה. בשנה הראשונה ללימודים התחלתי במקביל ללמוד בבית מדרש בחיפה, בית מדרש למקורות יהודיים. בית המדרש סימן לי משהו שהיה חסר לי במכון לאמנות, או משהו שאני רוצה שיקרה במכון לאמנות. עניין זה התחדד לי דווקא דרך הלימוד סביב טקסטים תלמודיים. כשלקחנו טקסט תלמודי וישבנו במעגל וניסינו לפענח את הטקסט, הרגשתי שהצלחנו להגיע לאיזה סוג של דיאלוג שלא הצלחתי להגיע אליו ברמה של הלימוד במכללה. זאת אומרת היו לימודים תיאורטיים של תולדות האמנות, היו לימודים מעשיים, והיו הלימודים שעשו את הקשר ביניהם, זאת אומרת, הלימודים של ההוראה עצמה, הלימודים הדידקטיים. אך שלושת המעגלים האלו לא ענו לי על הצורך הזה. כשפתחתם את השיחה, זה מאוד חידד לי את הצורך שהיה לי. אני חושבת שבמכללה זה דווקא עלה בזירות הלא-פורמאליות, זה עלה בשיחות בשבילים, זה עלה בשיחות מול מורים, לא באופן מובנה בתוך השיעור. או שזה היה משהו שאני יזמתי, או שזה קליק שנוצר עם המורה. השאלה האם זה יכול לקרות גם בזירה הפורמאלית. בעלי מתעסק בספרות חז"ל, והוא מביא טקסט, ומשהו בוער שם, זאת אומרת משהו עולה ומאוד מאוד מעיר, מעורר משהו. החלום שלי הוא שאפשר יהיה לעשות דיון כזה סביב משהו חזותי.

מירה טנצר:

מוישל'ה אמר כאן משהו על המתח בין תחום היצירה ובין העיסוק הדיסציפלינארי. אני לא הייתי מגדירה את זה אצלי כמתח, אלא כדבר המרחיב את האפשרויות

שלי, כבסיס לשיח בין תחומים המעשירים את הדעת. אני רוצה שמדעי הרוח לא יהיו מדעי הרוח, אני רוצה שהם יהיו רוח. לי יש כבר מדעים במקום אחר. כל מה שקורה פה עכשיו בעיניי זה דבר קסום. במקום הזה יש כל כך הרבה אנשים שיודעים המון דברים שאנחנו לא יודעים אותם, שזה לא מגיע אחד לשני, אנחנו לא מצליחים להעביר אותם. האפשרות לקיים מפגשים כאלה שבהם אנשים יביאו משהו נוסף, שיאפשר הוראה באופן אחר, לימוד באיזה אופן אחר זה, בעיניי נפלא, ואין בי אלא להודות על היוזמה הזו.

אפרת פלד שדה: בהמשך לשאלה שאתם העליתם, אני רוצה לדבר פה על משהו שנראה לי הרבה יותר משמעותי וגדול, וזאת שאלת הזהות. כסטודנטית, לאורך ארבע שנים התמודדתי אתה כל שנה מחדש, ובדקתי, ובאמת היו לא מעט דברים שהיו חסרים לי. אנחנו חיים במדינה שיש בה בלבול מאוד גדול בכל הקשור לשאלת הזהות, ולכל הבלבול הזה נוספת גם שאלת הזהות האישית, וכן המתח שבין מורה – יוצר. השאלה שאתם העליתם מבחינתי זו איזושהי השתקפות של שאלת הזהות הזו. לפי ההיכרות שלי עם הסטודנטים של המכון אמנות, הם שואלים את עצמם על הזהות הזאת, וכיצד להתמודד אתה.

משה יצחקי: איפה את עומדת היום עם השאלה הזו?

אפרת פלד שדה: אני? אני עדיין בבלבול מוחלט, היום בטלוויזיה דיברו עוד פעם על השביתה ועל מעמד המורה, ושמורה מרוויח 2,800 שקל, ואיך אני יכולה להרשות לעצמי להיות מורה במצב כזה, ומצד שני לאן אני לוקחת את זה? בכל מקרה לדעתי חייבים לראות את השילוב הזה שבין מורה ליוצר כדבר שלם יותר.

עידית לבבי-גבאי: אפרת, אני רוצה לשאול אותך משהו מזווית אחרת, ארבע שנים את באה לאורנים ללמוד ולהתחנך, האם את יכולה יותר לפרט, מה לקחת מכל זה?

אפרת פלד שדה: אם אני אסתכל על השנה הראשונה, אני חושבת שההסתכלות היתה יותר על הישגים בלימודים, ופחות הגעתי לשאלות שהעסיקו אותי. רק בשנות הלימודים השלישית והרביעית התחילו להיפתח השאלות של הזהות, ובסופו של דבר היה לי מאוד חסר משהו. שאלה מאד קריטית בשבילי היתה – לאן אני צומחת ולמה דווקא פה? ומשהו בשילוב בין השיעורים העיוניים לשיעורי היצירה הביא אותי למקום שבו התחלתי לחפש את התשובות באופן אחר, אינטנסיבי יותר ורציני יותר, ודווקא החיבור בין שני המוקדים, העיוני והיצירתי מאוד חיזק אותי.

דועי רשקס: טוב, אני בעצם בגיל די צעיר, בגיל 16, ידעתי שמה שאני הולך לעשות זה להיות מחזאי. ההחלטה שלי ללכת לכיוון ההוראה היתה מכמה שיקולים, אבל בעיקר כי החלטתי שאני לא רוצה להתפרנס מהיצירה שלי ולכבול אותה לכל מיני

אילווצים כלכליים שאני אצטרך להיות 'זונה' באמנות שלי, והחלטתי עקרונית להתפרנס מהוראה, כדי שביצירה אני אוכל, אם בא לי, לא יודע, לעבד למחזה את ספר הטלפונים, אז אין שום בעיה, אני יכול להרשות לעצמי. ונוצר מצב ש-, אני אגיד את זה בגדול, שיש לי לפעמים הרגשה, ב"אורנים" קצת פחות, יותר במקומות אחרים שאני מלמד, כאילו אני נמצא במקום שמהרבה בחינות מעריכים אותי לפי התכונות הכי חלשות שלי. אני חושב שאם אני אנסה למקד מה הבעיה האמיתית בין יוצר למישהו שאמור ללמד, שאני חושב שאני בעצם לא מבין מה אני עושה. זאת אומרת, אני חושב שברגע שאני אתחיל ליצור כשאני מבין מה אני הולך לעשות - זה כמו ללכת לעשות סקס כשאתה מתכנן מה אתה הולך לעשות ומה יבוא קודם ומה אחר-כך ו-, בסדר, זה יכול לפעול אבל כל הכיף של היצירה הולך ככה. וברגע שאתה הולך, שאתה צריך ללמד אנשים איך ליצור, ואתה באופן עקרוני לא יודע מה נכון ומה לא נכון, אז נורא קשה ללמד את זה, נורא קשה ללמד טכניקות, זה כאילו בהפוך על הפוך - הטכניקה שאתה צריך לתת לאנשים זה "בוא אל תבין מה אתה עושה, בוא אל תלמד ממה שמישהו אחר עשה, תלמד מעצמך, אל תדע ואל תהיה "אמן טוב", וממצב זה יש סיכוי שהיצירה תהיה מקורית וטובה. מהרבה בחינות יש כאן איזושהי סתירה, ההוראה כאן עובדת על מיומנות אחרת לגמרי מאשר הוראה רגילה, ואם אני מנסה לסמן איפה הבעיה האמיתית שלי - אני חושב שזה פה.

ליאור גל: טוב, מכל מה ששמעתי עד עכשיו הייתי רוצה להתייחס למה שיעל (מור יוסף), את אמרת. כשהעלית את הנושא הזה, כשדיברת על מה שהיה חסר לך פה ב"אורנים" שלא מצאת, מצאת את זה אולי בחיפה, אז גם אני חשבתי, והבנתי שאני כן מוצאת, אני חושבת שאני כן מוצאת את מה שאני מחפשת. אני לומדת ספרות וחינוך מיוחד. בתחום הספרות, בחוג לספרות אני כן מוצאת מה שאני מחפשת, אבל אני רוצה הרבה יותר, וה"רוצה הרבה יותר" הוא בא מדיסציפלינות שונות שאני לא יכולה להתקרב אליהן כי אין לי את הנגישות. ולמרות המגבלה הזו אני רוצה לתת דוגמא שכן אפשר חווית לימוד מיוחדת במינה. השתתפתי בפרויקט "יובלים", (הדרכה במחנות קיץ בצפון אמריקה) הרגשתי שזה מקום חיבור בין הפורמאלי והלא פורמאלי. אני קיבלתי משם כל כך הרבה עד היום, שנתיים אחרי, אני עדיין סוחבת את זה אתי ככה כמקום מאוד טוב, בעיקר את השיחות בנושאי הזהות. כל אחד מהסטודנטים שהיו שם, הציג את שאלת הזהות שלו ואני ראיתי בזה איזושהו מקום שהצלחתי להתחבר, שאני מקבלת משהו שהוא לא כל כך מהתחום שלי ועדיין נותן לי המון, הייתי בשנה א', אז זה כאילו הקפיץ אותי איזושהי מדרגה, זה דבר אחד. דבר שני, מבחינת היוצר והיצירה, אז אני חושבת שיש איזושהו קונפליקט בלתי פתור. אני עכשיו לוקחת קורס בסדנה לכתובת שירה, ואני מאוד נהנית וחווה המון דברים חדשים, אבל אני חושבת שיש איזושהו פער בין סטודנטים שבאים מתוך רצון אמיתי ליצור ובין כאלה שזה בשבילם עוד קורס.

יעל פויס: אני חושבת שצריך לחדד פה קצת יותר, זה לא מדעי הרוח, זה האמנויות,

זה באמת יותר הבעיה של אותם חוגים שבאים לעיין, לדון, לחקור, ליצור – תחומי האמנות – אם זה התיאטרון ואם זה הספרות ואם זה האמנות והמוזיקה. תראו, מזה שנים במכון לאמנות יוצרים, וזה לא דבר חדש שיוצרים, מה שחדש הוא שבעצם חוגי היצירה נכנסו בשבע השנים האחרונות גם לחוג לספרות. אבל מעבר לכך אני רוצה להגיד שיצירה היא בכל תחום. אני מוחה בכל תוקף שאומרים לי שהמחקר הוא לא יצירה. אני חושבת שגם זו יצירה. אז עכשיו בואו נגדיר מה זאת יצירה, ואנחנו יכולים להתפזר כי אולי לא נצליח להגדיר לשביעות רצון כולם, אבל מבחינתי מחקר הוא יצירה וכל מי שהמחקר שלו חוזר עם הערות של קוראים, זה כמו לקבל ביקורת לא טובה על מעשה אמנות שאתה יצרת. אני לא יודעת אם "אורנים" יכולה לתת את הכל, יש דברים שהיא טובה בהם והיא צריכה להמשיך אותם ולחדד אותם, ויש דברים שאולי היא לא כל כך יכולה. כמה מאתנו המרצים יודעים ללמד קורס יצירה שיש בו גם היסודות העיוניים והמחקריים. הרבה מאתנו הם אנשי עיון ומחקר והם לא יודעים ליצור, והרבה מאתנו הם, לא הרבה, חלק מהאנשים הם יוצרים והם בפירוש לא יודעים ללמד, וחלק אכן יודע לשלב את הדברים טוב ויפה. השאלה הקשה ביותר – איך מעריכים תלמידים שעושים כתיבה יוצרת? אנחנו משלבים שור בחמור ורוצים שהם גם יחשבו כמו שצריך ביחד וזה לא תמיד הולך. האקדמיה לתפיסתי זה בהחלט מוסד די מרובע, אין מה לעשות, והיצירה להיפך, היא יש בה משהו מורד, משהו שקורא תיגר על המסגרות ועל הנורמות, ואיך משלבים את זה יחד במוסד אחד? זאת השאלה. ובהתייחסות לעוד שאלה שעלתה פה, יותר מהדברים של הסטודנטים, התלבטות בשאלות של זהות. לאיזה כיוון אני הולך ולאיזה כיוון אני מתפתח ואיזה שאלות מעניינות אותי – אני תופסת את הזהות כמשהו בלתי קבוע לחלוטין, אני תופסת את הזהות כמשהו שמשתנה כל הזמן, אני לא תופסת את "אורנים" כמקום שיכול להעניק זהות. אני לא חושבת שהזהות היא העמדה המרכזית של "אורנים". אני חושבת שזה מהלך שכל בן-אדם שרוצה לבוא ללמוד ולעסוק בחינוך ובמפגש עם אנשים אחרים – צריך לשאול את עצמו בכל שלב שהוא נמצא בו, ברגע שהוא תופס את עצמו, ברגע שהוא מסוגל לחשוב על הדברים, אבל אנחנו נותנים רק את השלב הראשון, בואו נהיה צנועים, אנחנו רק שלב אחד, זה רק מתחיל פה, כל השאלות של ההתלבטות שאני שומעת פה מאוד מוצאות חן בעיניי ואני יודעת שזה רק חלק מהמרחב שנפתח כאן..

שולי נחשון: מעסיק אותי איך אנחנו הופכים את המעגל המעניין הזה למשהו מעשי.

מה המטרה שלו בעצם? האם מפה אנחנו רוצים לגבש איזשהו פורום פעולה שבו נחשוב ביחד, או גוף אחר שיחשוב ביחד בהתאם למה שעולה פה, מה אנחנו רוצים ואיך אנחנו מכוונים באופן מעשי את הדברים. אני מלמדת באורנים רק שנה שנייה, זה מזכיר לי את פגישת המורים הראשונה שלי. שלחו אותנו, כל היוצרים/מורים של המדיה הדיגיטאלית, שנחשוב ביחד מה אנחנו הולכים לעשות, ואני הייתי מאוד אידיאליסטית כמתחילה, ובאמת ציפיתי ליותר חיכוך וליותר שיתוף פעולה

לפחות בינינו, הקבוצה הזאת, ומה אני אגיד לכם? שבקושי פגשתי אותם. נפגשנו רק בביקורת עבודות, לי זה היה קצת חסר. בכלל חסרים לי יותר מפגשים במקום. במיוחד שאני בקשר עם הבן שלי, שהוא לומד בהולנד, הוא מלחין, הוא לומד בבית-ספר מאוד ייחודי, גם שם יש, קודם כל מוזיקה, כי הוא לומד קומפוזיציה, אבל יש גם תיאטרון ויש ספרות ויש וידיאו ארט, יש כל מיני תחומים, יש הרבה יותר חיכוך בין התחומים, גם בין הסטודנטים, גם בין המורים לסטודנטים, ובין המחלקות השונות ויש הפקות משותפות בסוף השנה, של התחומים השונים. לי כמורה/יוצרת באורנים חסר החיכוך הזה בין המחלקות השונות. אני חושבת שצריך למצוא דרך לעשות את זה. אני רוצה לספר לכם על חוויה קצת מאכזבת שהייתה לי בהקשר לקברט "קו נטוי". אני ציפיתי לאולם מפוצץ! אני לא כתבתי בקו נטוי אבל באתי כי הייתי סקרנית. זה ניסיון מאוד מאד יפה, לדעתי זאת במה מעולה שבה שמים על אותו קו יוצרים/מורים מנוסים יותר, מנוסים פחות, וסטודנטים בתחילת דרכם כיוצרים. אני מוצאת את עצמי באופן מאוד ניסיוני מיישמת דבר כזה בפועל בקורס למתקדמים שלי. אני יוצרת איזשהו מודל, אבל חסר לי לדבר על המודל הזה עם יוצרים/מורים מתחומים אחרים. אותי מאתגר כמורה פה, כיוצרת שמלמדת ליצור איזשהי קבוצה כמו קבוצת חניכות. אני לא רוצה להוציא אמנים ברוחי או בשפתי, כמובן, אבל בהחלט מבית מדרשי, להנחיל להם את ה"אני מאמין" שלי כיוצרת, ומה שאותי מעניין פה זה איך ה"אני מאמין" שלי כמורה משפיע על ה"אני מאמין" שלי כיוצרת וחוזר חלילה.

חווה חצור: אני עוסקת במוסיקה וזה כל כך מורכב, כי כל אחד מדבר בעצם מהמיית ליבו, וההמיות הן מאוד שונות, וכל אחד באמת, כל אחד עסוק בהתלבטויות שלו, כמו שאני שמעתי את זה עד עכשיו, ואני לא אנסה גם, במה שאני אומר על עצמי, לנסות למצוא שותפות, כי אני לא בטוחה שהשותפות היא בקשרים האידיאולוגיים או האידיאליסטיים של מה צריך להיות כאן, אני חושבת שהשותפות היא בעניין של הצורך ליצור, ואני מסכימה באמת עם מה שיעל (פויס) אמרה שכל אחד הוא יוצר. בעצם, גם מעשה ההוראה הוא יצירה. ברגע שאתה נמצא עם קבוצת סטודנטים, אתה בעצם עוסק באיזושהי יצירה. ככה אני רואה את העבודה שלי - יצירה חינוכית שבה המוסיקה היא איזשהו אלמנט שמתווסף. יש הבדל מאוד גדול בין אדם שיוצר ומציג את זה באיזשהו חלל או שאדם כותב מוסיקה ומשמיעים אותה או שהוא מוציא דיסק, ובין זה שאנחנו עוסקים עם אנשים שיש איזשהו צורך לעזור להם לפתוח את המקומות הפנימיים שלהם, שזה בעיני התפקיד שלי כמורה, שאדם יוכל לפתוח את המקומות הפנימיים שלו ובאמת לגלות, בזמן שהוא כאן, את הכוח שלו ואת הרצון שלו לעבוד עם ילדים או עם אנשים אחרים. והדבר הזה שאדם רוצה להציג משהו מעצמו הוא שונה לחלוטין מזה שבן-אדם רוצה ליצור דו-שיח עם סטודנט - זה שני דברים מאוד שונים. אני באה מהאמנות והאמנות מאוד חשובה לי והיא חלק מאוד מרכזי בחיים שלי, אולי החלק הכי מרכזי בחיים שלי במקום של המוסיקה, אבל אני בהחלט למדתי והבנתי שבתוך החיים שלי כאן ב"אורנים" כמורה, שהדבר היותר

חשוב לי הוא הסטודנט. אני מוצאת שהיצירתיות שלי תעזור לסטודנט למצוא את היצירתיות שלו, את המקום הפנימי שלו, ואני מאוד אשמח אם ב"אורנים" תהיה חשיבה מהסוג הזה שיש כאן.

בני תלמי: אני ניסיתי לחשוב רגע, כשהוזמנתי למפגש הזה, באמת על העניין של האמנות ושל היצירה, וחשבתי על פרשת השבוע העוסקת בהתחלה של הקמת המשכן וכל מה שקשור בו. מעשה האמנות או מעשה היצירה האידיאלי, בעיניי, הוא איזה סוג של אידיאל, יכולת שמעורבים בה כמה גורמים שיש בהם האצלה של איזושהי רוח. יש אנשים שזכו ביכולת הזאת, איזושהי יכולת רוחנית ויכולת של חכמת-לב, משהו שמתרחש בתוך ההווה האישית, בתוך המערכת המתרגמת, המפרשת, המסבירה שמנסה לקלוט את מה שקורה מסביבה ונותנת את פרשנות האישית ואת התובנה שיש לה. והיא כזו שהיא יכולה גם להוציא אותם בחזרה החוצה, לתת להם איזושהי ביטוי בחזרה לעולם הזה. אני חושב שסוג כזה של אמנות אפשר לראות אותו כמעשה אישי, קודם כל מעשה אישי, מעשה של האמן, מעשה של איש היצירה. אבל אני חושב שאפשר לראות אותה גם כשאלה שהיא איננה רק אישית. אותן היכולות של חיים בתוך ההווה שבה אנחנו חיים, איזושהי התרחשות פנימית שנעשית גם אצל האנשים אבל היא גם נמצאת באיזושהו חלק משותף בתוך המערכת הזאת. מבחינה זאת, בהתגלות זו של השיתוף במעשה האמנות. הייתי רוצה לראות את המכללה ככלי קולט ויוצר, ככלי יוצר שמשפיע על הסביבה שלו. אורנים צריכה להיות מקום שמשדר אמנות, מקום שמשדר רוח.

ניר מעין: הגעתי ללמוד כאן בהתכוונות של יצירה, אני רציתי ליצור, אני עדיין רוצה ליצור, וכל העניין של הלימודים בא לשרת את זה. אני העמדתי את עצמי בתוך מין סיטואציה מוזרה כזאת שהמשרת הופך להיות אדון, כי באמת פה הלימודים אינטנסיביים, בייחוד שזה מאוד מעניין אותי, אז אני מוצא את עצמי די קרוע רוב הזמן, ובעצם היצירה היא הראשונה שמשלמת את המחיר. אבל אני מרגיש לפעמים שדווקא המאבק הזה הוא מאוד נכון, זאת אומרת, זה שאני צריך להיאבק על הזמן ולהיאבק על המקום שאני נותן ליצירה בחיים שלי, נותן לה המון. אני מרגיש שדווקא המחשכים האלה שבהם היצירה צריכה להיאבק על הזמן שלה בלילות, ולמצוא איך בכל זאת למצוא זמן, משהו מאוד מפרה שם. איכשהו אני מרגיש איזה איזון שהוא נכון בין הלימודים העיוניים לבין לימודי היצירה. אני לפעמים מקלל שאני לא יכול, שאני לא מצליח, אבל לפעמים אני מרגיש שזה דווקא האיזון הכי טוב.

ורדה קנול-יהלום: בהתחלה תהיתי לגבי אופיו של המפגש, נחיצותו ועל מה טוב שנדבר, מה רוצים להפיק מזה. זאת אומרת, האם עוד פעם להגיד כמה חבל ש-, זו תהיה האוונטיב' המוכרת הזו שאנשים שעוסקים ביצירה אין להם מקום והם מלטפים אחד את השני, מעודדים אחד את השני, אבל בסדר, בינתיים אני שומעת את הדברים ואומרת שבכל זאת שווה היה להיפגש.

אני באה מהתיאטרון שצריך להיות בו צד פרקטי, אז תמיד צריך להיות צד פרקטי לדיונים: מה יוצא מזה, לאן זה מוביל, איך משתנים דברים? – לא רק להיות בתוך העיטה של הדיבור.

אז אני אגיד כמה רעיונות, אך לפני כן אני אקדים ואומר, פשוט כדי להראות את השילוב האבסורדי שבין יצירה לבין מחקר. הייתי לפני יומיים בכנס של מחקר תיאטרון, והייתה שם עבודה שאני לא זוכרת מה הייתה הכותרת שלה, ואני איבדתי כל נימוס אקדמי כשישבתי והאזנתי לה, ובכל זאת האזנתי עד הסוף. ההרצאה עסקה בנינוח של איזשהו ראיון עם איתי טיראן, השחקן, ובתוך ניתוח הראיון המרצה מראה בלמדנות מרובה איך הדובר עובר, שימו לב, זהויות בתיאטרון, מהעצמי האישי אל העצמי השחקני אל העצמי הדמותי, והיא מראה את זה בתזרימים, גרפים כאלו, מלמעלה ומלמטה – זאת הלקיחה של המחקר אל המקום של האבסורד. דיבור שני שעלה שם מהרצאה אחרת הראה שבשנים האחרונות כל הנושא של הוראת התיאטרון מתדרדר מאוד. הנושא שהוצג נקרא "מבעלת הארמון אל משרתת של אדונים רבים", ומצביע על כך שהתיאטרון הופך להיות 'כלי בידי', הוא לא יצירה כשלעצמה, הוא כלי בידי: איך הוא יהיה מורה יותר טוב אם הוא ילמד תיאטרון, איך הוא יהיה מדריך יותר טוב אם הכלי של התיאטרון יהיה לו, ומזה אני רוצה להגיע להרגשה שלי שאני עוד לא הצלחתי לנסח אותה בצורה ברורה, אבל לפי דעתי לימוד האמנויות, ואני במפורש מבדילה בין יצירתיות לבין יצירה,

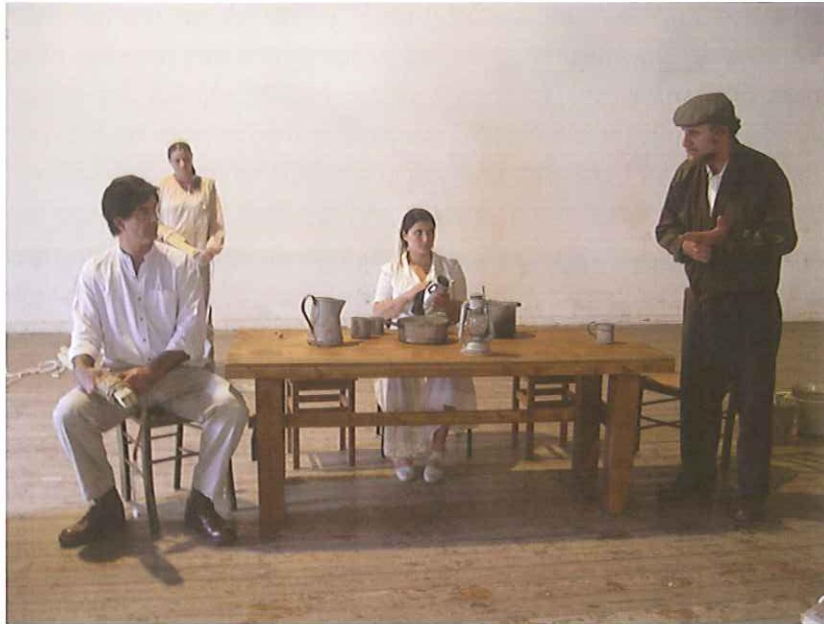

קבוצת התיאטרון של אורנים בחזרות להצגה 'שלושה לילות'. עיבוד ובימוי: ורדה קנול-יהלום על פי שלושה מחזות של יהושוע סובול, 2007
צילומים בחזרות: עידית לבבי גבאי

זה דברים שונים. יש מורים שעומדים בכיתה שהם יצירתיים בצורה מדהימה, הם לא יוצרים, הם יצירתיים מאוד, הם לא יוצרים. אני מדברת עכשיו על העניין הזה של הניסיון להגדיר את האמנות ואת שפת האמנות ואת הצורך ללמוד את מלאכת האמנות, ולא משנה כרגע באיזה אמנות אנחנו עוסקים, הניסיון ללמוד את השפה הזו. צריך להפוך את השפה הזו לשפה מדוברת, זאת אומרת זה לא כלי בידי, אלא זאת השפה, זה המדיום וזאת השפה. וגם כשאתה עוסק בזה, וגם כשאתה נמצא בעולם אקדמי, אני חושבת שצריך להיות מובן שכשאתה מלמד תיאטרון, מלמד כתיבה, מלמד משחק, מלמד בימוי, אתה לא אומר "או קיי, בוא נמצא את הנישה המתרצת הזו כדי שהם יהפכו את זה לכלי", זאת דיסציפלינה. אחר-כך הם יתרגמו את זה לכלי בידי, אבל האישיות שלהם צריכה להיבנות כאישיות של אדם יוצר, של אמן, ואחר-כך לעשות את התרגום, לא לחשוב איך אני אחר-כך נכנס עם זה לכיתה, מה אני עושה עם זה בכיתה - דווקא בעניין הזה אני מציעה לא לחשוב מאוד פרקטי, לבנות אישיות של אמן שהוא תמיד אדם מחפש ושואל וחוקר ולא מקבל מוסכמות. הדבר השני קשור בעניין הזה של מפגשים בין אמנויות, מפגשים בין יוצרים. זה חסר, איננו, והוא לא צריך לבוא מלמעלה, הוא צריך לבוא מאתנו: דיאלוגים, יצירות משותפות, וידיאו-ארט עם שחקנים מפה, מוסיקה וכתיבה וכל הדברים האלו ביחד, הם הבסיס, וזה לא ייעשה מלמעלה, זה ייעשה רק על-ידנו. דבר נוסף, ופה אני חושבת כן צריך להיות המקום של 'השלטונות', אני חושבת

שבמקום שיש פעילות אמנותית, יצירה אמנותית של המכון, של הדרמה, של הספרות, צריך להיות הרבה יותר עידוד באמצעות משאבים, והרבה יותר עידוד והפניית תשומת הלב של הקהילה הזו. אני מורידה את הכובע בפני עידית ומוישל'ה שלא מתייאשים, כי אני מתייאשת הרבה יותר מהר אם אני לא רואה תוצאות, זה כנראה עניינם של אנשי תיאטרון, צריכה לראות תוצאות. אין תוצאות אז חבל לדבר.

משה שני: טוב, אני רוצה ככה בקצרה לומר שבאמת ב"אורנים" יש כוחות רבים של עשייה חשובה. אבל אני חושב שיש גם איזושהי החמצה של מה שהייתי קורא לו "הפרויקט ההומניסטי", של יצירת התרבות ההומניסטית, משני כיוונים. רועי, כשאתה ככה אומר שקשה לך עם ההוראה וטוב לך עם המקום הספונטאני שלך, או שמעתי אותך מדבר, ניר, אז אני חושב שיש איזושהי רומנטיקה-יתר סביב ההבנה של מעשה היצירה, שהוא מתחיל באמת באיזושהו דחף פנימי, המעיין עולה מבפנים, אבל הוא כרוך באמת בהרבה, מי כמוך יודע, בהרבה מיומנות ובהרבה עבודה שחורה ובהרבה טיוטות שנזרקות ובהרבה תיקונים, ובסופו של דבר צריך לרכוש גם את הכלים ואת השפה, כל אחד בשפתו, אם זאת השפה המוזיקלית או שפת המחול או שפת האמנות הפלסטית, ולכן היצירה היא תמיד אקט תרבותי שיש בו יותר מאדם אחד ויש בו יותר מהווה מידי בלתי אמצעי, יש פה גם רוחב של שותפים וגם עומק של מסורת. אני חושב שמבחינה זאת יצירה אמנותית לכל גווייה היא מהלך תרבותי, צריך ללמוד וללמד אותה בהקשר תרבותי. מצד שני אני חושב שמה שקרה לנו במונח הזה של מחקר, שאנחנו מתעקשים שזה

יצירה, שאיבדנו שם באיזושהי צורה את הסובייקט החוקר, את המקום שבו הוא באמת מבטא את רוחו היוצרת ואת נקיטת העמדה שלו ואת השיפוטיות שלו ואת הבחירה שלו. המחקר כהרפתקה אנושית. ההרגשה שלי היא שכשמלמדים מחקר, בדרך כלל אני שומע מלמדים שיטות מחקר, ולא מלמדים את מה שאני אקרא לו "הארוס המחקרי". לחוקר ההומניסט הראשון נתנו לשמות כוס רעל, כי הוא הטריד יותר מדי את החברה. מקום שבו החוקר מסתכן, המקום שבו החוקר גורם סביבו לכעס נורא או לאי-נחת הוא מקום של ארוס מחקרי. למחקר יש בעיה משום שאני תמיד חוקר את מה שכבר ישנו, את מה שכבר התהווה. לא ראיתי פה אף אחד שיצא לרחובה של "אורנים" עירום וצעק: "מצאתי, מצאתי, מצאתי!" כן, כמו ארכימדס. אחת הבעיות שיש לנו בתור אנשי מדעי הרוח או מדעי החברה זה שאין לנו גלריה, אין לנו סדנאות שבהן אנחנו שותפים, או אפילו אולם תיאטרון, שותפים לתהליך היצירה ולמאבק. כל אחד מאתנו כותב את ה-paper שלו לאיזה שהם כתבי עת פה ושם ובמקומות אחרים כחלק ממסע ההישרדות או ההתקדמות האקדמי שלנו, אבל החוויה הזאת של מאבק או שיח או דרמה, שיש בה פילוסופיה והשקפת עולם על החברה חסרים כאן מאד. אני רוצה שהמורה יהיה איש חושב, אני רוצה שהוא יהיה אדם מזוהה ואני רוצה שהוא יהיה כמו סוקרטס, כששאלו אותו "מי אתה סוקרטס" אז הוא אמר "אני מיילד". ומשמעו ליילד משהו שקיים בתוך האנשים הצעירים שאותם הוא פוגש, זה מה שניסינו לעשות קצת ב"יובלים" למשל, ואני חושב שההצלחה הגדולה של יובלים שהיא קבוצה של מתי מעט, דרך אגב, פה אני מצטרף לתסכול שהובע כאן קודם שבודדים באים לזה, שזה מפגש של פרויקט של זהויות, זאת אומרת שזהות אחת מבקשת לגיטימציה מול דורסנות של זהויות אחרות, והיכולת שלי, אולי, באיזושהי צורה להעצים את הסובייקט היוצר, המדבר, החושב, הנוקט עמדה. המציאות אותה אנו חווים, הפוליטית, החינוכית, החברתית באמת מאיימת ישירות, בצורה מיידית לשרוף עלינו את הבית שלנו, את המקום הזה, זה כבר לא רק עניין של שדרות ובנותיה, זה כבר מגיע לגבולות החצר שלנו. וכניסיון להתמודד עם המציאות הזו, זה הדבר שהייתי רוצה שיהיה פה, אישיות נוקטת עמדה, שיהיו לה הרבה מאוד כלים, כמה שיותר, כדי שהעמדה שלה תוצג או תבוא לידי ביטוי במרחב הציבורי בצורה חזקה, מועצמת, עם יכולת של השפעה.

אלי שמיר: אני באתי מהסטודיו ואני ממש חוזר אליו. אני לא מאמין במהפכות גדולות, אלא במהפכה קטנה. אני חושב שכדי שיהיו אמנים טובים ומורים טובים, האמנות וההוראה צריכים להיות רלוונטיות באופן אמיתי לתלמיד וליוצר. היצירה שלי מגיבה ומכילה את המציאות שבה אני נמצא, גם כדי שאפשר יהיה להכיל אותה בכלל, וגם כדי שאפשר יהיה לעשות פעולה של תיקון. מבחינת ביצירה יש פעולה של ביטוי ושל ריפוי, פשוטו כמשמעו. אני אדם מאושר יותר כי אני יוצר ובאמצעות היצירה אני מטפל בעניינים שהם, כמעט הייתי אומר, באים עלי, שאני מכיל אותם. אני חושב שבהוראה צריך להיות אותו דבר, כולל הוראה של ספרות. יש עניין של תרבות, כמובן, התרבות אגב זה גם אופן הכלה, זאת אומרת כאשר אני שם את עצמי בתוך מערכת תרבותית אני לכאורה מכליל

את עצמי ונקשר לתוך מערכת רחבה יותר עד כדי ביטול עצמי בסופו של דבר, בעיניי זה חלק מהפעולה של היצירה, זהו סוג של ביטול עצמי בתוך מערכת עצומה, הומניסטית. טיציאן היה אדם בדיוק כמוני, אני מסתכל על ציור של טיציאן בגובה העיניים בצורה טוטאלית, אני לומד מזה מה שאני יכול, כמו שהוא למד מאלה שהיו לפניו. טוב, עכשיו, גם מי שמלמד ספרות צריך ללמד ספרות כדי שהתלמיד שלו יהיה, אני אומר את זה בהקצנה, מאושר יותר. והתלמיד שלו צריך ללמוד מהספרות משהו רלוונטי לחיים שלו. אם זה לא רלוונטי לחיים שלו זה שטויות במיץ עגבניות. אבל כמובן גם צריך להיות וגם לבנות מערכת תרבותית, והמערכת התרבותית הזאת זה הכלי שמכיל את כולנו כבני אדם עם הדיאלוגים שיש בינינו. וכל אחד בעצמו יש לו כל כך הרבה דיאלוגים פנימיים וגם אנחנו מכילים את התרבות עם דיאלוגים פנימיים כולל הקונפליקטים.

לפי דעתי אחד המפתחות החשובים זה לשים את העולם לפני האמנות. בשביל החיים יותר חשובים מהיצירה. היצירה היא כלי בשביל להכיל את המציאות, וגם כדי לשנות אותה, ואני מאמין שזה אפשרי. אפילו במידה מסוימת אני אגיד, ואולי זה נשמע יהיר, אני מאמין שאני עשיתי משהו קצת, בקטע הזה. קטן מאוד, אבל עשיתי, השתדלתי. לפחות בקהילה המצומצמת של כפר יהושע, שזה איפה שאני גר.

אמיר ארנון: למדתי פה כמה שנים ספרות, ובחטיבה של מבע יצירתי והייתי שייך לקבוצת תיאטרון של ורדה וגם השנה אני לוקח חלק בפרויקט של המחזה 'שלושה לילות' שמעלים השנה. בשנים שאני הייתי פה, הרגשתי שנתנו לי בדרך כלל, כר נרחב ושדה פורה להתבטאות, באופן יחסי למה שציפיתי ממכללה. אני חושב בדומה לניר, שהמאבק הפנימי הזה, בין המקום שנותנים ליצירה למקום שנותנים לעיון ולמחקר הוא מפרה. ובחשבון כללי, אני חושב שהשילוב שנתנו לי פה ב"אורנים" בין המקום של לספוג דעת והבמות שנתנו לי לנסות ולבטא את היצירות שלי, היה בשבילי טוב.

עידית לבבי-גבאי: השאלה 'הבוערת' שלי היא איך ללמד ולנכח יותר את השפה 'האחרת' הזאת, שפת האמנות, האמנויות, שורדה קנול-יהלום ומשה שניר הבהירו וחיידו מבחינתי טוב מאד את אופי הדיון המתבקש בענין. השפה הזאת יכולה וצריכה להילמד כתחום תרבותי רחב ואין שום סיבה שהיא תהיה מ'חוץ למחנה'. כשאני מדברת היום על אמנות, אני מעדיפה לשאול את הטרמינולוגיה מתחומים אחרים.

אחת הבעיות של היצירה והאמנות, שמצד אחד יש לה 'הילה' ו'השראה', מושגים המיוחסים לה, ומצד שני היא מאוד ממודרת מהמנגנונים. אני מסכימה ואין לי שום ויכוח עם יעל פויס שהמחקר הוא יצירה הדורשת כוחות מורכבים ומגוונים מהאדם החוקר, ובמקום המתחייב והעמוק של הדברים אין הבדל גדול. ההבדל הוא שלמחקר ולחוקר יש תנאים ו'מבני פעולה' מוכרים ומתוגמלים בתוך האקדמיה וליצירה וליוצר אין. אני היום דווקא לא רוצה להיות אמנית

מרדנית, אני רוצה לחבר את האמנות חזרה למנגנון, לממסד, כי בעיניי תרבות זה 'מבנה ומודל חברתי-תרבותי', הדורש כלים ותנאים, במות שיח ודיאלוג. האמן המודרני מרד במסגרות ושם לעצמו מנורה מעל הראש. באותו הרגע זה נתן לו סיפוק עצמי, אבל למעשה כולנו שילמנו על זה מחיר מאוד גדול, ואני אומרת לכם, היום האמן, לא רק שהוא לא צריך למרוד במנגנונים, אלא הוא צריך 'לשבור את הראש' ולחולל שינוי בתוך המנגנונים, והמנגנון צריך 'לשבור את הראש' איך לקבל אותו. יש להרחיב את המבט במושג 'תרבות' ולהבין את האמנויות כתחומי החקר ההומניסטי, תוכן ושפה לכל דבר. צריך ליצור לאמנות (על תחומיה המגוונים) תנאים, כלי לימוד וביטוי, כשווה בין שווים.

האקדמיה על ענפיה השונים היא 'החצר התרבותית המודרנית'. היא זו המעניקה את התוקף והמשמעות למרחב ולתכני החיים שראוי לעסוק בהם, ומתוך כך, על המובילים היום את ה'חצר האקדמית' להבין את התפקיד החשוב שהיא יכולה לקחת בהכלת היצירה והיוצר בין כתליה, מתוך מודעות וכוונה שיבנו צורות ומודלים חדשים ויווצרו 'נסיבות הזמנה תרבותיות' שיעודדו ויעוררו חיים ויצירה.

ונקודה אחרונה לסיכום. אני מקווה שהמעגל הזה יתרחב ולא יהיה רק שיחה חולפת. אני חושבת ש"אורנים" היא מכללה מיוחדת, עם אנשים איכותיים מתחומים שונים שיכולה לקחת על עצמה להיות פורצת דרך בתחומים רבים וגם בתחומי היצירה על כל ענפיה. כדאי להמשיך להיפגש ולתאם מטרות וכוונות מתוך אמונה בכוחותינו בדיאלוג דינאמי מתפתח.

משה יצחקי: אני רוצה כסיכום לדיון זה, לצטט כמה שורות מתוך המסה של חיים נחמן ביאליק, "גילוי וכיסוי בלשון": "...אם בכל זאת הגיע האדם לידי דיבור ודעתו מתקררת בו, אין זה אלא מגודל פחדו להישאר רגע אחד עם "התהו" האפל, עם אותה ה"בלימה" פנים אל פנים בלי חציצה [...] עד כאן לשון המלים. אבל מלבד זה "עוד לאלוה" לשונות בלא מלים: "הנגינה, הבכיה והשחוק. ובכולם זכה "החי המדבר" הללו מתחילים ממקום שהמלים כלות, ולא לסתום באים אלא לפתוח [...] כל יצירת רוח שאין בה הד אחד משלשה אלה, אין חייה חיים ורתוי לה שלא באה לעולם." תקוותי היא שנמשיך לדבר למרות התוהו, או אולי דווקא בגללו, כדי שנוכל לחפש ולמצוא את השפות הנוספות להעשרת השיח, היצירה, הרוח והתרבות. לסיום אני מבקש לקרוא את השיר 'וידוי' של צ'סלב מילוש, אחד מטובי המשוררים במאה העשרים, בניסיון להאיר את הדברים החשובים שנאמרו כאן באור נוסף, כהמיית הלב לראות ולהתבונן בדברים באופן צנוע וגם להגיד משהו על הזיקה, נדמה לי שאלי שמיר דיבר עליה, הזיקה שבין החיים לבין היצירה:

אֵלֵהי, אֶהְבְּתִי רַבַּת תּוֹת שְׂדֵה / וְאֵת הַמְּתִיקוֹת הַכֶּהָה שֶׁל הַגּוֹף הַנָּשִׁי. / וְגַם
וּדְקָה מְקַרְרֶת, דָּג מְלוּיחַ בְּשֶׁמֶן, / רִיחֹת: קִנְמוֹן וְצִפְרֹן. / אִז אֵיזָה מִיֵּן נִבְיָא
אֲנִי? מַה פֶּתְאוּם / תִּפְקֹד רוּחַ הַקֶּדֶשׁ אֶחָד שְׁכֹזָה? רַבִּים אַחֲרֵים, / מְהִימָנִים,
נִבְחָרוּ וּבְדִין. / וְלִי מִי הָיָה מְאֻמִּין? הָרִי רָאוּ / כִּי צִד אֲנִי עָט עַל אֶכֶל, מְרִיק
כּוֹסִיּוֹת, / שׁוֹלַח מִבֶּט חוֹמֵד בְּצוֹנָאֵר הַמְּלֻצְרִית. / בְּעַל פְּגִימָה וּמוֹדֵעַ לְכָה.
מְשִׁתּוֹקֵק לְגִדְלָה, / יוֹדֵעַ לְהַכִּיר בָּהּ בְּכָל מְקוֹם שֶׁתִּמְצָא. / וּבְכָל זֹאת לֹא לְגַמְרִי
גְלוּי עֵינַיִם, / יְדַעְתִּי מַה נוֹתֵר לְפַחוֹתַיִם יוֹתֵר, כְּמוֹנִי: / חֲגִיגָה שֶׁל תְּקוּוֹת
קְצָרוֹת, כְּנוּס שֶׁל יְהִירִים, / תְּחָרוֹת שֶׁל גְּבָנִים, הַסְּפָרוֹת.

תם ולא נשלם
תודה לכל המשתתפים.

רשימת משתתפים קו נטוי 7

צ'לם ואמן. מורה לצילום במכון לאמנות במכללה האקדמית "אורנים" בשנים 2005-1970.	ישראל (רולי) נתיב
במאית, מורה למקצועות התיאטרון באורנים ובבי"ס לאמנויות הבמה בת"א.	ורדה קנול-יהלום
בוגרת מסלול חינוך מיוחד אורנים, לומדת לתואר שני תראפיה באמנות בלסלי קולג', עובדת כמטפלת בעמותת אנוש.	לימור קריגל
אמנית. מורה לציור במכון לאמנות. סטודנטית בתוכנית "עריכה לשונית" באורנים, חברת קיבוץ משמר העמק.	נורית גור לביא מיכל ארנון
בוגר אורנים. מורה להיסטוריה ומוסיקאי. מורה לרישום (ולתקשורת חזותית) כותב תזה בפילוסופיה: 'מעשה האמנות - בין משמעות להתענגות'.	אורון יהלום חובב רשלבך
ראש החוג למחשבת ישראל ומרצה לפילוסופיה והגות יהודית מודרנית באורנים.	משה שגר
מרצה להיסטוריה בפקולטה למדעי הרוח ובפקולטה ללימודים מתקדמים באורנים.	אבנר כהן
אמנית. מרצה במכון לאמנות. עורכת עמיתה של קו נטוי. משורר. ראש החוג לספרות, דרמה ומבע יצירתי. עורך עמית של קו נטוי.	עידית לבבי גבאי משה יצחקי
ראש החוג לאנגלית במכללת אורנים. בוגר החוג לאמנות 2006. לומד בתוכנית לתואר השני באמנות באוניברסיטת חיפה.	אורלי סלע תומר כץ
בוגרת החוג לאמנות 2006. בוגרת החוג לאמנות 2006. בוגרת החוג לאמנות 2006. עוסקת בחינוך בלתי פורמלי, בוגרת המכון לאמנות 2006, לומדת במסגרת 'וידאו אקט' 2007.	סיוון האופטמן יוליה קרימור לי גלים-דלפן יעל מור יוסף
אמנית. השתתפה בפרוייקט 1x1 במכון לאמנות 2006. לומדת בקבוצת לימודי ההמשך באמנות 2007. בוגרת החוג לאמנות 2006.	טלי בלומנאו
סופרת. כלת פרס היצירה וקרן תל אביב לספרות. מנחה סדנה לכתבת פרוזה באורנים.	יפעת יוסף מחנאי דורית פלג
סטודנט בחוג לספרות וחינוך חברתי קהילתי.	נמרוד פישלר

סטודנטית בחוג לספרות ואמנות.	שירה דוד
סטודנטית בחוג לספרות ובחוג לחברה וקהילה.	כרמית בוזגלו
סטודנט בחוג למחשבת ישראל וספרות, שנה א'.	עמית רויכברגר
סטודנטית שנה א' בחוג לספרות ומבע יצירתי ובחוג לחינוך חברתי קהילתי.	תמנה באלף
סטודנטית בחוג לחינוך מיוחד, שנה ג'.	איה נחמיה
סטודנטית בחוג לספרות, מתמחה בחינוך והוראה לבית הספר היסודי, שנה ד'.	טל גרין
מלמדת ומרכזת ספרות במרכז חינוך ליאובק, משתתפת בסדנה לכתיבת פרוזה באורנים.	רות מדליון
סטודנטית בחוג לספרות ובחוג לחברה וקהילה.	אלונה סניץ
אמנית. בוגרת החוג לאמנות 2004. לומדת במסגרת לימודי המשך באמנות 2007.	לובנא נוטחה
גנת, מדריכת גננות, לומדת עריכה לשונית, סיימה מסלול התמחות בדרמה ואומנויות באורנים.	מרינה מנטל
אמן. בוגר החוג לאמנות 2002. סטודנט לתואר שני במסלול הרב תחומי באורנים. חבר הנהלת איבדאע – אגודת האמנים הערבים בישראל.	סלאם מוניר דיאב
מנכ"ל חברת המחשבים BCI, כתב וביים מחזות: 'מפעל הפה והטלפיים', 'רוח אדמה ורוח הקרקס' ועוד.	אברהם בראב
למדה באורנים ספרות וחינוך, בוגרת אוניברסיטת תל אביב בתיאטרון, מלמדת תלמידים למשחק באוניברסיטת חיפה ובבית צבי, משוררת.	ריקי דסקל
בוגרת החוג לאמנות 2006.	אפרת פלד שדה
סטודנט בחוג להיסטוריה כללית ובחוג לגיאוגרפיה ולימודי הסביבה, שנה ב'. יליד 1981, גדל והתחנך בירושלים.	זוהר פורשיאן
מרצה וראש היחידה ללימודים מקוונים במכללה. משוררת. משוררת, סופרת ומתרגמת, מנחה סדנה לכתיבת שירה במסגרת החוג לספרות ומבע יצירתי באורנים.	מירה טנצר
אמן. מרצה במכון לאמנות באורנים. חי ויוצר בהר חלוץ.	יעל גלוברמן
סטודנטית שנה ג' בחוג לאמנות. קיבוץ עירוני – מגדל העמק.	אסף רומאנו
סטודנטית בחוגים לספרות ולשון.	טליה דבורי
אמנית. בוגרת המכון לאמנות באורנים 1995. בוגרת לימודי MFA באקדמיה לאמנות בצלאל 1999. שוהה ויוצרת במסגרת מלגת אמן בברלין 2007.	פרח בורברג
סטודנטית שנה ג' בחוג לספרות ומבע יצירתי.	חן שיש
סטודנטית בחוג לתקשורת שנה ג', כותבת פרוזה ושירה.	שירה ביטון
בוגרת החוג לאמנות 2006.	יוכי יעקבזון
סטודנט לספרות, דרמה ומבע יצירתי, עוסק בחינוך לגיל הרך והיסודי.	סיגל גולן
	ניר מעין

ליאור גל	סטודנטית שנה ג' בחוג לספרות ומבע יצירת.
שולי נחשון	אמנית וידאו ומולטי מדיה. מרצה בסדנת וידאו בחוג לאמנות. מנחה של קבוצת video act הפועלת ויוצרת באורנים.
דניאל שאוב	פרופסור לספרות אנגלית וקנדית. מרצה באורנים בחוג לאנגלית. כותבת סיפורים ושירים, מפיקה תערוכות צילום בכל העולם.
חגי רוגני	מרצה ומחנך. מלמד באורנים לשון וספרות.
איילת אטינגר	חוקרת ספרות ימה"ב ופולקלור. מלמדת באורנים, במכללת סכנין ובקורסים של המרכז לחינוך יהודי ע"ש מלטון באוניברסיטה העברית בירושלים.
תמרה אור סלילת	משוררת, ציירת, עוסקת בהילינג אנרגטי, בוגרת קורס מנחים לכתובה יוצרת של מת"ן, לומדת באורנים להרחבת הסמכה לתעודת הוראה באנגלית לליקויי למידה.
נרי אלומה	בוגרת החוג לספרות באורנים, ובעלת תואר שני בספרות עברית מאוניברסיטת חיפה, מלמדת במכינה הקדם צבאית ע"ש רבין באורנים. מנחה סדנאות כתיבה, משוררת וסופרת, זכתה לאחרונה בפרס 'זאב' לספרות ילדים ונוער.
תלמה נבו	עובדת סוציאלית ופסיכותרפיסטית. מנחה סדנה בחוג לחינוך חברתי קהילתי, מסלול קידום נוער.
מירי אבקסיס	מורה לספרות בחטיבת ביניים, לומדת לתואר שני בהוראה רב תחומית באורנים.
אלישע פורת	משורר, סופר, נוטע - חבר קיבוץ עין החורש, השתתף בכנס לזכרו של אבא קובנר באורנים, פרסם כ-20 ספרים - סיפורת, שירה וספרי ילדים, אורח קו נטוי.
דני זק	אמן, מלמד ציור ורישום במכון לאמנות באורנים.
שלומי ללוש	צייר, בוגר החוג לאמנות במכללת אורנים, מתגורר בבית-שאן סטודנט בהשלמות לתואר בייעוץ חינוכי, מורה מזה 22 שנה.
אורי מרטון	צייר. כותב סיפורים. מורה במכון לאמנות באורנים, במכללת יזרעאל ובאוניברסיטת חיפה.
יהודה יציב	בוגרת החוג לאמנות 2006.
ליאה ויסברט	מחזאי. מלמד כתיבה יצירתית באורנים.
רועי רשקס	אמן. מורה לציור באקדמיה לאמנות בצלאל בירושלים ובמכון לאמנות באורנים. גר בכפר יהושע.
אלי שמיר	דיקן הסטודנטים במכללת אורנים.
ביני תלמי	מרצה לשילוב המוסיקה בתהליך החינוכי במכללת אורנים.
חנה חצור	מרצה בכירה וחוקרת ספרות והוראתה, רכזת אקדמית של המכללה.
יעל פויס	בוגר אורנים. משתתף בקבוצת התיאטרון 2007.
אמיר ארנון	

